

JÖRGENSEN — DR. HIRSCHLER:

ASSISII SZENT

FERENC ÉLETE

BONAVENTURA

SZENT BONAVENTURA KÖNYVNYOMDA NYOMÁSA

CLUJ—KOLOZSVÁR, 1925.

NIHIL OBSTAT.

Dr. Franciscus Kuncz
censor dioecesanus.

Num. 4568.—1925.

IMPRIMATUR.

† **Gustavus Carolus m. p.**
episcopus.

Szent Bonaventura Könyvnyomda kiadása és tulajdona.

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezető — — — — — IX

ELSŐ KÖNYV.

Ferenc a templomépitő.

- I. fejezet.* Assisii Ferenc betegsége 1204. A lábadozó beteg. A földi dolgok hiúsága — — — — — 3
- II. fejezet.* Ferenc leszármazása, születése, neve, kora, ifjusága. *La gaya scienza.* Bőkezüisége barátjai és a szegények iránt — — 7
- III. fejezet.* Helyi történet. Háboru Assisi és Perugia között. Ferenc Ponte San Giovanninál fogságba esik. 1202—1203 — — — — 17
- IV. fejezet.* Korkép. A császár küzd a pápa ellen. Ferenc 1205-ben Walter de Brienne vezérsége alatt a háboruba készül. Látomása Spoletoiban. Visszatér Assisibe. Ünnepségek. Ferenc mennyaszszonyára gondol — — — — — 20
- V. fejezet.* Ferenc Assisi előtt a sziklabarlangban. Rómába zarándokol és szent Péter temploma előtt koldul. Kezdi a bélpoklosokat ápolni — — — — — 26
- VI. fejezet.* Ferenc imádkozik San Damiano templomában. „Menj és építsd fel házamat, mert beomlani készül!” Ferenc 1207-ben San Damiano mellett sziklabarlangba vonul vissza — — — — 35
- VII. fejezet.* Ferencet bezárja apja, de anyja kiszabadítja. Visszaadja apjának ruháit és 1207 áprilisában mint Isten hírnöke kimegy a nagyvilágba. Gubbio megy, ápolja a bélpoklosokat, Assisi városába tér vissza, koldul. Felépíti San Damiano, San Pietro és Portiuncula templomát. 1209 februárius 24-én Portiunculában meghallja Máté X. 7—13 evangéliumi részletét és elhatározza, hogy aszerint él — — — — — 42

NIHIL OBSTAT.

Dr. Franciscus Kuncz
censor dioecesanus.

Num. 4568.—1925.

IMPRIMATUR.

† **Gustavus Carolus m. p.**
episcopus.

Szent Bonaventura Könyvnyomda kiadása és tulajdona.

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezető — — — — — IX

ELSŐ KÖNYV.

Ferenc a templomépítő.

- I. fejezet.* Assisii Ferenc betegsége 1204. A lábadozó beteg. A földi dolgok hiúsága — — — — — 3
- II. fejezet.* Ferenc leszármazása, születése, neve, kora, ifjusága. *La gaya sciensa.* Bökezüése barátjai és a szegények iránt — — 7
- III. fejezet.* Helyi történet. Háboru Assisi és Perugia között. Ferenc Ponte San Giovanninál fogságba esik. 1202—1203 — — — — 17
- IV. fejezet.* Korkép. A császár küzd a pápa ellen. Ferenc 1205-ben Walter de Brienne vezérsége alatt a háboruba készül. Látomása Spoletoiban. Visszatér Assisibe. Ünnepségek. Ferenc mennyaszszonyára gondol — — — — — 20
- V. fejezet.* Ferenc Assisi előtt a sziklabarlangban. Rómába zarándokol és szent Péter temploma előtt koldul. Kezdi a bélpoklosokat ápolni — — — — — 26
- VI. fejezet.* Ferenc imádkozik San Damiano templomában. „Menj és építsd fel házamat, mert beomlani készül!” Ferenc 1207-ben San Damiano mellett sziklabarlangba vonul vissza — — — — 35
- VII. fejezet.* Ferencet bezárja apja, de anyja kiszabadítja. Visszaadja apjának ruháit és 1207 áprilisában mint Isten hírnöke kimegy a nagyvilágba. Gubbio megy, ápolja a bélpoklosokat, Assisi városába tér vissza, koldul. Felépíti San Damiano, San Pietro és Portiuncula templomát. 1209 februárius 24-én Portiunculában meghallja Máté X. 7—13 evangéliumi részletét és elhatározza, hogy aszerint él — — — — — 42

MÁSODIK KÖNYV.

Ferenc az evangélium hirdetője.

- I. fejezet. Ferenc Assisi városában predikál. Első tanítványai : Bernardo a Quintavalle, Pietro dei Cattani, Egidio. Az első missziók. Bernardo és Egidio Firenzében, Ferenc Rieti völgyében. Poggio Bustone-ban megbizonyosodik arról, hogy Isten kegyelmébe fogadta — — — — — 59
- II. fejezet. Rivo Torto Tuguriuma. Ferenc megírja a *forma vitae*-t és tizenegy testvérrel Rómába megy, hogy III. Ince pápától annak jóváhagyását kieszközölje. Csak szóbeli jóváhagyást kap 74
- III. fejezet. A remete élet csábítja Ferencet. A tizenkettedik tanítvány: Silvestro áldozópap. Új missziók. Predikációk Assisi dómjában. 1210-ben Assisi felsőbb és alsóbb néposztályai kibékülnek. A testvérek közös élete. Elhagyják Rivo Tortot — — — — — 93
- IV. fejezet. Portiuncula. Új tanítványok: Rufino, Maseo, Leone, Junipero. Egidio testvér életmódja. Maseo testvér. Rufino testvér. Boróka testvér. Giovanni testvér. Leone testvér. Ferencel együtt breviáriumoznak. A tökéletes öröm — — — — — 103
- V. fejezet. Szent Klára. A család. Felnő. 1212 nagybőjtjén meghallgatja Assisi San Giorgio templomában Ferencet. 1212 március 18-án elhagyja otthonát és Portiunculában fogadalmat tesz. Ferenc neki és a hozzátartozó nővéreknek San Damianoban lakást szerez. A *forma vivendi*. Klára élete. Szent Ferencel ebédel. Visszaveri a szaracénusok támadását. Gyászolja Ferencet. Küzd a szent szegénységért. Megírja a klarisszák szabályait és két nappal azután, hogy IV. Ince azokat jóváhagyja, 1253 augusztus 11-én meghal — — — — — 121

HARMADIK KÖNYV.

Az Isten dalosai.

- I. fejezet. Az 1211 és 1212 évek olasz missziói. Cortona, Arezzo, Firenze. Giovanni Parenti. Ferenc menekül a nép rajongó hódolata elől. A trasimeni tó és 1211 bőjtje. Sarteano remetésege és 1211 tele. Mi az Isten akarata? Ferenc e kérdésére Klára és Silvestro azt felelik, menjen predikálni. Predikál a madaraknak 143

- II. fejezet.* Ferenc a hitetlenekhez készül. Rómába megy, megismerkedik Jacoba de Septemsoliis asszonnyal. A Szentföldre indul, Szlavonia partjaira vetődik, Anconába kerül. San Severinoban megtéríti Guglielmo Divinit, a „versek királyát.“ Viszonya a tudósokhoz, tolvajokhoz és rablókhoz. Montefeltroban 1213 május 8-án predikál, megtéríti Orlando dei Cattani grófját és Alverna hegyét ajándékkal kapja. Meglátogatja Spanyolországot (1213—1214) és részt vesz 1215-ben a IV. lateráni zsinaton. Jacobo de Vitry és a rend. 1216 — — — — — 149
- III. fejezet.* A Portiuncula-búcsú — — — — — 162
- IV. fejezet.* A ferencrend szervezete. A capitulumok. Szent Ferenc intelmei. A rend terjeszkedik. Ferenc a vezetésre segítséget keres 170
- V. fejezet.* Ugolino bíboros. 1217. pütkösi capitulum. Itália határain túlra is küldenek misszionáriusokat. Ferenc maga Franciaországba akar menni, útközben Firenzében meglátogatja Ugolino bíborost, aki visszatartja. Ugolino szervezi a klarisszák rendjét. A rend fejlődése 1253-ig — — — — — 176
- VI. fejezet.* A francia, német és angol missziók kudarca. Ferenc 1217 telén Rómába megy és kihallgatást nyer III. Honorius pápától. Megismerkedik szent Domokossal. Ugolino bíboros először jelenik meg mint védnök az 1218. év pütkösi capitulumán. 1219 május 26-án új missziókat szerveznek. Junius 11-én Honorius pápa ajánló levelet ad a misszionáriusoknak. A tunisi és marokkói missziók. Az első öt vértanu — — — — — 184
- VII. fejezet.* Ferenc Pietro dei Cattani kíséretében 1219 junius 24. a Szentföldre indul, a keresztes vitézeknek Egyiptomban és Malek el Kamel szultánnak predikálnak. Szeptember 29-én a távollevő Ferenc két vikáriusa, nápolyi Gergely és narni Máté capitulumot hívnak össze, hogy a rendnek szabályzatait megváltoztassák. István testvér ezt hírül viszi Ferencnek, mire Ferenc visszatér Itáliába. Rómába megy. 1221 pütkösdjére capitulumot hív össze. 1220 szeptember 22-én Honorius pápa Ferencel egyetemben elrendeli a noviciátus bevezetését. Ferenc szeptember 29-én lemond a rend vezetéséről és kinevezi Pietro dei Cattani, majd cortonai Illés testvért vikáriusává. A „gyékény-capitulum.“ Új német missziók. Páduai szent Antal — — — 194
- VIII. fejezet.* Ferenc és speieri Caesarius az új szabályzaton dolgoznak. A szabály kialakulása. *Admonitiones.* A remeteségek sza-

bályzatai. Portiuncula szabályzatai. Az eredeti és „az 1221 év szabályzata“ — — — — —	202
<i>IX. fejezet.</i> A végleges szabályzat körüli harc 1221 május 20-ától 1223 november 29-ig. Az ellenpárt. Bologna. Petrus Stacia. Szent Ferenc küzd az evangéliumi egyszerűségért és szegénységért. Ferenc és páduai Antal. Ferenc Bolognában 1222 augusztus 15. — — — — —	215
<i>X. fejezet.</i> Új irányzat a rendben, a régi ferencrendiek. Egidio testvér. Az angol ferencrendiek. A harmadik rend. A vezeklő testvérek és a hatóságok között dúló harc — — — — —	224
<i>XI. fejezet.</i> Ferenc, Ugolino bíboros, Ferenc és cortonai Illés dolgoznak az új szabályzaton. Ferenc levele Illés testvérhez. Átalakítják a szabályzatot. Ferenc és Fonte Colombo. A végleges szabályzat	233
<i>XII. fejezet.</i> Honorius megerősíti a szabályzatot. Ferenc és „Jacobe testvér“. Ferenc és a báránykák. Ferenc Leone bíborosnál. Elhagyja Rómát. Karácsony Greccioban. Az első karácsonyi jászol	242

NEGYEDIK KÖNYV.

Ferenc a remete.

<i>I. fejezet.</i> Ferenc betegsége. Irodalmi tevékenysége. Öt körlevele. Levele Leone testvérhez — — — — —	251
<i>II. fejezet.</i> Ferenc példájával predikál. Igazságszeretete. Rajong a szegénységért. Alamizsnái. Husvét Greccioban. Ferenc és a gonosz szellemek — — — — —	258
<i>III. fejezet.</i> Ferenc és hűséges testvérei. Rufino kísértései. „Az ideális ferencrendi.“ A spanyol ferencrendiek. Ferenc olvas a szivekben. Ferenc és az engedelmesség. Ferenc és az imádság. Az evangéliumi öröm. Ferenc elragadtatása — — — — —	264
<i>IV. fejezet.</i> Ferenc 1224 nyarán Alverna hegyére megy. Ferenc és Leone testvér. A stigmatizáció — — — — —	274
<i>V. fejezet.</i> Ferenc hálahimnusa a stigmatizáció kegyelmeért. Megáldja Leone testvért, elhagyja Alverna hegyét, Borgo San Sepolcro és Citta di Castello helyiségeken át Portiunculába megy. Ujból ápolja a bélpoklosokat — — — — —	283
<i>VI. fejezet.</i> Ferenc megvakul. Ferenc San Damianoban 1225 nyarán. Érzéke a természet iránt. Megírja himnuszát a naphoz — —	289

VII. fejezet. Ferenc Rietibe megy. San Fabiano szőlőkertje. Angyal muzsikál neki éjszaka. Beteg szemét kezelik az orvosok. Sienába megy. Megírja az első végrendeletét. Illés testvér Celle-be viszi, onnan Assisibe. A püspök házában betegen fekszik. Kibékíti a polgármestert a püspökkel. Szent Klárának búcsúüzenetét küldi, lediktálja végrendeletét. Portiunculába viszik, útközben megáldja Assisi városát. Portiunculában fogadja Jacoba de Septemsoliis látogatását. Utolsó vacsorája a testvérekkel. Meghal 1226 október 3-án. — — — — — 296

VIII. fejezet. A halottas menet. Jacoba de Septemsoliis — — — — 314

(Jegyzeteket és forrásmunkákat lásd a könyv végén.)

BEVEZETŐ.

Amikor e sorokat írom, betelik a 699.-ik esztendeje annak, hogy assisii szent Ferenc, az Úrnak szelid hírnöke, a Madonna Povertà lángoló trubadurja, a szerelmes Ur Jézus tüzes apostola, az Úrnak és a népnek ez a nagy szentje, „keresztbe tévén szívének két kezét csöndes agoniában, mezítelenül feküdt a mezítelen földön“, miután utoljára leste távozni készülő lelke a Naptestvér himnuszának strófáit és túlvilági örömmel köszöntötte Asszonyánját, a Halált...

A Santa Maria degli Angeli fölséges bazilikájában, Alessi hatalmas kupolája alatt, a „Portiuncula“ közelében látható az a kicsi cella, ahol „a Szegények patriarchája“ pacsirták és fülemilék csattogása kíséretében visszaadta Teremtőjének szépséges lelkét. Amikor búcsúzott lelke a földtől, 1226 október 3.-át írták és szombat volt.

Most jubileumra készül az egész keresztény világ, szent Ferenc halála napjának 700 éves jubileumára. Az olasz kormány pedig Mussolini előterjesztésére 1926 október 4.-ét nemzeti ünnepnek nyilvánította.

Valóban különös jelenség, melynek mélységes értelmét be kell látnia még a legfelületesebb szemlélőnek is. Ime, akiről szó van, akit ünnepelni akar az egész világ, akit nagy szentjének vall az Egyház és nemzeti hősnek nyilvánít egy uralkodó és kormánya: „semmitmondó, hitvány kicsi emberke“ volt; ő maga mondta magáról, hogy „semplice ed idiota“, „cattivello e peccatore“. Megvetette a rangot, a gazdagságot, a dicsőséget, az erőt és a hatalmat; szívből undorodott mindentől, amit hírnévnek nevez a világ; mindattól, ami a siron

túl is fönntartja az ember emlékét itt a földön; ami szájról-szájra adja történetét, századokon túl járó nevezetességét!

És most beteljesedik csodálatosan, amit Pietro di Bernardone és Madonna Pica fia, öntudatlanul előre megmondott perugiai fogságában, hogy „ő reá nagy jövő vár és az egész világ hódolattal hajlik meg majd előtte“. Amit Renan az Ur Jézusról mond, hogy az Urat halála után százezerszer jobban szeretik az emberek, mint ahogy szerették életében és hogy Krisztus most inkább él milliók és milliók szívében, mint élt akkor, földi életében: ugyanaz áll Krisztus leghűségesebb tanítványáról is, aki képmása az ő áldott és imádott Urának és Krisztusának; aki születik istállóban, akárcsak Krisztus és úgy hal meg cellájában, mint az Ur a Golgothán: *videbatur recte sicut unus crucifixus!*

Igaza van szent Ferenc rajongó tisztelőjének, a nagy olasz költőnek, amikor felkiált, hogy Assisi szegénye most már uralkodik a világon; uralkodását hódolattal ismeri el az ész, a nyelv és a művészet, a történelem lapjai pedig remegnek az örömtől, ha róla beszélnek:

*Tu regni eterno; regni con la gloria
Dell' intelletto, con la lingua e l'arte,
Di te narrando palpitan le carte
Rigide della storia.* (P. Manni.)

És a költő hozzáteszi, hogy mélységes szeretettel körülrajongja hazája is:

*Ma te saluta ed ama con profondo
Amor la Patria ancora...*

Nincs is község vagy város az egész félszigeten, melyben bizottságok nem alakulnának, hogy egyházi és polgári hatóságok összefogva, fényes ünnepségekkel emlékezzenek meg Assisi szentjéről. Tudomány, szépirodalom, művészet, a fes-

tészet, a szobrászat, az építészet, a zene, a rajz szent lelkesedéssel kelnek versenyre, hogy a *Poverello di Cristo* dicsőségét hirdessék és magasztalják nagy ideálját.

Miért van az, mondd meg Ferenc testvér, miért van az, hogy mindenki utánad fut, pedig szép sem vagy, nemes származású sem vagy, gazdag sem vagy...? — Így kérdi frate Masseo a Szentet... De így kérdezhetjük mi is.

Miért, Miért?

Assisii szent Ferenc hatását a világra a legmarkánsabbul Dante fejezi ki, amikor Assisit nem „Ascetinek“ „felmenetnek“, hanem *Napkeletnek* mondja, a Szentet pedig az emberiség olyan Napjának tartja, aminő a Ganges habjaiból többé nem kél ki...

Mit is tett szent Ferenc?

Mélyítette, fölébresztette, az emberek szívéhez közelebb hozta, népszerűsítette a hitet, a vallást; és mélyítette, népszerűsítette, amennyiben ő oldotta meg a szellemet és szeretetet lehelő, a nép szívéhez férköző szónoklat nyelvét, ő keltette életre a vallásos olasz népköltészetet; sírja fölött ringott egy százados bilincsektől felszabadult új művészet bölcsője és megvetette mindehhez az alapot azzal, hogy ő felelt meg legelőször a szociálizmus vajudó problémáira.*

Ha a *rinascimento* első vívmányát abban látjuk, hogy az embert, mint önállóan és öntudatosan gondolkodni és cselekedni tudó és akaró lényt a világba, annak irodalmába és művészetébe bevezette és bemutatta: *a renaissance ez első vívmányát, az emberi szellem fejlődésének ez első tényezőjét a világ assisii szent Ferencnek köszönheti. És szent Ferenc ezt elérte azzal, hogy az embert vallásos érzületénél fogta meg.* Ahogy szent Ferenc a világban felépítette a kereszténységet, *az kettőt hirdet: hogy az emberek Isten előtt valamennyien*

* *Prohászka*: Magasságok felé. 137. stb. Lásd még: *Henry Thode*: Franz von Assisi.

egyformák és hogy Isten mindenkinek külön-külön közvetlen és egyenként is megközelíthető. És mivel szent Ferenc *ízíg-vérig a kedély és szív embere* és egész élete dithyrambusa a kedélynek és szívnek: *abba a világba* — mely egyrészt tanokkal és hittételekkel fárasztotta az ember agyát, másrészt a legönzőbb anyagiasságba sülyesztette a lelkét, de mindenképen elfelejtette a kedélyét, a szívét, — ebbe a világba *úgy állította bele szent Ferenc az embert, hogy jogaiba juttatta kedélyét és szívét.* Kezébe adta az embernek a hárfát és *megtanította* azon játszani, *énekelni* az örömről és megtanította azzal, *hogy rávezette, hogyan kell gyermeki szemmel és kedéllyel nézni a világot, meglátni annak derűs, napsugaras oldalát és észrevenni abban Isten mosolyát, érezni melegét, szeretetét, megtalálni szívét és így megtalálva Istenét, megszeretni az életet és dalolva menni a természet bársonyos kezén Isten váró, ölelő karjaiba . . .*

Ha a kultúrához, annak ébredéséhez három kell: *talaj, lélek és életfeltételek*, az akkori idők, hol megvolt a *talaj* és megvoltak a kedvező *életfeltételek*, assisii szent Ferencsel megkapták a *lelket* is.

Assisii szent Ferenc gyermeke olyan kornak, amelyen, mint tavaszt keltegető scirocco az Alpesek glecserein, végigvonult az ébredés előérzete, az élet lehellete és csirába szólitotta a népek öntudatát, erejét és kitartását. Itália akkor lázban égett. Emelkedtek a társadalom lekötött rétegei és reáeszmélt erejére, képességeire a polgári elem és a kis és nagy városreszpublikákban rendre magához ragadja a kormánygyeplőt és vagyonhan, hatalomban, műveltségben és fényűzésben, műízlésben és művészi alkotásokban Európa bármelyik udvarával is felveszi a legnemesebb versenyt. És szent Ferenc ennek a kornak, ennek a polgári elemnek a gyermeke, típusa, képviselője: ennek a szívéből nő, ennek a szívére hajlik, ennek nyújt kezét és kéz-kézben, szívet cserélve, egymást

támogatva lesznek egymás erejéből nagygyá, fényessé, hatalommá és éreztetik kölcsönhatásukkal hatalmukat a vallás, a társadalom, az élet és művészet minden megnyilatkozásában.

Ugyanazzal a jelenséggel találkozunk most itt, aminővel sok évszázaddal azelőtt akkor, amikor az antik, klasszikus görög kultúra támadt életre. A szónak művészete megelőzte ott is, itt is testvéreit, a testvérművészeteket. Mert a szónak művészete hintette el a magot a kész termőföldbe, adta meg a lelket az anyagnak . . .

A kedvező előfeltételek mellett kész termőföldbe assisii szent Ferenc hinti el a magot: ad az anyagnak lelket-tartalmat. Ferenc világtörténelmi jelentősége, hogy *nivellálta a társadalmi ellentéteket és az egyensúlyt a társadalomban helyreállította azzal, hogy bevezette a világba az ő rajongóan szeretett madonnáját, a Donna Povertàt, Krisztus megvetett, a világból kiűzött jegyesét: a Szegénységet. Megtanította a világot arra, hogy a szegénységnek és nyomornak a ker. világrendben magas célja és rendeltetése van; hogy tehát nem azzal boldogítjuk a világot, hogy a szegénységet száműzzük róla, amit úgy sem lehet megtenni, hanem hogy a zúgolódó elégedetlenség szellemét és azokat a rendezetlen állapotokat szüntetjük meg, melyekből a szegénységbe a zúgolódás szelleme száll. Nem a szegénység kiküszöbölése, hanem az egyensúly létrehozása a célja minden szociálizmusnak, tehát a kereszténységnek is. És ennek az eszmének testet öltött tipusa Ferenc. Ő megmutatta, hogy a szegénységet a gazdagság fölé lehet emelni, hogy az a szegénység önkéntes is lehet, hogy a szegénységet nem csak tűrni, de keresni is lehet. A szegénységet úgy állítja be, mint a tökéletesség eszményképét és minden erkölcsi szépségnek kifejezését. És hogy ennek valóban úgy kell lennie, *bebizonyítja nemcsak magán, hanem az egész világon*: amikor beállítja azokat az időket, amikor a Domina Paupertasnak, az Ég leányának, a Krisztus halála óta özvegynek,*

számtalan lovagja akad, úgy, hogy Bolognában kiürül jöttének hírére minden ház és az egyetem ez új tudománynak engedi át óráit . . . és a nagy tér lesz a templom. És a tanítványok rajongva csüngenek az új tudományon és hangos lesz Padua a bűnbánat jajszavától és a dölyfös patricius leveti bíborát, a nők hozzák ékszereiket és a tűzre vetik a fényűzés rongyait. (Prohászka.) *A világ kijózanodik, kijózanította szent Ferenc.*

De nemcsak józanná tette: költővé is tette azzal, hogy a szegénységet nemcsak türhetővé, keresetté tette, hanem rajongó szeretetében még a költészet bájaival is körülvette. Ferenc korának trubadur-költészetére a legnagyobb hatással volt azzal, hogy a szent szegénység és lemondás-iránt való lángoló szeretetét a vőlegény-és menyasszony közötti viszony képébe öltöztette és így olyan költészetet hívott életre, mely tartalmával, lendületével, képeinek gazdagságával, szépségével és üdeségével extázisba hozta a világot. Nemcsak az ő lelkéből fakadtak a legmagasztosabb és legforróbb, legtisztább és legmagasabban szárnyaló lirika hangjai, amikor e mátkájára, misztikus nejére gondolt, hanem a gondolat termékeny volt, szárnyalásában lendületet adott és magával ragadott egy egész költői művész-világot. Csodálatos idők, midőn „szent Ferenc kerekasztalának lovagjai,“ a költők, a szent szegénységre himnuszt szereztek, midőn Giotto és vele a művészet a szent szegénységgel való eljegyzést festi a paloták dísztermeibe, dómok falára. Midőn Assisi völgyeiben ötezer önkéntese a szent szegénységnek tábort üt, földön alszik, gyékényen tanácskozik. Midőn IX. Lajos Portiuncula ajtaján kopogtat s örömet leli abban, hogy a koldustarisznyát a nyakába akaszt-hatja. És ha 11 év alatt, olyan világban, a kezdet nehézségei mellett 5000 önkéntes lelkes férfiút gyűjthetett a zászlója alá, ugyan mennyit nyugtatott, békített, engesztelt meg magával és a világgal, kik szükségből viselték a szegénység igáját! (Prohászka.)

És ne gondoljuk, hogy mindezzel ijesztő csuhába, sötét, világgyűlölő világnézetbe vitte a világot. Ferenc nemcsak kijózanította, egyensúlyba hozta, költőivé tette, *hanem egyben derüssé, meleggé, vidámmá is* varázsolta a világot. Ő maga örökké derűs, vidám. A szomorúságtól, mint az ördög kapunyitótójától félt; a szomorú ábrázatot nem szivlelhette s társaitól elvárta, hogy mindig jókedvűek legyenek. Ha ujjongó érzelmei túlságosan áradoztak, nótába kezdett s hozzá két száraz faággal hegedült. Máskor meg a Teremtő dicséretében versenyre kelt a csattogó fülemülével. Ének és zene kísérték egészen a sírig s volt rá eset, hogy betegségében felüdítésére csodás citerákon angyalok muzsikáltak neki. A halált énekelve várta s lelkét társai szikrázó csillagként látták az égbe szállani. Örökké derűs volt: *hiszen nem nyomta semmi*, mert a mindentől megvált lélek szabad, szabadon emelkedik, ledobva minden bilincset, elvetve minden földi kívánságot, lerázva a szenvedély minden nyűgét. A szegénység mindent tapos, tehát mindennek királynéja... És azért *mindig boldog*: amint egy prot. író, (Julius Hart) nevezi: „Bruder Immerfröhlich,“ „Virtuoz der Freudigkeit,“ „der glücklichste Mensch, der je auf Erden gelebt hat, der wahre und wirkliche Hans im Glück...“ És ami a legcsodálatosabb, a csapásokban és szenvedésekben: *leidensfreudig*. Ó, mily gyönyörű himnusza a szenvedés gyönyörűségének az a párbeszéd, melyet Leó testvérrel folytat... amikor a csapások és szenvedések skálájában, fortissimojában egyre kicsendül a refrain: Ó Leó testvér: ez az igazi öröm, ez az igazi boldogság...

Assisii szent Ferenc *boldoggá* tette a világot és *boldoggá tette, mert megtanította szeretni*.

Szent Ferenc *szerette Istenét*. Már maga az Isten neve, Isten szeretetének csak pusztán említése is rezgésbe hozta szive-lelke minden húrját. Minden Istenre emlékeztette, mindent Istenre vonatkoztatott. Ugy járt-kelt a világban, mintha

nem e világból való lett volna, teljesen Istenben elmerülve gondolataival, ha túlradó szeretete dalban ki nem tört... Ez az egy sóhaj: Én Istenem és Mindenem, éjszakákon át foglalkoztatja. A legszivesebben magányos templomokba, erdők mélyébe vonult vissza, hogy Urával egyedül legyen. És ha a nyilvánosság előtt ragadta el a lelke, csuhája széles ujjával takarta el az arcát, hogy senki se lássa szive, szeme izzó hevét, tüzét. Ha imádkozik, ő már nem imádkozó többé, hanem maga az imádság.

Szó ki nem mondhatja — írja a krónikás — hogyan szerette Krisztus testvérét. Szerette különösen megtestesülése, az Oltáriszentség és kínszenvedése titkaiban. Karácsony éjszakájában ő állít először erdő zuzmarájában jászolt és teremti meg ezzel a miszteriumok, karácsonyi énekek költésztét. Franciaországot azért szereti annyira, mert ott tisztelik a legméltóságosabb Oltáriszentséget a legjobban; a kínszenvedésben képmása akar lenni Krisztusnak: istállóban születik, a Monte Vernán keresztrefeszül, hogy legyen neki is Bethleheme, Golgotája...

És ezt a szeretetet átviszi Isten minden teremtményére, minden embertársára, különösen a szegényre, nyomorultra, betegre, átviszi az egész természetre. Bátyjaura a Nap, asszony-nénje a Hold, testvére a Szél, a Levegő, a Ború, a Derű, huga a Víz, nénje az Anyaföld, frate asinoja a teste. A természet elveszti vele szemben vadságát és Urára ismer benne. Mintha a paradicsom virult volna fel nyomán, felvidul a természet orcája láttára, megnyílik a teremtés határtalan országa előtte: és Isten vidám, örökké vidám muzsikusa, a ioculator Domini, jár benne, versenyre kél vele dalban, örömben dicsőíteni az Istent. Még a halál is nénje-huga-testvére, ki ha jó, vele jönnek csudás citerán muzsikáló égi angyalok... vele jönnek, oda gyűlnek, neki énekelnek búcsuztatót az égnek madarai...

A természet iránt való bensőséges, mély érzés vele szüle-

tett Ferencsel, de mélyítette vallásos lelkülete. És ez a vallásos élet, a költészet és szépművészet szempontjából eléggé meg nem becsülhető hatással volt. Ha a renaissance második tényezője a természet, a természet szeretetére assisii szent Ferenc vezette. Érzéket a természet iránt Ferencig semmit, vagy keveset találunk. A német Gottfried von Strassburg, azután Walther von der Vogelweide már énekel rétről, lombról, madárról, tavaszról. De aki iskolát teremtett, az: Umbria örökké derűs dalnoka, Ferenc. Ami a Provence dalmondóiban csak szerényen mer megnyilatkozni, ami túl az Alpeseiken Walther von der Vogelweide lantjából már szabadabban csendült ki a tiszta levegőbe, — a derű és dal és öröm a természet ölen senkiben sem szólalt meg oly teljesen, mint Assisi szentjében. Mert senki sem nézte még addig Ferenc szemével az egész mindenséget. Ő megértette a titkos nyelvet, melyen minden virág beszél; ő meglátta az örömet mindenütt: ott a hajnal pírjában, nyári nap verőfényes derűjében, alkonyat bíborában, madárdalban az erdőn, őszi hangulatban a tájon, csillogó hóban, jégvirágban. Ott látta és hallotta a dalt az örömről, a világmindenség dalát és énekét, mert neki minden tele volt Isten mosolyával, Isten fönséges szépségének ragyogó visszfényével. „A szépben meglátta őt, aki a legszebb és ami jót látott, az mind azt kiáltotta neki: a ki teremtett bennünket, ő a legjobb; a nyomokon keresi, hívja, kíséri az Istent és minden lépcső neki, hogy a szive szerelme trónusáig hágjon azon.”

Hát megértjük-e, mit jelentett a természet ilyen szeretete, felfogása? Fivéire és nővéreire ismert a teremtményekben: mert egy Atyának gyermekei ők is: látja feladatukat: Isten dicsőítését; észreveszi bennük a vonatkozást Istenhez, a szellemi rendhez: megszületik a *theologia naturalis*. Leszáll az Isten, ott jár az emberek között nesztelen léptekkel és az embert szívéhez emeli, Táborhegyére viszi, átszellemíti, amit Dante úgy fejez ki gyönyörűen, találóan: *trasumanare*.

És csodás tavasz fakadt az emberben és az ember körül; az egész világ bimbóba szökött, virágba fakadt és hangosabb, csengőbb lőn a madarak dala, szelek, erdők zúgása. A természetről leesett a bilincs, az elátkozott leány szemeiről lehullott a gonosz varázslat, megjelent a várva-várt királyfi: és mindenki, a gazdag, a szegény, büntetlenül gyönyörködhetett szépségében. Az emberek kisiettek hozzá: ó mily szép lett egy csapásra a világ, milyen boldogok az emberek, hogy mind e szépség nekik szól — ó milyen jó az Isten, aki mindezt nekik, érettük, számukra adta, teremtette. Akkor a gondolat dallá lőn, a dal imádsággá, az imádság szent fogadalommá, hogy az ilyen jó Istent viszont szeretik és hogy meghálálják jóságát, . . . Maga az istentisztelet is elhagyta a templomokat, hogy kilépjen a szabad természetbe — hiszen annyian voltak már, kik Istent imádják, hogy fal befogni őket nem volt képes — egy páduai szent Antal körül 30.000 ember gyült össze. Messze vidékről, fáklyák fénye mellett dalolva jönnek: kereskedők bezárják boltjaikat, ott hagynak hasznót, üzletet és asszonyaikkal kiszaladnak a mezőre, hol a Szent beszél: és azután úgy tódulnak vissza a templomokba, hogy nem elég a pap, a gyóntatószék . . .

Érezzük a tavasz lehelletét?

Nemcsak a vallás terén . . . Kultúrában általában, de különösen a szépművészetek terén új, friss szellők járnak.

A szó művészete életre keltette a többit.

Elsősorban a költészetet.

Ferenc maga is költő. Csak egy éneke maradt mireánk: himnusza a naphoz, az olasz költészet egyik legrégebbi remeke, a régebbi franciskánus költészet alaphangja. Dante *Divina commediájának* ünnepélyes uvertürje. Ebben sem nézte a formát: dalolt, mint nővérkéje, a madár, az ágon, ő sem fejedelmi udvarokon, hanem odakünn, a szabad ég alatt, a szabad természet ölén, ha Isten szerelmétől ittasan járta vándorolva hegyes-völgyes útjait.

Ferenc élete költészet. Költészetté szellemült azoktól a legszellemesebb és legbájosabb legendáktól, amelyekkel már életében, de még inkább halála után vette körül a rajongó szeretet. Mindez a XIV. század cicomátlan olasz prózájának sokat csodált remekében, irodalmi drágagyöngyében, a bűbajos legendák gyönyörűséges gyűjteményében, a Fioretti di S. Francesco, szent Ferenc virágos kertjében van megörökítve, mely Tommaso a Celano, Bonaventura és a biográfusok egész seregénél többet tett a Poveretto di Cristo kultuszának emelésére.

Igy keletkezik szent Ferenc nyomán az olasz népköltészetnek egy új iskolája. A iskola nevében beszél Dante, midőn a Paradiso XI. énekében úgy szól róla, mint aki neki is, a legnagyobbak a nagyok közül, költői ihletet, szárnyat adott, hogy Isten trónusáig emelkedhessék a lelke.

De hát hatás nélkül maradhatott mindez a *testvérművészetekre*?

Salimbene is írja, hogy Ferenc és fiai előszeretettel művelték a *zenét*. Nekik is a világon minden muzsika, zene, dal és ének. Hogy a zenét minő szeretettel kultiválták, azt csak akkor lehet majd teljesen átlátni, ha Assisi főtemplomának páratlanul gazdag zenekéziratait egészen áttanulmányozták. Most dolgoznak rajta.

Ferenc élete, tettei és a lelkesülés, mellyel az emberek emlékének csüngtek, megragadták és új életre keltették a *művészetet*. Örökké termékeny szelleme a művészetben is szűknek, elégtelennek találta a régi formát és alakot és életet lehel a merev vonalakba. A festő-művészek, mondja Ozanam új szellem fuvallatát érezték: újabb, tisztább, emberiesebb eszményeket kaptak és elejtették azokat a merev bizanci típusokat, melyek nyolcszáz évig mintául szolgáltak s mindinkább elfajultak. — Ferenc a Krisztus-emberhez vitte az embereket: oda a művészeket: a biblia képei ismét életre keltek, természetes egyszerűségüket a természet formáin leshette el a művész: így festhette és festette meg azután Giotto is az ő megszólá-

lásig hű, mesterkéletlen freskóit Padovában, máshol is. Így szakítottak Guido da Siena és Guinto de Pisa mindinkább görög ízlésükkel és indultak meg Cimabue és Giotto azon az úton, mely Raffaelig, Michelangeloig vezetett.

Hosszú korok *áldozatkészségét*, nagy tehetségek *teremtő-erejét*, a tárgy kimeríthetetlen gazdagságát Ferencnek köszönheti a művészet. Ferenc és fiai a városokban a gazdag polgári elemben pazar mecénásra találtak. A fellendült hitélet nagy templomokat kívánt: kialakult cisztercita befolyás mellett az építészet egészen új típusa: a templomok tagozatlan hatalmas falfelületei hangosan szólították a *freskóművészeket*; a szabadban megtartott szónoklatok révén hatalmasan fellendült a *szószékkel a faragó, a domborművészet*. Mindehhez az anyagi erőt szívesen nyújtották a *polgárok*, akik viszont ezért a remekbe készített, poézissal teli kolostor-udvarok, keresztfolyosók, udvarkertek csendjében feküdhettek le pihenőre a feltámadásig. És mivel a szószék, az élőszó művészete igénybe vette Ferenc fiainak minden idejét és erejét, az így életrekeltett és hatalmasan fellendült, virágzásnak induló művészet lassan-lassan átmegy a *világiak* kezébe és megszületik a *modern művészet mellett — a modern művész is*.

Ime: pár vonásban Ferenc hatása a kultúrára, jőkép a művészetre... Renaissance minden téren...

Assisii szent Ferenc hattyudala, himnusza a Naphoz felcsendült azóta annyiszor, ahányszor fiai Istenről beszéltek. Így akarta, így rendelte el Ferenc. Mert életprogrammja, szíve verése, vére, lelke minden törekvése, öröme, boldogsága, imádsága abban talált kifejezésre. Egyben kiáltás volt a nagy világba: *öröme fel!* És a kiáltásra egy világ ébredt. Ezer szív megdobbant, ezer kéz megmozdult, megindult az Istenben bízó diadalmas munka, a dal, az öröm — és a mikor a nap delelőjén járt, ott állott tündöklő fényében a kész, teljes, a tökéletes mű: az új keresztény művészet és — élet!

Erre a Szentre nekünk ma szükségünk van. Mert eltávozott körünkől a gyermekded egyszerűség, a nemes önzetlenség, az Istenben bízó diadalmas munkakedv, a dal, az öröm. Ezer baj fúriája markol a lelkünkbe, attól beteg az agyunk, szívünk, fagyos az ajkunk. Szenvedünk, de a szenvedéseken át nem látjuk a Miatyánkot fölöttünk, a keresztet hordozó Krisztus-testvért mellettünk. Hát hogy is tudnók üdvözölni a Borút, a Derút, a csodás citerán muzsikáló Szenvedést vagy Ferenc testvér Nénje-hugát, a Halált?! Bizony nem tudunk szerények, szegények, alázatosak lenni, nem tudunk lemondani, tűrni, szenvedni.

Kell tehát nekünk ez a jubileum, Ferenc testvér jubileuma, hogy ő legyen a mi időnknek is Orpheusa, jótevője. Ahogy egykoron La Verna hegyén az Úr Jézus szent sebeinek kisugárzásával saját képét nyomta Ferencre, sugározza ki Ferenc is szellemét a mi lelkünkbe. Szomjúhozzuk az igazságot, az Istent, jobban, mint bármikor máskor: aki egykoron a tikkasztó úton Verna felé üdítő forrást fakasztott szomjazó társának, Ferenc, fakassza számunkra az élet forrásainak üdítő vizeit. Megdermed a lelkünk a rideg világban: aki az Appenninek jéghideg éjszakájában sebektől véres kezeinek egy érintésével meleg életre keltette halálra fagyott társának tagjait, ébressze lelkünket új, krisztusi, meleg, tüzes életre. Betegek, bélpoklosok vagyunk: aki csókjával csókolta fel annyi beteg sebet, csókolja egészségesre lelkünket, hitünket, hogy térjünk vissza a krisztusi útra, ahogy megtértek a jó útra a Montecasale rablói, ahogy jó erkölcsre tért Gubbio vérengző farkasa is; ahogy megmeneküljünk a lélek halálától, mint ahogy megmentette Ferenc Osimo országútján a halálraitélt báránykát és ahogy kimentette könyörgésével a gyilkosok kezéből a halálraremült gerlicéket is . . .

Imádságunk legyen a nagy olasz költő, P. Manni imádsága:
„Nyisd meg, Ferenc testvér, valamennyiünk szívének aj-

taját az édes szeretetnek, te, aki harmóniát hoztál az egész világba és mint édes testvért üdvözölted magát a halált is.“

*Schiudi alla dolce carità le porte
Di tutti i cuori, Tu, che armonizzasti
Tutto il creato, Tu, che salutasti
Sorella anche la morte!*

„Emeld fel a sárból szemedet ember és látni fogod
tündökölni a csillagokat a mennyei paradicsomban.“

*Leva gli occhi dal fango, uomo, e vedrai
Fiorire nei celesti orti le stelle!*

Ezt a célt akarja szolgálni *Jörgensen János*, a híres dán író ezzel a könyvével, mely assisii szent Ferenc életét mondja el nekünk az ő édes, közvetlen nyelvével. Ezt a célt akarja szolgálni ennek a munkának magyar fordítása is. Nagy megpróbáltatások kálváriás órái közepette sok vigasztalást merítettem belőle. Megláttam, hogyan kell tűrni, szenvedni, lemondani és — szeretni.

Fac secundum exemplar!

1925. szent Ferenc napján

Dr. Hirschler József.

ELSŐ KÖNYV.

Ferenc a templomépítő.

„Nunc latebat in eremis, nunc ecclesiarum reparationibus insistebat devotus.“

„Majd a magányban rejtőzködött, majd meg jámborul templomok újjáépítésére szentelte magát.“

S. Antonius Florentinus.

Most hétszáz egynéhány esztendeje Assisiben egy szép reggel felébredt álmából egy fiatal ember. Azon az úton volt, hogy súlyos betegségéből felépüljön.

Kora reggel volt. Az abaktáblák deszkái még eltakarták az ablakokat. Odakünn pezsdült az élet. Santa Maria del Vescovado templomának harangja már rég misére hívta az embereket. Mintha ott zúgott volna az ablakok alatt, oly közel feküdt a templom. Ahol az ablakok táblái egymással találkoztak, a nyíláson, a táblák résein át a reggel fényes világozása ömlött a szobába.

Jól ismerte mindezt a fiatalember — hiszen így volt ez minden reggel a hosszú-hosszú hetek alatt, míg a nagy betegségből lassan erőre kapott. Most bejön az édesanyja, hogy kinyissa az ablaktáblákat és nagy fényesség önti majd el a szobát. Azután hozzák a reggelijét és rendbe szedik a fekvő helyét. Ilyenkor a széles ágynak túlsó felére fekszik, amíg az ágy innenső oldalával elkészülnek. Akkor ismét pihenhet, fáradtan ugyan, de megelégedetten s ki-kinézhet a felhőtelen szép kék őszi égre és hallgathatja, hogyan loccsan a mozdóviz, melyet a szomszédból köröskörül kiöntenek az ablakon. Dél előtt későbbben sütni kezd a nap. Először megjelenik az ablakfülke jobbik falán, azután a szoba közepén, végig a kőpadlón, és amikor elérte az ágyát, akkor itt az ideje, hogy ebédeljen. Ebédután újból beteszik az ablaktáblákat és a szoba enyhe, kellemes félhomályában elvégezheti sziesztáját. Ha felébred és újból megnyílnak az üvegtáblák, már ott hagyta a nap az ablakot. — De ha felült az ágyában, az ablakon át még láthatta, hogyan borul kék fátyol a hegyekre

és nemsokára odaát felgyul minden az őszi este bíborában. Alkonyatkor behallszott hozzá a nyájak lármája, amint a bárányok bégetve az istállóba sietnek és hallatszott a pásztorok vagy pásztorleányok dala, amint énekelve a rétről hazatérnek. Azok a csodaszép, szívet megindító umbriai népdalok szálltak be a beteg szobájába, amelyek még ma is ott élnek a népajkán, amelyeknek mélabús hangja a lelket túlradó fájdalomban és tehetetlen bánatban magukkal ragadják . . .

Azután elnémult minden ének. Éjszaka lett. A messze hegyeken egyetlen nagy csillag ragyogott. Mikor az feljött, az ablaktáblák bezárultak és világosság gyult az éjszakára. Ez a világosság, mely a hosszú, lázas, rémitő álmokkal kínzó éjszakákon állandóan virrasztott mellette . . .

De most minden máskép lesz — hiszen ma szabad először felkelnie . . . Mennyire örült már előre annak, hogy a többi szobába is eljuthat, ott minden tárgyat megnézhet, megérinthet, hiszen olyan régóta nélkülözötte azokat és oly nagy volt a veszély, hogy mindörökre ott kell hagynia őket. Majd összeszedi magát és lemegy a kereskedésbe, hogy lássa, hogyan jönnek és vásárolnak az emberek, hogyan méri ki a legények a jó toscanai posztót és hogyan söprik be a fényes, csengő pénzdarabokat . . .

Amikor a fiatal ember javában benne volt az ábrándozásban, ime nyílik az ajtó. Ő az, az édesanyja lépett be — amint azt betegsége alatt minden reggel megtette. Amint az ablaktáblákat kinyitja, látja, hogy a reggelin kívül még férfi ruhát is hoz magával.

— Uj ruhát készítettem neked, Francesco mio — mondja, mialatt a ruhát az ágy végére fekteti.

És amikor reggelijét elfogyasztotta, hogy felöltözködhessék, anyja az ablakhoz állt.

— Milyen szép reggelünk van, — mondja, mintha csak magával beszélne. — Hogy ragyog a nap! Odaát Bettona

minden házát tisztán látom, habár széles mezőség húzódik köztünk. A zöldelő szőlőkertek között úgy fekszik Isola Romanesca, mintha csak sziget volna a folyam közepén. És minden kéményből csöndes füst száll a magasba — akárcsak a templomban a tömjén illata a füstölőből. Oh én édes fiam, Francesco mio, ilyen csöndes szép reggeleken úgy gondolom, hogy az ég és föld olyan szép, mint a templom az ünnepnapokon. És minden teremtmény dicséri, magasztalja az Urat és köszönetet mond neki!

Francesco e szavakra csak hallgatással felelt.

De egyszer csak felkiált, mialatt abbanhagyja az öltözködést:

— Oh milyen gyengének érzem magam!

Az anya rögtön más tárgyra tér és változtat hangján.

— Így van ez mindig fiam, ha az ember beteg volt, — mondja élénk hangon. — Amíg az ember fekszik, azt gondolja, hogy mindenre képes, de mihelyt lábra akar állani, az ellenkezőjét tapasztalja. Tudom én azt magamról, azért előre-látó voltam és számodra botot is hoztam.

Az ajtóhoz megy és szép elefántcsontnyelű, fényezett botot vesz elő. Az anya és fia nemsokára együtt távoznak a betegszobából.

Rövid, kicsi félóráska mulva Francesco egymaga lép ki otthonuk ajtaján. Édesanyjával minden szobát végigjárt. Voltak lent az üzletben is, ahol a legények szívélyesen és vidáman köszöntötték:

Jó reggelt, Madonna Pica! Jó reggelt, egészségére Signorino Francesco!

De Francesco úgy érzi, hogy nem elég neki a szoba, az üzlet és a ház környéke. Tovább kell mennie, ki a földekre és a szőlőkbe, hogy köszöntse a szabad eget és a megszé kilátást ott a széles, istenáldotta réteken túl...

Majd ott áll a város kapuja előtt a Monte Subasio

és nemsokára odaát felgyul minden az őszi este bíborában. Alkonyatkor behallszott hozzá a nyájak lármája, amint a bárányok bégetve az istállóba sietnek és hallatszott a pásztorok vagy pásztorleányok dala, amint énekelve a rétről hazatérnek. Azok a csodaszép, szívet megindító umbriai népdalok szálltak be a beteg szobájába, amelyek még ma is ott élnek a nép ajkán, amelyeknek mélabús hangja a lelket túláradó fájdalomban és tehetetlen bánatban magukkal ragadják . . .

Azután elnémult minden ének. Éjszaka lett. A messze hegyeken egyetlen nagy csillag ragyogott. Mikor az feljött, az ablaktáblák bezárultak és világosság gyult az éjszakára. Ez a világosság, mely a hosszú, lázas, rémítő álmokkal kínzó éjszakákon állandóan virrasztott mellette . . .

De most minden másképp lesz — hiszen ma szabad először felkelnie . . . Mennyire örült már előre annak, hogy a többi szobába is eljuthat, ott minden tárgyat megnézhet, megérinthet, hiszen olyan régóta nélkülözötte azokat és oly nagy volt a veszély, hogy mindörökre ott kell hagynia őket. Majd összeszedi magát és lemegy a kereskedésbe, hogy lássa, hogyan jönnek és vásárolnak az emberek, hogyan mérik ki a legények a jó toscanai posztót és hogyan söpri be a fényes, csengő pénzdarabokat . . .

Amikor a fiatal ember javában benne volt az ábrándozásban, ime nyílik az ajtó. Ő az, az édesanyja lépett be — amint azt betegsége alatt minden reggel megtette. Amint az ablaktáblákát kinyitja, látja, hogy a reggelin kívül még férfi ruhát is hoz magával.

— Uj ruhát készítettem neked, Francesco mio — mondja, mialatt a ruhát az ágy végére fekteti.

És amikor reggelijét elfogyasztotta, hogy felöltözködhessék, anyja az ablakhoz állt.

— Milyen szép reggelünk van, — mondja, mintha csak magával beszélne. — Hogy ragyog a nap! Odaát Bettona

minden házát tisztán látom, habár széles mezőség húzódik köztünk. A zöldelő szőlőkertek között úgy fekszik Isola Romanesca, mintha csak sziget volna a folyam közepén. És minden kéményből csöndes füst száll a magasba — akárcsak a templomban a tömjén illata a füstölőből. Oh én édes fiam, Francesco mio, ilyen csöndes szép reggeleken úgy gondolom, hogy az ég és föld olyan szép, mint a templom az ünnepnapokon. És minden teremtmény dicséri, magasztalja az Urat és köszönetet mond neki!

Francesco e szavakra csak hallgatással felelt.

De egyszer csak felkiált, mialatt abban hagyja az öltözködést:

— Oh milyen gyengének érzem magam!

Az anya rögtön más tárgyra tér és változtat hangján.

— Így van ez mindig fiam, ha az ember beteg volt, — mondja élénk hangon. — Amig az ember fekszik, azt gondolja, hogy mindenre képes, de mihelyt lábra akar állani, az ellenkezőjét tapasztalja. Tudom én azt magamról, azért előrelátó voltam és számodra botot is hoztam.

Az ajtóhoz megy és szép elefántcsontnyelű, fényezett botot vesz elő. Az anya és fia nemsokára együtt távoznak a betegszobából.

Rövid, kicsi félórácska mulva Francesco egymaga lép ki otthonuk ajtaján. Édesanyjával minden szobát végigjárt. Voltak lent az üzletben is, ahol a legények szívélyesen és vidáman köszöntötték:

Jó reggelt, Madonna Pica! Jó reggelt, egészségére Signorino Francesco!

De Francesco úgy érzi, hogy nem elég neki a szoba, az üzlet és a ház környéke. Tovább kell mennie, ki a földekre és a szőlőkbe, hogy köszöntse a szabad eget és a mesze kilátást ott a széles, istenáldotta réteken túl...

Majd ott áll a város kapuja előtt a Monte Subasio

lábánál Foligno felé vezető úton. Ott áll, botjára támaszkodva és belenéz a messze távolságba. Közvetlen előtte szőlőkert van; a szőlővenyigék fáról-fára kapaszkodnak, nehéz, sötétkék fürtök csüngenek a széles levelek alatt, már nincs messze a szüret szép ideje. Tovább, lejjebb a lankás oldalon olajfakertek húzódnak, ellepik az egész síkságot, azon túl is messze látszanak, úgy, mintha ezüstös selyemszőnyeg borulna a tájra. A ködfátyol mögül itt-ott ki-kivillan egy-egy ház. A köd most délfelé emelkedni kezd, messze-távolban a házak kicsi fehér kövecskéknek látszanak.

Francesco nézi-nézi és oly különös, mintha mégsem látná mindezt. Mintha kerülné most az a csapongó öröm, amely szívét eltöltötte, valahányszor a tájék szelid színeit és a hegyek finom vonalait a verőfényes ég alatt meglátta. Mintha szive, mely azelőtt oly ifjan és erősen vert a kebelében, egyszerre megöregedett volna. Mintha már nem örülne többé semminek. Melege lesz, a tűző-nap égeti. Egy falnak árnyékába vonul, az árnyékban fájni kezd, és ismét kiáll a napra. Térdeiben a hegyjárás fáradságát érzi, meg is éhezett és azon kapja rajta magát, hogy vágyakozva gondol jó ebédre és jó pohár borra... Végigfut rajta a hideg annál a gondolatnál, hogy az ő ifjusága immár odavan, hogy a dolgok, melyekről pedig gondolta, hogy mindig örömmel derítik, most már nem tudnak neki örömet szerezni, hogy minden, amit elrabolhatatlan kincsnek vélt, a napsugár, a kék ég, a zöld mező, minden-minden, ami után oly keservesen vágyódott felépülésének hosszú nappalán és éjszakáján, mint valami száműzött király az országa után, minden-minden most a keze között semmivé foszlik, összeesik, hamuvá lesz, mint a virágvasárnap hozsannás pálmaágai tűzbe kerülnek és hamuvá lesznek, melyet a pap hamvazószerdán a hívők fejére hint ezekkel a szomoruan igaz szavakkal: „Gondold meg ember, hogy hamu vagy!”

Por, por, minden csak por volt, semmi más — por és hamu, enyészet és halál, mulandóság és hiúság — minden hiúság!

Sokáig állt ott Francesco és maga elé bámult. Mintha szemeláttára mulnék el előtte az élet. Csöndesen megfordult és botjára támaszkodva lassan, fáradtan Assisibe tért vissza.

Megvirradt számára a nap, amelyről az Ur mondja prófétájának ajakával: „Tele akarom hinteni utadat tövisekkel.“ A nap, amelyen egy titokzatos kéz halálról és mulandóságról írja fel szavait a díszes terem falára.

Mint minden ember, aki megtérésének kezdeténél áll, a fiatal Francesco is ép úgy gondolt a mások hibájára, mint a saját gyarlóságaira. Amikor észrevette, hogy maga minő változáson ment keresztül, mindjárt barátaira gondolt, akikkel annyiszor állott itt és csodálta a szép vidéket.

Oh milyen oktanok ők, hogy mulandó dolgokhoz kötik szívüket, gondolta magában fölényesen, mialatt belépett a város kapuján.¹

II.

Francesco — vagy, ahogy mi magyarul mondanók: Ferenc — röviddel ama bizonyos reggele előtt 22 éves lett és legidősebb fia volt Assisi egyik leggazdagabb emberének, a nagy posztókereskedőnek, Pietro di Bernardonenak.

A család nem volt Assisibe való, Pietro apja Bernardone, vagyis „a nagy Bernhard“ Luccából vándorolt be ide és a tekintélyes Moriconi szövő- és kereskedő családnak volt a sarja.

Francesconak édesanyja, Pica asszony, még messzebről származott ide. A szép és regényes, mesékben, mondákban gazdag Provence-ban ismerkedett meg vele Ser Pietro egyik kereskedelmi útja alkalmával. Onnan hozta haza menyasszonyát a Subasio lankás hegyoldalán fekvő kicsi olasz városkába.²

Assisi egyike Itália legrégebbi városainak. Már Ptolemaeus is említi Aisision-t; és Krisztus előtt 46-ban itt született a latin költő, Propertius. A kereszténységgel ezt a vidéket szent Crispolitus vagy Crispoldo ismertette meg, — aki a rege szerint szent Péter tanítványa volt. Itt hirdették még a kereszténységet szent Britius, Spoleto püspöke, aki az apostolok fejlődelmének parancsára 58-ban San Crispoldot Vettona, a mai Bettona püspökévé szentelte és rábizta délen Folignótól Noceráig az egész terület lelkigondozását. Domitianus üldözése alatt szent Crispoldo vértanuhalált szenvedett; ugyanaz a sors érte későbbben Umbria más három hithirdetőjét — szent Victorinust († körülbelül 240,) szent Sabinust († 303) és szent Rufinust, Assisi apostolát.³

Utóbbinak tiszteletére építették Johannes de Gubbio tervei szerint a XII. század közepén a szép San Rufino-bazilikát Assisiben, és amikor elkészült, a városnak székesegyháza lett a püspöki lakás mellett álló ősi Mária-templom — a Santa Maria del Vescovado — helyett.

Ebben a régi templomban áll még ma is az a román stílű keresztút, amelynek vizében Ser Pietro és Madonna Pica elsősülöttje 1182 szeptemberében (állítólag 26-án) a szt. keresztiség szentségében részesült.

A hagyomány, amely azonban minden jel szerint a XV. századból való, arról beszél, hogy mikor Madonna Pica közel volt ahhoz, hogy életet adjon Ferencnek, a gyermeket nem tudta megszülni. És ime egy zárándok kopogtat a háznak ajtaján és tudomására hozza az ajtónyitónak, hogy a gyermek nem fog megszületni mindaddig, amíg az anyát gazdag hálószobájából a háznak istállójába át nem viszik és ott szalmára nem fektetik. Megtették. Alig fektették le a szalmára az asszonyt, amikor szivettépő jajgatása megszűnt és világra hozta kicsi fiát, akinek első fekvőhelye eszerint — akárcsak az Üdvözítőnek — szalmával telt jászol volt az istállóban.

Bartholomäus Pisanus, aki a XIV. század végén élt és aki *Liber conformitatum* c. munkájában arra törekszik, hogy Jézus Krisztus és szent Ferenc közt minél több hasonlóságot fedezzen fel, nem tud semmit erről a legendáról, jóllehet az kitünően talált volna könyvének keretébe. Ellenben Benozzo Gozzoli 1452-ben Montefalco Ferenc-templomának falaira odafesti az istállóban való születést és Sedulius, akinek munkája: a *Historia Seraphica*, 1613-ban jelent meg Antwerpenben, meséli, hogy saját szemeivel látta Assisiben a kápolnává átalakított istállót.

A kápolna még ma is látható Assisiben: San Francesco il piccolo (A kicsi szent Ferenc) a neve és a kapu fölött ez a felirat olvasható:

Hoc oratorium fuit bovis et asini stabulum. In quo natus est Franciscus mundi speculum. („Ez a kápolna az ökörnek és szamárnak volt istállója, benne született Ferenc, a világnak tüköre.“)

A kápolna nem messze fekszik attól a helytől, ahol a mai bizonyítékok szerint szent Ferenc szülőháza állott és ahol a XVII. század óta a Chiesa nuova emeli égnek barokkfalait. A Bollandisták annak a gyanúnak adnak kifejezést, hogy a kápolna Pietro di Bernardone eredeti házának egy része lehet, ahonnan a család később, Ferenc gyermekkorában, kiköltözködött. De lehet az is, hogy a kápolnának: „A kicsi Ferenc“ neve adhatott alkalmat a legenda keletkezéséhez.⁴

Az istállóban születéshez hasonló az a másik legenda, amelyet Waddingnál olvashatunk. Eszerint ugyanaz a zarándok, aki az istállóba átköltözködést tanácsolta, a gyermek keresztelésénél is megjelent a templomban s a keresztszülői tisztet teljesítette. Még ma is mutogatják San Rufino templomában az idegennek a követ, melyen mintha lábnyomok volnának. Ezen a kövön állott volna a zarándok, vagy zarándoknak öltözött angyal Ferenc keresztelésekor. Így mondja

ezt az az ember, aki a követ mutogatja. Ennek a legendának magva bizonyára az a történet, amely már a *Tres Socii* (a 3 társ) legendái között is olvasható.

A történet azt mondja, hogy amikor az újszülött Ferencet megkeresztelték, zarándok jelent meg a ház kapujánál, kopogott és kérte, hogy megnézhesse a gyermeket. A leány, aki kaput nyitott, a kérést természetesen megtagadta; az idegen azonban kijelentette, hogy addig el nem megy, amíg kívánságát nem teljesítik. Ser Pietro nem volt odahaza, az eseményt tehát a ház asszonyának mondták el. Az asszony valamennyiök bámulatára megparancsolta, hogy teljesítsék a zarándok kívánságát. A kicsi gyermeket tehát kivitték és amikor az idegen meglátta, rögtön karjaira vette, mint egykoron az agg Simeon a gyermek Jézust és így szólt:

Ma ebben az utcában két gyermek született. Egyik közülük, ez a gyermek itt, a világ legjobb embereinek egyike lesz, ellenben a másik egyike lesz a világ legrosszabb embereinek.⁵

Bartholomäus Pisanus még hozzáteszi, hogy a zarándok a kicsikének jobbvállát megjelölte a szent kereszt jelével és lelkére kötötte a dajkának, hogy nagyon vigyázzanak a gyermekre, mert az ördög élete ellen tör. És amikor ezt mondotta, eltűnt valamennyinek szeme elől.

A szent keresztségben Ser Pietro fiának a Giovanni nevet adták. Amikor a gyermek megszületett, az apa úton volt, Franciaországban. Hazaérkezésekor az volt első tette, hogy elsőszülöttjének János nevét Ferencre változtatta. Ez a név abban az időben szokatlan volt, ha nem is teljesen ismeretlen. Hiszen Assisi közvetlen közelében esik annak az útnak, amely akkor San Salvatore degli Pareti (most Casa Gualdi) felől a város nyugati oldala mentén haladt el és San Damianonál végződött. Via Francesca volt a neve. Ezt az utat III. Ince pápa is megemlíti az 1198 május 26-án kelt bullájában. Ekkor Ferenc csak 15 éves volt és még nem

bővelkedett annyi érdemmel, hogy róla nevezzenek el utakat.

Hogy miért változtatta meg Pietro di Bernardone fiának a nevét, arra vonatkozólag eltérnek a vélemények. A Provence-ból épen akkor visszatérő kereskedőnek Franciaország iránti szeretete bizonyára egy főindítóok volt a többi között. Azt kívánta, hogy fia a jellemében és erkölcsében igazi francia legyen. Az is lehetséges, hogy bizonyos mértékben tiltakozni akart felesége elnevezésével szemben. Szt. Bonaventura kifejezetten mondja, hogy a János nevet az anya adta a gyermeknek. „Nem kívánok magamnak teveször keresztelő Jánost, hanem franciát akarok, annak finom modorával!“ Ez lehetett alapgondolata az apának, amikor a fia nevén változtatott.

Mások úgy vélik, hogy a francia nevet a gyermek csak akkor kapta, amikor már felnőtt, még pedig a francia nyelvben való jártassága miatt, — habár ez a jártasság sohasem volt olyan, hogy a nyelvet hibátlanul beszélte volna,

Mindenesetre a francia nyelvvel gyermekkorától fogva bizalmas lábon állott. Latinul is tanult. Nevelésének erről az oldaláról gondoskodtak a közelben fekvő Szt. György templom papjai.⁶

Szt. Ferencnek első életrajzírója, celanoi Tamás az akkori idők neveléséről igen kedvezőtlen képet nyújt. Elmondja, hogy alig választották el a gyermekeket anyjuktól, az idősebbek máris elcsábították és mindenféle illetlen dolgokat beszéltek és cselekedtek előttük. Emberfélelemből senki sem merte magát becsületesen viselni. Ilyen megmételyezett gyökérből természetesen nem származhatott egészséges és jó fa. A megromlott gyermekkorra az ifjúság kicsapongó évei következtek. A kereszténység az ifjúságnál már csak pusztá név volt és minden törekvésük odairányult, hogy rosszabbaknak tűnjenek fel, mint amilyenek valójában voltak.⁷

Tomas a Celano költő volt és szónok, tehát nem tudhatjuk biztosan, mennyi fontosságot kell a kijelentéseinek.

tulajdonítani; talán azokra a viszonyokra gondolt, amelyek között ő töltötte el gyermekkorát Celanóban, az Abruzzok között. A többi életrajzíró közül az egyedüli speieri Julianus az, aki valami elfogadhatót tud mondani, de azt is Tamás testvér írásából vette.

Az akkori idők szokása szerint Francesco már kora ifjúságában édesapja mellé állott az üzletbe. Csakhamar kitűnt, hogy kereskedői pályára nem alkalmas. Azt mondja róla az imént említett speieri Julianus, hogy „még szemtelenebb az apjánál.”⁸ Okos és alapos kereskedő volt, akinél csak egyetlenegy, de nagyon lényeges kereskedői erény hiányzott: nem volt takarékos, sőt egyenesen tékozló volt.

Hogy e tékozlásnak okait megértsük, figyelembe kell vennünk azt az időt, amelybe az ifju kereskedőgyermeknek serdülő kora esik. Ez az idő a XII. századnak a vége és a XIII-nak az eleje, vagyis a lovagvilág aranykorszaka. Európának ideálja a lovag volt és a lovagi élet, úgy, ahogy az a Provence és a szicíliai normann királyok gyönyörvagyó udvarain megnyilvánult. Itáliában Este, Verona és Montferrat kicsi udvarai versenyre keltek Firenze és Milano nagy köztársaságaival abban, hogy ki tudja a legpazarabb tornajátékokat és lándzsavívásokat rendezni. Franciaország leghíresebb trubadurjai, Raimbaud de Vaqueiras, Pierre Vidal, Bernard de Ventadour, Peirol d'Auvergne állandó körutjaikon bejárták a félszigetet, egyik udvarból a másikba hányódtak és egyik ünnepegről a másikra vetődtek. Felhangzottak mindenütt a provençali *Chansons de geste*, a mesék és sirventák s mindenütt hallgatták Artus királyról és a kerekasztal lovagjairól szóló énekeket. Még a legkisebb városkában is corti-egyesületek alakultak, amelyekben a „vidámtudománynak“ *la gaya scienza* áldoztak.⁹

Pietro di Bernardone „francia“ fiát mintha arra teremtették volna, hogy ez a mozgalom magával ragadja. Nem

volt olyan, mint az apja — csak takarékos, kevés igényű olasz, a ki megelégszik a pénzszerzés örömeivel. Az ő ereiben vídám élet után vágyódó provençali vér folyt — pénzét élvezni is akarta, az aranyat pompára és örömeire akarta váltani.

Igy lett Ferencből, Assisi leggazdagabb fiatal emberéből, a városnak első „Lebemann“-ja. Ahhoz volt okossága, hogy pénzt szerezzen, de egyben felette hiu is volt, hogy azt ki is adja — mondja Tommaso a Celano. Nem csoda, egy-kettőre baráti kört teremtett maga körül, nemcsak magából Assisi-ből, hanem a környékbeli városokból is. Sőt későbbben Gubbiban is találkozunk vele, amint egyik ifjúkori barátját ott meglátogatja.

Hogyan töltötték idejüket ezek a fiatalok, ha összejöttek? Ugy, ahogy mai napság is szokták a fiatalok. Közösen lakmároztak, jól ettek, még jobban ittak és végül emelkedett hangulatban egymást karonfogva hangos énekszóval végigvonultak a város utcáin és zavarták a békés polgárok éjjeli nyugalalmát. A Celano, a szigorú szerzetes, felsorolja ezeknek a bolond fiatal embereknek bűneit. Azt mondja: bolondoztak, szellemeskedtek, ostobaságokat mondtak, kurjongattak, finom és ledér ruhákban jártak.

Emlékezem egy májusi napra néhány évvel azelőtt, egy májusi napra Subiacoban, ott a Sabinhegyek között. Meglátogattam a Sagro Speco-t, szent Benedeknek híres remetebarlangját és szent Scolastica kolostorát. Utána betértem egy osteriába az úton, hogy valamit egyem, mielőtt a vonaton via Mandela Rómába visszatérnék. Egy lugasban terítettek, amely ott állott egy előre nyuló sziklán, úgy hogy a lugasnak pálcikáin keresztül egy fügefakertnek széles levelű, arannyal előtött verőfényes fakoronáira tekinthettem le. A fügefák fölött messze elláttam a völgybe, ahol az Anio zúgva, habozva rohan tova a kékesszürke sziklák között. Még tovább Subiaco városa látszott, büszke tornyaival, mint valami dacos vár: a hegy tetején.

E vidám, büszke májusi üde és napsugaras környezetben ott mulatott és ebédelt egy fiatal emberekből álló társaság, ugyanabban az ostériában, ahol én is. Ott a nyílt verandán, ahonnan a legszebb kilátás nyílt a vad hegyek közé, hosszú asztalt terítettek maguknak — jól láttam a vakítóan fehér asztalkendőt, a hatalmas flaskókat (fiaschi), a poharakat a piros borral és a pincéreket, akik hatalmas macaronival teli tálakkal ide-oda futkostak. És felhangzott a kacagás és felcsendült a dal, mely azonban sohasem fajult el féktelen kiabálássá. Felkeltek rendre és felköszöntötték egymást és a felköszöntések után tust fújtak kürtökkel . . .

Igy képzelem el magamnak, ilyen olaszos vidámsággal és mégis olyan olaszosan, formásan azokat a lakomákat, amelyeken Pietro di Bernardone fia vitte mint király (rex) a kormánypalcát, mint királya az ünnepi összejöveleteknek, csak egy napra vagy egy estére szóló királyi hatalommal. És ha a jó öreg ferencendi szerzetes Celano-ból ismerte volna észak ifjúságának vad, költőietlen tivornyázását vagy a német muzsacsemeték „Salamander“-jeit, azt hiszem, nem ítélte volna el olyan szigorúan azokat az ünnepeket, amelyeken a vidámság oly könnyű és tiszta volt, mint az a sárga bor, amely Umbria hegyoldalain érik . . .

Dehát ő nem ismerte azokat. Azért mondja azt, hogy a kicsapongó fiatalok között Ferenc volt a legrosszabb, aki a többieket vezette, félrevezette, rosszra csábította. Assisinek „aranyifjúsága“ mulatságból multságba vonult és éjszakának idején lehetett hallani őket, amint végigmentek az utcákon furulya vagy hegedű hangjai mellett énekelve, mintha trubadurok vagy joglárók kóborló csapataiból volnának. Igen, Ferenc annyira ment a Provence „vidám tudomány“-a iránt való rajongásában, hogy két színből joglár ruhát készíttetett magának, melyet barátjai körében magára öltött.¹⁰

Valószínű, hogy Ferencet apja már korán társul fogadta

az üzletébe. Mindenesetre jelentős összeg fölött rendelkezett a fiatal ember. Amit keresett, azt a mulatságok felemésztették; azért itt-ott nem is tarthatta vissza ilyenforma megjegyzéseit az apa:

— Az embernek azt kellene gondolnia, hogy te valami nemes embernek vagy a fia és nem egyszerű kereskedőnek a gyermeke. — Azonban egyik szülő sem akarta Ferencet megakadályozni abban az életmódban, amelyet folytatott, és hogyha jóakaró szomszédasszonyok Madonna Picát megsajnálták kicsapongó fia miatt, az anya szeliden csak ezt szokta felelni:

— Remélem, hogy egykor ő is Isten gyermeke lesz.

Igazán rosszat nem is lehetett róla mondani. Mintaszerű volt mindabban, ami a gyöngédebb nemre vonatkozott. Tudta mindenki barátjai közül, hogy az ő jelenlétében tiszteletlen szót kiejteni nem tanácsos. Ha ilyesmi megtörtént, Ferenc azonnal elkomolyodott, sőt arca kemény kifejezést öltött, elborult és nem felelt semmit. Mint minden tisztán érző szív, szent Ferenc is nagy tisztelettel viseltetett a keletkező élet misztériuma iránt.¹¹

Fellépésében mindig illedelmes volt. Csupán az fájt a szüleinek, hogy annyira csüngött barátjain, még otthon az asztalnál is felkelt, ha utána küldöttek s ha hívták, ott hagyta az ételt, kifutott és nem tért vissza többé.

Egy tekintetben csodálatraméltó volt: a szegényekkel szemben. Pazarlását ezekre is kiterjesztette. Nem tartozott azokhoz a közönséges élvezethajhászokhoz, akiknek a szegények számára nincs még 10 fillérjük sem, de szívesen dob-nak ki százasokat is, ha pezsgőről van szó. Ferenc imígyen gondolkozott: „Ha bőkezű, sőt tékozló vagyok azokkal a barátaimmal szemben, akik ezért nekem köszönetet mondanak vagy érte egy másik lakomával fizetnek, mennyivel inkább van okom, hogy alamizsnálkodjam, melynek százszo-

rosát maga az Ur helyezte viszonzásul kilátásba.“ A középkornak nagy éltető gondolata volt ez, amely Ferencet is vezette, a zseniálisan szószerint való megértése és értelmezése az evangélium e szavainak: „Amit eme testvéreim közül a legkisebbnek tesztek, velem tettétek azt.“ Ferenc tudta, amint tudta az egész középkor, — hogy még azt a pohár hideg vizet sem hagyja fizetetlenül és jutalom nélkül az Ur, amit egynek tanítványai közül nyujtunk.

Azért, mintha szíven szurták volna, úgy érezte magát, midőn egy nap nagyon el lévén foglalva az üzletben tolongó sok emberrel, egy koldust elutasított.

— Hogyha ezt az embert egyik előkelő barátom küldötte volna, mondta önmagának, biztosan megkapta volna, amit kért.¹² Most pedig a királyok Királya és az uralkodók Ura küldi s én üres kezekkel engedtem el, sőt még goromba szavakkal is illettem. Elhatározta ekkor magában, hogy e naptól kezdve mindenkinek ad, aki hozzá jő és kérni fog tőle Isten nevében — per amor di Dio, — ahogy az olasz koldusok még ma is mondani szokták.¹³

Hogy ilyen jósággal viselkedett Ferenc a szegényekkel szemben, annak tulajdonítható talán az is, hogy Assisi városának egy furcsa különlegessége — ahogy azt Bonaventura mondja — egy félig vagy egészen megbolondult szegény ember, aki állandóan az utcán kóborolt, valahányszor Ferencel találkozott, mindig levette palástját és azt Ferenc előtt a földre terítette, arra kérve, hogy azon menjen át. Talán ugyanez a furcsa ember volt vagy talán egy másik azok közül a szellemileg fogyatkozottak közül, akik a középkorban keresztül-kasul járták Itáliát, így Assisi utcáit is, mialatt szüntelenül kiáltották: *Pax et bonum!* „Békesség veletek és minden egyéb jó!“ Ferenc megtérése után ez az intő hang, amelyet a legenda úgy fog fel, mintha előhírnöke lett volna a nagy szent fellépésének, végleg elnémult.¹⁴

Assisi (Rocca)

Végül Ferenc nagy érzékkel volt megáldva a természet iránt. A Provence sajátossága volt ez; onnan meríti Itália is és láthatjuk száz évvel később, a Petrarca műveiben. A félig provençali Ferencben azonban már teljesen ki volt fejlődve ez az érzék; „a mező szépsége, a szőlőkertek varázsa, mindaz, ami a szemre felvidítólólag hatott, — Ferencnek nagy öröme szolgált,“ — mondja a Tommaso a Celano¹⁵ és mi alig tévedünk abban az állításban, hogy ezt az érzéket Ferenc anyjától örökölte. Egyéniségének lényeges kiegészítő része volt ez, amelyet csak átmenetileg boríthatott homályba az a szellemi krízis, amely megtérését megelőzte. De ahogy minden jót, aminek nőnie kell, természetének ezt az oldalát is meg kellett nyesni, mélyen le egészen a gyökérig, — hogy azután annál dúsabb legyen a koronája. Mert ahogy azt egy német misztikus mondja: „Senki sem szeretheti igazán a teremtett világot anélkül, hogy arról előbb Isten iránt való szeretetből le ne mondott volna, úgy, hogy ő annak és az neki teljesen meghalt legyen.“

III.

Harcias idők voltak azok, amelyekben szent Ferenc felnőtt. Harcban állott a császár a pápával, a fejedelem a királlyal, egyik város a másikkal, a polgárok a nemesekkel. Ferenc még csak gyermek volt, amikor Barbarossa Frigyes a constanzi békében (1183. jun. 25.) a lombard városoknak kénytelen volt megadni mindazt a szabadságot, amelyért a pápai hatalomtól támogatva Legnano mellett (1176) oly diadalmas harcot vívtak. Barbarossa utódja, VI. Henrik (1183—1196), azonban újból megszilárdította a császári hatalmat Itáliában. Assisi, amelyet már 1174-ben a német birodalmi kancellárius, Christian mainzi érsek bevett, de amely magának 1177-ben kommunális szabadságot vívott ki saját külön konzulokkal, kénytelen volt lemondani mindezen városi jo-

gokról és alá kellett magát vetnie Konrad von Irslingen Spoleto császári hercegének és Assisi grófjának.

Egy évvel Henrik császár halála után azonban III. Ince lép a pápai trónusra és ez a hatalmas egyházfejedelem rögtön erős kezébe veszi az olasz városok ügyes-bajos dolgát. Konrad hercegnek Narni városába kell vonulnia, hogy a pápának alávesse magát és távollétét rögtön arra használták a polgárok, hogy megrohamozzák a német dacos fellegrát, mely fenyegetően trónol odafenn a Sasso Rosso csúcsán. A várát bevették és oly alaposan lerombolták, hogy a pápai kiküldöttek megérkezésekor, akik azzal a céllal jönnek, hogy azt Péter tulajdonaként birtokukba vegyék, már csak egy néhány rom meredezett az égnek — ugyanaz a néhány rom, mely most is ott látszik Assisi fölött. A polgárok pedig, hogy vakmerő cselekedetüknek következményeivel szembeszállhassanak, elhatározták, hogy azonnal védő-műveket vonnak a város körül. Nagy lelkesedéssel állott mindenki munkába és hihetetlenül rövid idő alatt felemelte Assisi lakossága büszke tornyaival és dacos kapuival azt a városfalat, mely ma is elismerésre késztet minden idegent. Ferenc ekkor körülbelül 17 éves lehetett és nagyon valószínű, ahogy ezt Sabatier is hangsúlyozza, hogy ez alkalommal szerezte meg magának a kő- és a mészkezelésben azt az ügyességet, amelyet későbbben San Damiano és Portiuncula körül oly hasznosan tudott értékesíteni.

A munkának legnagyobb részét, a lebontást épúgy mint a felépítést, természetesen az alacsonyabb népréteg — ahogy akkor mondták — a *minores* végezte. A nép ezzel erejének öntudatára ébredt és miután a külföldi ellenséget, a zsarnok *tedesco*-t, legyőzte, a hazai kicsi zsarnokok, a nemes urak ellen fordult, akiknek megerősített házaik köröskörül a városban állottak. Formális polgárháboru tört ki, megostromolták a nemesi házakat, többet azok közül fölgyújtottak, a nemesiségnek a vereség kikerülhetetlennek látszott.

Ekkor a nemesek szorult helyzetükben Assisi ősi ellenségéhez, a közel fekvő, igen hatalmas Perugia városához fordultak. Assisi nemességének kiküldöttjei megígérték, hogy Perugiának fennhatóságát a város fölött elismerik abban az esetben, ha segítségükre siet.

Perugia köztársasága akkor épen hatalmának és nagyságának tetőpontján állott. Nagyon kapott az alkalmon, hogy Assisit fennhatósága alá juttassa. Seregével a megostromolt nemesek segítségére indult. De Assisi polgárai nem vesztették el bátorságukat; összefogva a nemesség ama részével, mely hű maradt szülővárosához, Ponte San Giovanni-nál a két város közt elterülő síkságon összeütköztek Perugia csapataival. Perugia győzött és Assisi harcosai közül sokan fogságba estek. Köztük Ferenc is.

Előkelő fellépése miatt a fiatal kereskedőgyermeket nem a polgárokkal vetették börtönbe, hanem — amint azt több régi francia városi szabály a *bourgeois honorables* előnyére megengedték, — a nemesek sorsában osztozkodhatott.¹⁶

Assisi Ponte San Giovanni mellett 1202-ben szenvedett vereséget és a perugiai fogság egy esztendeig tartott. Ezen idő alatt Ferenc fogolytársait bámulatba ejtette állandó jókedvével. Jóllehet arra, hogy jókedvű legyen, nem igen volt oka, mégis szüntelenül énekelt. Örült, ha ezért társai mérgesen rendreutasították s csak így felelt:

— Hát nem tudjátok, hogy én reám nagy jövő vár és az egész világ leborul majd előttem, hogy engem imádjon.

Ez az első eset, hogy kifejezésre juttatja a sorsába vetett szilárd bizalmát és azt a nyugodt meggyőződést, hogy nagy-szerű jövő vár ő reá, ami nagyon jellemző szent Ferencre, ifjúságának ez éveiben.

A hadakozó két fél között a béke 1203 novemberében jött létre. Feltételek voltak: Assisi polgárai megtérítik a nemeseknek az elszenvedett kárt és a nemesség viszont kötelezi

gokról és alá kellett magát vetnie Konrad von Irslingen Spoleto császári hercegének és Assisi grófjának.

Egy évvel Henrik császár halála után azonban III. Ince lép a pápai trónusra és ez a hatalmas egyházfejedelem rögtön erős kezébe veszi az olasz városok ügyes-bajos dolgát. Konrad hercegnek Narni városába kell vonulnia, hogy a pápának alávesse magát és távollétét rögtön arra használták a polgárok, hogy megrohamozzák a német dacos fellegvárat, mely fenyegetően trónol odafenn a Sasso Rosso csúcsán. A várat bevették és oly alaposan lerombolták, hogy a pápai kiküldöttek megérkezésekor, akik azzal a céllal jönnek, hogy azt Péter tulajdonaként birtokukba vegyék, már csak egy néhány rom meredezett az égnek — ugyanaz a néhány rom, mely most is ott látszik Assisi fölött. A polgárok pedig, hogy vakmerő cselekedetüknek következményeivel szembeszállhassanak, elhatározták, hogy azonnal védő-műveket vonnak a város körül. Nagy lelkesedéssel állott mindenki munkába és hihetetlenül rövid idő alatt felemelte Assisi lakossága büszke tornyaival és dacos kapuival azt a városfalat, mely ma is elismerésre késztet minden idegent. Ferenc ekkor körülbelül 17 éves lehetett és nagyon valószínű, ahogy ezt Sabatier is hangsúlyozza, hogy ez alkalommal szerezte meg magának a kő- és a mészkezelésben azt az ügyességet, amelyet későbben San Damiano és Portiuncula körül oly hasznosan tudott értékesíteni.

A munkának legnagyobb részét, a lebontást épúgy mint a felépítést, természetesen az alacsonyabb népréteg — ahogy akkor mondták — a *minores* végezte. A nép ezzel erejének öntudatára ébredt és miután a külföldi ellenséget, a zsarnok *tedesco*-t, legyőzte, a hazai kicsi zsarnokok, a nemes urak ellen fordult, akiknek megerősített házai köröskörül a városban állottak. Formális polgárháború tört ki, megostromolták a nemesi házakat, többet azok közül fölgyújtottak, a nemeségnek a vereség kikerülhetetlennek látszott.

Ekkor a nemesek szorult helyzetükben Assisi ősi ellen-ségéhez, a közel fekvő, igen hatalmas Perugia városához fordultak. Assisi nemességének kiküldöttjei megígérték, hogy Perugiának fennhatóságát a város fölött elismerik abban az esetben, ha segítségükre siet.

Perugia köztársasága akkor épen hatalmának és nagyságának tetőpontján állott. Nagyon kapott az alkalmon, hogy Assisit fennhatósága alá juttassa. Seregével a megostromolt nemesek segítségére indult. De Assisi polgárai nem veszítették el bátorságukat; összefogva a nemesség ama részével, mely ihű maradt szülővárosához, Ponte San Giovanni-nál a két város közt elterülő síkságon összeütköztek Perugia csapataival. Perugia győzött és Assisi harcosai közül sokan fogságba estek. Köztük Ferenc is.

Előkelő fellépése miatt a fiatal kereskedőgyermeket nem a polgárokkal vetették börtönbe, hanem — amint azt több régi francia városi szabály a *bourgeois honorables* előnyére megengedték, — a nemesek sorsában osztozkodhatott.¹⁶

Assisi Ponte San Giovanni mellett 1202-ben szenvedett vereséget és a perugiai fogság egy esztendeig tartott. Ezen idő alatt Ferenc fogolytársait bámulatba ejtette állandó jókedvével. Jóllehet arra, hogy jókedvű legyen, nem igen volt oka, mégis szüntelenül énekelt. Örült, ha ezért társai mérgesen rendreutasították s csak így felelt:

— Hát nem tudjátok, hogy én reám nagy jövő vár és az egész világ leborul majd előttem, hogy engem imádjon.

Ez az első eset, hogy kifejezésre juttatja a sorsába vetett szilárd bizalmát és azt a nyugodt meggyőződést, hogy nagy-szerű jövő vár ő reá, ami nagyon jellemző szent Ferencre, ifjúságának ez éveiben.

A hadakozó két fél között a béke 1203 novemberében jött létre. Feltételek voltak: Assisi polgárai megtérítik a nemeseknek az elszenvedett kárt és a nemesség viszont kötelezi

magát, hogy a város engedélye nélkül szövetséget nem köt. Ferenc többi fogolytársával kiszabadult. Ezek között ő nemcsak az örömnök volt apostola, de a békebíró szerepét is betöltötte körükben. A fogoly harcosok közt ugyanis volt egy, akit gőgje és oktalansága miatt senki sem szeretett. Ahelyett, hogy e nehéz embert kikerülte volna Ferenc, a legnagyobb türelemmel érintkezett vele és még a fogság letelte előtt elérte, hogy ez a mogorva, okatlan fogoly magába szállott és ismét belekerült abba a társaságba, amelyből viselkedése miatt maga-magát zárta ki.

A nemes foglyokkal való hosszú együttlét úgy látszik megszilárdította a kereskedőgyerekben azt a rokonszenvet a nemesek élete és működése iránt, amely őt a fogságra következő években (1203—1206) annyira jellemzi. Most lett a Provence „vidám tudományának“ a tanítványa; most vetette magát az ünnepek és mulatságok örvényébe, amelyből csak az a betegség szakította ki, amely őt 23 éves korában oly közel vitte a halál kapuihoz, — de akkor sem véglegesen...

IV.

Mert hát ő még messze volt attól, hogy megtérjen. Érezte lelkének ürességét — de nem talált semmit, amivel kitöltse. Amint lépésről-lépésre egészsége visszatért és visszanyerte erejét, Ferenc lassan-lassan visszatért világias életmódjához és ismét azon az ösvényen jár, amelyen betegsége előtt. Csak az a különbség, hogy most már nem leli örömét abban az életben. Valami határozatlan nyugtalanság van benne, amely sohasem hagy neki békét. Valami tövis van a lelkében, amely őt szakadatlanul előre kergeti. Inkább mint valaha ábrándozik nagy tettekről, különös kalandokról, távol, idegen földeken.

És ismét úgy lebeg előtte a lovagi élet, mint amely egyedül hozhat enyhülést lelke azon határozatlan vágyának,

hogy elérje a legmagasabbat. Gyermekkorától fogva jól ismeri Artus királynak és a kerekasztal lovagjainak regényeit — ő is Gral lovag akar lenni, ő is ki akar menni a nagyvilágba, hogy vérét áldozza azért, ami a legnagyobb és a legszentebb, hogy azután — a gondolat még mindig ott a szívében — visszatérjen halhatatlan dicsőségben.

Ép ebben az időben kezdődött új felvonása a császár és a pápa közt folyó állandó hadakozásnak. VI. Henrik özvegye III. Ince gyámságára bízta a trónörököst, a későbbi II. Frigyeset. Az elhunyt császárnak egyik fővezére azonban, névszerint Markwald, azt állította, hogy a végrendelet értelmében ő az, akit a király és a birodalom fölött való gyámság jogosan megillet. Incének azonban nem volt szándékában, hogy feladja azt, amit vállalt és fegyverrel kellett ügyét megvédenie. A háború Délolaszországban folyt, mivel Constance, a császár özvegye, mint a normann királyok örököse, egyben Sziciliának volt királynője. Ince hadai hosszú időn át vereséget vereség után szenvedtek, mindaddig, amíg hadseregét briennei III. Walter grófra nem bízta, aki normann felesége, Albinia révén maga is igényt tartott Tarentumra. Ez a kiváló hadvezér rendre verte meg a németeket — Capuanál, Leccenél, Barlettanál — hire végigszárnyalt egész Itálián és általános lelkesedést keltett. Gyűlöltek a németeket mindenütt; Sziciliában a német annyit jelentett, mint lomha, ügyefogyott, igazságtalan. Peire Vidal francia trubadur végigjárta Lombardiát és gúnydalokat énekelt a németekről — „nem szeretnék nemes ember lenni Frieslandban,“ — énekelte — „ha mindig azt a nyelvet kellene hallgatnom, amely ugatáshoz hasonlít, nem emberi nyelvhez.“¹⁷ Minden, ami ifju, büszke és nemes volt Itáliában, fellázadt ez idegen uralom ellen és briennei Walter neve, mint a pápától megáldott lobogó, lengett a lelkes csapatok fölött.

Assisibe is eljutott a nemzeti felbuzdulás. A város memes embereinek egyike fegyverkezett, hogy kicsi csapatá-

val Apuliában Walter seregéhez csatlakozzék.¹⁸ Amikor Ferenc ezt meghallotta, lázas izgalom vett erőt rajta. Ime itt az alkalom, amely után olyan régen vágyódott. Ime megjött a pillanat, amelyet meg kellett ragadni — tenni kellett most, vagy soha — az a nemes ember Assisiből vigye magával Ferencet és üsse lovaggá Walter gróf ur!

Ferenc minden tőle telhető buzgalommal látott terve keresztülviteléhez. Megkapta őt az a tuláradó öröm, amelyet érez az ember, amikor új és — ahogy reméli, — életének szép fejezetéhez teszi meg előkészületeit; különös utazási láz vesz erőt rajta. Inkább futott, mint járt az utcán, barátjai úgy találták, hogy rendes jókedve minden mértéket meghalad és hogyha megkérdezték, mi ennek az oka, lángoló szemekkel felelte: — Tudom, most nagy fejedelemnek kell lennem!¹⁹

Magától értetődik, hogy a kereskedőgyerek hadifelszerelésénél pénzt nem kíméltek. Egyik életrajzírója mondja, hogy minden ruha rajta ép oly „sajátságos mint drága“ volt.²⁰ A pazarló és pompaszerető gazdag ifjútól csak ezt lehetett várni. De ami teljesen ráüt, az a következő: amikor Ferenc rövidesen elutazása előtt utitársával, egy nemes emberrel találkozik és látja, milyen fogyatékos a ruhája és fegyverzete szegénysége miatt, átadja neki az egész drága felszerelését és cserébe elveszi silány öltözékét.

Lelke tele lévén a ráváró új élet gondolatával, minden éjjel háborúról és fegyverekről álmodik. Azon az éjszakán is, mikor a szegény lovaggal szemben oly bőkezűnek mutatkozott, hasonló álmot lát — melyet azonban minden más álmánál nagyobb jelentőségűnek tart. Úgy látja, mintha, — talán hogy bucsut vegyen — atyjának üzletében állana. A posztóteker-csek helyett azonban, amelyek különben az üzlet állványait elborítják, mindenütt tündöklő paizsokat, fényes lándzsákat és ragyogó sisakokat lát. És amikor ezen elcsodálkozik, hangot hall, mely így szól:

— Mindez a tied és katonáidé legyen.²¹

Egészen természetes, hogy Ferenc az álmodat jó jelnek vette. És egy szép reggelen lovára pattant, hogy a kicsi csapattal Apuliába vonuljon. Az út Porta Nuován át Foligno felé és Folignóból Spoletoba vezetett, ahol a Rómába és Dél-olaszországba vivő Via Flaminia kezdődött. És itt be is fejeződött Ferenc hadi vállalkozása.

Mert ugyanaz a kéz, amely őt egyszer már a betegágyra dobta, hogy öntudatra ébressze és elmélyedésre kényszerítse, Spoletoiban ismét utolérte. Lázroham döntötte ágyba és mialatt álom és ébrenlét között feküdt, hangot hallott, mely azt kérdezte tőle, hogy tulajdonképpen hova szándékszik menni?

— Apuliába, hogy lovaggá üssenek, — volt a beteg felelete.

— Mondd csak nekem Ferenc, — kérdezte ismét a hang — ki használhat neked többet: az úr, vagy a szolga?

— Az úr, — felelte Ferenc elcsodálkozva.

— Hát akkor — folytatta a hang tovább, — miért hagyod el az urat a szolgálért és a fejedelmet vazallusáért?

Ekkor megértette Ferenc, *ki* volt az, aki hozzá szólott és Pál szavaival kiáltott fel:

— Mit akarsz Uram, hogy cselekedjem?

A hang pedig felelé:

— Térj vissza hazádba és ott megmondják neked, hogy mit kell cselekedned. Mert a látomás, amelyben részed volt, egészen másképpen értelmezendő!

A hang elnémult és Ferenc felébredt. Egész éjszakáját álmatlanul töltötte. Virradatkor felkelt, megnyergelte lovát és teljes hadi felszerelésében, — amely most egyszerre hiuságosnak tünt előtte, — visszalovagolt Assisibe.²²

Arról, hogy odahaza hogyan fogadták nem tudunk semmit, de hát könnyen elgondolhatjuk. Ugy látszik azonban,

hogy mint minden egyéb különcködését, ezt is hamar megbocsájtották neki és csakhamar ismét belesodródott barátjai vidám társaságába. Ujból vigan folyt ünnepségek és mulatozások között a régi élet; ismét csak Ferenc volt az, akit mindennek ellenére az ifjuság szemefényének kellett elismerni — *flos juvenum*.²³ Ha szó esett balsikerü apuliai hadi felvonulásáról, szilárd határozottsággal felelte, hogy azt ugyan feladta, de csak azért, hogy saját szülőföldjén vigyen véghez nagy dolgokat.²⁴

A valóságban azonban nem volt olyan biztos a dolgában, mint ahogy azt mutatta. A hangulatok lelkében egymást kergették, — most egészen a viláé volt, a következő percben az Istennek kívánt szolgálni, akinek szendén hivatató hangja abban a nevezetes spoletoi éjszakában oly ellenállhatatlanul szólott a lelkéhez. Mind jobban és jobban megszilárdult benne a vágyakozás, hogy mindentől visszavonuljon, hogy a magányban tisztába jöjjön hivatásával. De ha nem kereste fel barátait, azok mentek utána és nehogy úgy tűnjön fel, hogy egyszerre zsugorivá lett, nyomban a régi bőkezű és vendéglátó volt.

Igy történt ezután, hogy egy este — bizonyára 1205 nyarán, szokása szerint vendégséget rendezett, még pazarabban és fényesebbet, mint máskor. Ő maga volt az ünnepség királya. Asztalbontás után valamennyi jelenlevő dicséretekkel és hálálkodásokkal halmozta el. Szokásuk szerint énekelve vonultak végig az utcákon, de Ferenc, aki valamivel elmaradt, nem énekelt; barátjai mindjobban és jobban elhagyták, ő a csöndes éjszakában hol itt, hol ott Assisi egyik másik szűk, meredek utcájában vagy kicsi piacán — ahonnan messze kilátás nyílt a vidékre, magára maradt.

Ekkor történt, hogy az Úr ismét meglátogatta Ferenc szívét, amely belefáradt a világba s annak minden hiúságába; egyszerre olyan gyönyörűség öntötte el, hogy semmit mást

már nem érzett. Magánkívül volt és hogyha minden tagját darabokra vágták volna is — mondotta később — nem vette volna észre, meg sem mozdult volna, hogy az ellen valamit tegyen.

Hogy az égi gyönyörűségtől lebilincselve meddig állott itt, azt nem tudta. Csak akkor ébredt öntudatra, amikor egyik barátja, aki visszatért, hogy keresse, rákiáltott:

— Hohó Ferenc! te itt állasz és házasságon jártatod az eszedet?

Ő tekintetét az égre emelve, ahol szikráztak a csillagok, akkor ép úgy, mint most a tiszta augusztusi éjszakában, így válaszolt az ifjú ember:

— Igen, azon jár az eszem, hogy megnősüljek! De a menyasszony, akit meg akarok kérni, sokkal nemesebb, gazdagabb és szebb, mintsem hogy gondolnátok. Hozzá hasonlót ti még nem láttatok.

Felkacagtak barátai — mert még mások is visszatértek hozzá, — és a bor őszintébbé tette őket.

— Na akkor ismét lesz dolga a szabónak, mint annakidején, amikor Apuliába készültél, — így szólt egyik közülük.

Ferenc hallotta kacagásukat és boszankodott — de nem rajtuk. Hirtelen fényesség támadt a lelkében, melyben előtte állott egész eddigi élete minden oktalanságával, céltalanságával, gyerekes hiúságával. Láta maga-magát egész nyomorult mi-voltában — és ezzel szemben ott állott lelkiszeme előtt tündöklő fényességében az az élet, amelyet eddig *nem* élt — az igazi élet, a helyes élet, a szép, a nemes, a gazdag élet — ami Urunk Jézus Krisztusunkban való élet...

Ennél a meglátásnál nem tudott Ferenc másra, csak önmagára haragudni. Azért mondja a legenda is, hogy ettől az órától kezdve kezdte önmagát kevésre becsülni.²⁵

V.

A XV. század egy írója, a firenzei szent Antonius: (1389—1459) amikor egyházi krónikájában arról az időről beszél, melyet Ferenc közvetlen a vidám élettől és a barátjaitól való elválás után töltött el Ferenc életmódját a következő két mondatba foglalta össze: „Majd remete-barlangokban rejtőzködött, majd meg düledező templomokat épített fel jámborul.“²⁶ Magányos imádság és az Isten országáért való személyes fáradozás volt az a két eszköz, amelynek segítségével az ifju, elvilágiasodott és elkényeztetett gyermeke annak a gazdag kereskedőnek, tisztába akart jönni avval, hogy mit is akar Isten vele.

Nem messze a várostól volt egy sziklabarlang, oda szokott járni, hogy imádkozzék. Néha egyedül, de gyakrabban egyik barátjával — az egyetlennel, aki úgylátszik hű maradt hozzá akkor is, amikor irányt változtatott. Az életirók egyike sem említi fel ennek a férfinak a nevét — Tommaso de Celano csak annyit mond, hogy előkelő személyiség volt.²⁷

Ferencben természeténél fogva mindig nagy volt az ösztön, hogy kibeszélje magát. Azt mondják róla az életrajz-írók, hogy akarata ellenére is beszélt²⁸ azokról a dolgokról, amelyekkel tele volt a lelke. Nem csoda hát, hogy barátja előtt is bizalmas volt és sokat beszélt neki az Evangélium képes nyelvén arról a páratlan kincsről, amelyet itt a város előtt fekvő barlangban megtalált és amelyet most már csak ki kell emelnie a földből. De hogy azt kiemelje, egyedül kell maradnia — azért barátjának künn kellett várnia, amikor ő a barlangba lépett.

Itt, a világtól távol fekvő sötét sziklabarlangban talált Ferenc arra a titkos kamrácskára, amelyben felemelhette imádságos lelkét a mennyei Atyához. Nap-nap után fokozódott benne a vágy, hogy teljesítse Isten akaratát és nem volt békesége szívének, amíg tisztán nem látta Isten akaratát.

Minduntalan ajakán hordotta a zsoltárosnak sóhaját, azt a pár szót, amely minden istentiszteletnek a lényege: „Uram mutasd meg nekem utaidat és taníts meg engem utaid tökéletességére!”

E tiszta eszményképpel szemben eddigi élete mind sötétebbnek és csúnyábbnak tűnt fel előtte. Mind keserve-sebben bánkódott elfecsérelt fiatalsága miatt és már nem szerzett örömet neki, ha annak vigalmaira és kicsapongásaira gondolt. De hát mit is tegyen, hogy újból abba vissza ne essék, mert vajjon nem figyelmeztette-e minduntalan az Úr és nem vetette-e meg mindannyiszor ezeket az intelmeket és mégis csak követte hajlamait? Hogyha visszatérnének barátai és hívnák újból, hogyha a bor csalogatná, hogyha a lakomák zaja és a flóta és a hegedü hangja megütné a fülét, vajjon volna-e akkor ereje az ellentállásra, vajjon nem vetné-e bele magát ismét az ünnepségek és a mámor vidám világába, mely mint valami aranyos felhők országa, ott uszik a hétköznapiság sötét földje fölött?

Ferenc nem bizott önmagában és úgy látszik Isten sem nyújtotta segítségének azt a biztosítékát, amelyért könyörgött. Ott küzdött hát lelki gyötrelmek és lelki kínok között a barlang magányában és sötétségében és hogyha a végén összetörve és agyonkínózva ismét kilépett a napvilágra, alig ismert reá barátja, annyira roncs volt az arca.²⁹

Igy lett Ferenc az imádság embere. Kezdte megizlelni az imádság édességét és naponként imádkozott. Sőt előfordult gyakran, hogyha az utcán ment, vagy otthon volt, mindent és mindenkit elhagyott, hogy a templomba menjen és imádkozzék.³⁰

Ferencnek atyja, úgylátszik, sokszor volt távol a háztól, mialatt fiával ezek a változások történtek. Az anya, aki a krónikások szerint a gyerekek közül Ferencet szerette a legjobban, reáhagyta, tegyen úgy, ahogy akarja. Bizonyos tekin-

tetben úgy élt, mint azelőtt, azzal a különbséggel, hogy a barátok helyét szívében a szegények foglalták el. Ezeket kereste fel, ezek számára rendezett vendégségeket. Egy nap, amikor édesanyjával asztalhoz akartak ülni, Ferenc annyi kenyeret tett maga elé, hogy egy nagy családnak is elég lett volna. Édesanyja kérdésére, hogy mit jelentsen ez a bőséges tálalás, azt felelte, hogy mindezt a szegényeknek szánta. Ha az utcán koldussal találkozott, aki alamizsnát kért tőle, odaadta neki minden pénzét. Ha elfogyott a pénze, odaadta kalapját, oda az övét. Ha már nem volt semmi egyebe, egy magányos helyre vezette a koldust, levetette az ingét és azt ajándékozta a koldusnak.³¹ Kezdte a szegény papokat és szegény templomokat is támogatni. Titokban egyházi edényeket vásárolt és odaküldötte, ahol azokra szükség volt. Ez volt a magva annak az élénk érdeklődésnek, amellyel Ferenc később minden iránt viseltetett, ami az Egyházhoz tartozott és amely képletesen kifejezést nyert azokban a szállítmányokban, amelyeket mint jó és szép vasat — úgy szokta mondani — szétküldött mindenfelé, hogy azokkal szép és hófehér ostyákat készítsenek.³²

De mindenekelőtt a szegények foglalták le gondolatait. Hogy őket lássa, panaszaikat meghallgassa, nekik bajukban segítsen — ez lett lassan-lassan a főfoglalkozása. És rendre mindjobban megszilárdult benne a vágy: „Oh bár csak egyszer magam tapasztalnám magamon, mit jelent szegénynek lenni — milyen is lehet az, ha nem az vagyok, aki elmegy a szegény mellett és egy fillért dob oda, hanem én vagyok az, aki rongyban és piszokban ott áll és alázatban meghajtva magát, kopott kalapját alamizsna után nyújtja.“ Gondolhatjuk, gyakran megállott a koldusok között valamelyik templom kapujánál, s nézte őket, mialatt fájdalmasan szólították az arra járókat alamizsnáért. De ez nem volt annyi, mintha maga tette volna. Ő neki magának kell koldulnia, hogy meg-

értse a szegénységet, de ez nem történhetik meg Assisiben, ahol őt mindenki ismerte.

És ime eszébe jut, hogy Rómába zárandokoljon. Ott a nagyvárosban senki sem ismeri, ott keresztülviheti tervét. Talán különös körülmények közrejátszottak annak a gondolatának a felébresztésében, hogy az apostolok sírjához zárandokoljon. 1204. szeptember 14-től 1206. március 25-éig és azután 1206. április 4-től május 11-ig III. Ince pápa Szent Péter mellé költözködött.³³ Lehetséges, hogy a Tiberis egészségtelen partján való ilyen hosszú tartózkodás a szent Péter-templomában lefolyó különös egyházi ténykedésekkel volt kapcsolatban, — talán valami különleges búcsu engedélyezésével. Ez időben Assisi püspöke is útban volt Rómába.³⁴

De akárhogyan álljon is a dolog — Ferenc Rómába ment. Erről az első útjáról az örökvárosba csak keveset tudunk. A Via Flamián jött és valószínűleg mindjárt szent Péter templomába ment. Itt sok más zárandokra talált és látta, amint a középkor szokása szerint az apostol sírjának kicsi rácsos ablakán át, a fenestrellán keresztül pénzt dobtak be. De a legtöbb csak apró pénz volt. Ferenc ott állott egy ideig és nézte mindezt; ekkor hirtelen fellobbant benne régi vágya, hogy megbámulják, kirántotta duzzadó pénztárcáját és egy maréknyi pénzt hajított be a rácson keresztül úgy, hogy e tallérok csengtek és ugráltak. Mindenki csodálkozott és őt nézte.

De a legközelebbi pillanatban Ferenc már elhagyta a templomot és a kapu mellett álló koldusok közül az egyiket félrehívta. Csakhamar elérte utazásának célját: — igazi rongyok között, mint igazi koldus állott a templom lépcsőin, melyek a templomba vezettek.³⁵ Hogy ebben a pillanatban milyen volt a hangulata, megtudhatjuk egyik életrajzából, melyben azt olvassuk, hogy Ferenc franciául kért alamizsnát, azon a nyelven, „amelyet szívesen beszélt, jóllehet nem birta

tökéletesen.“ A francia nyelv számára a költészetnek, a valásnak, legszebb emlékeinek és legünnepélyesebb óráinak a nyelve volt, az a nyelv, amelyet akkor beszélt, amikor inkább tele volt a szive, mintsem hogy annak a mindennapi olasz nyelven kifejezést tudott volna adni. Azért lelkének tulajdonképeni anyanyelve volt. Amikor Ferenc franciául beszélt, tudta mindenki, aki ismerte, hogy boldog.

Meddig tartózkodott Francesco Rómában, nem tudjuk. Lehet, hogy még aznap vissza is tért. Forrásaink csak annyit mondanak, hogy nyíltan a koldusokkal megosztotta ebédjét, a kölcsön kapott ruhát levetette, a sajátjait felhúzta és Assisibe visszatért. Most már megszerezte magának azt a nagy tapasztalatot, hogy mit jelent szegénynek lenni. Rongyokba takaródzott, kegyelemkenyeret evett és ámbár egészen természetes volt, hogy jól érezte magát, amikor ismét saját ruháiban lehetett és otthon anyja dúsan terített asztalához ülhetett, mégis érezte már azt a lelki boldogságot, amely a megelégedettségnek és minden egyéni tulajdon hiányának az eredménye — azt az örömet, amely beéri azzal, hogy semmi egyebe sincsen a világon, csak az a korty víz ott a forrásból, az a kenyérhéj irgalmas szívű emberek kezéből és az a fekvőhely ott a kék vagy csillagos ég alatt. Hát miért is a nyugtalanság és miért aggódunk annyit, az az aggodalom, a pénz, a birtok, a ház, a kert, ember és állat miatt, amikor oly kevés is elég? Hát nem mondja az evangélium is: „Boldogok a szegények“ és „könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdag embernek bejutni a mennyek országába?“

Ilyen és ehhez hasonló gondolatok foglalkoztatták bizonyára Ferencet, amikor Rómából hazaérkezett. Még buzgóbban, mint azelőtt, kérte az Istent, vezesse és adjon neki világosságot. De úgy látszik, az a jóbarátja, aki őt eddig kikísérte a barlanghoz, már megunta, hogy olyan kincsek

után járjon, amelyek semmivé lesznek... Az egyetlen ember, akinek Ferenc itt-ott még kiöntötte a szívét, Assisi püspöke, Guido, aki valószínűleg gyóntató atyja volt.³⁶

Annál értékesebbek tehát azok a felvilágosítások, amelyeket erről a korszakról maga Ferenc hagyott hátra számunkra végrendeletében. Ebben az okmányban, amelyet a szentnek halála előtt rövid pár évvel írtak, ez áll:

„Az Ur megadta nekem a kegyelmet, hogy azzal kezdjem megtérésemet, ami nekem, amíg bűneimben éltem, nehéz volt, hogy t. i. bélpoklosokat lássak. De az Ur közéjük vezetett és én irgalmasságot gyakoroltam velük.”³⁷

Hiszen a bélpoklosok a középkor betegei és szegényei között különös helyzetben voltak. Izaiás prófétának egy kitétele (LIII, 4.) alapján a középkor a betegek közül különösen a bélpoklosokban látta az Üdvözítőnek a szimbolumát. Már Nagy Szent Gergelynél szó van Martyrius szerzetesről, aki az úton egy bélpoklost talált, aki a fájdalomtól és a fáradtságtól összeesett és nem tudott tovább vándorolni. Martyrius a beteget palástjába takarta és kolostorába vitte. De a bélpoklos kezei között az Ur Jézussá változott át, a mennyekbe szállott, miután a szerzetest megáldotta és így szólt hozzá:

— „Martyrius, te nem szégyelted magadat miattam a földön; én sem szégyelem magamat miattad a mennyekben!

Hasonló legendákat találunk még Julianusnál, IX. szent Leonál és a boldog Colombininál.

Azért a bélpoklosokat különös gondozásba vette a valóságos középkor. Külön lovagrend is alakult — szent Lázár lovagjai — azzal a kizárólagos rendeltetéssel, hogy a bélpoklosokat ápolják. Azért létesült egész Európában a számtalan lepra-ház (a XIII. század elején 19 ezer volt a számuk), ahol a bélpoklosok mint valami kolostorban együtt éltek és gondozásban részesültek. Mindezek ellenére elég szomorú volt a bélpoklosok élete; az emberi társadalom kilökte őket

kebeléből és szigorú szabályok bástyázták körül minden oldalról, hogy őket elkülönítsék és az emberektől távol tartsák.³⁸

Mint minden más városban, Assisi közelében is volt egy ilyen bélpoklosok háza — tényleg a bélpoklosok voltak az újabb idők első kórházi betegei. A kórház Assisi és Portiuncula között feküdt, körülbelül ott, ahol ma egy nagy háznak bejárata fölött azt olvassuk: *Casa Gualdi*. A kórháznak San Salvatore delle Pareti volt a neve és a crucigerek rendje birta, az a rend, mely III. Sándor alatt létesült bélpoklosok gondozására.³⁹

Amikor Ferenc a város környékén sétált, néha-néha e kórház előtt elment, de már annak pusztaság látása is borzalommal töltötte el. Az ellen nem volt kifogása, hogy alamizsnát juttasson a bélpoklosoknak, csak ne ő, hanem más adja azt át. Főképpen, hogyha a szél a kórház felől fúj és magával hozza a bélpoklosoknak sajátos undorító szagát, elfordított arccal és befogott orral sietett tovább.⁴⁰

Itt volt tehát a leggyöngébb és itt kellett neki legnagyobb diadalát kivívnia.

Amikor egy nap szokása szerint felkiáltott az Urhoz, feleletet kapott. A felelet így hangzott:

— „Ferenc, mindent, amit érzékiesen szerettél és ami után vágyódtál, meg kell vetned és meg kell gyűlölnöd, ha az én akaratomat tudni akarod. És hogyha ezt megkezdted, mindaz, ami neked eddig édes volt és kedves, elviselhetlenné és keserűvé válik, de minden, amitől előbb irtóztál, a legnagyobb édességgé és túlaradó örömmé válik.“

Ezekkel a szavakkal végre programot kapott Ferenc, amely kijelölte neki az utat, amelyen haladnia kell. Amikor úgy magábaszálltan végig lovagolt Umbria síkságán, bizonyára sokat elmélkedett e szavakon — és amint egy szép nap elmélkedéséből azzal ébredt fel, hogy a ló, amelyen ült, hirtelen félre ugrott, maga előtt az úton alig tíz vagy husz

lépésnyire *bélpoklost* pillantott meg, sajátos, könnyen felismerhető ruházatában . . .

Ferenc felriadt, akárcsak imént a lova s első gondolata az volt, hogy megforduljon és meneküljön, amilyen gyorsan csak lehet. De ekkor egyszerre visszhangra keltek lelkében a szavak: — „minden, amitől azelőtt irtóztál, édességgé és örömmé válik neked . . .“ Mitől is irtózott jobban, mint a bélpoklosoktól! Itt volt tehát a pillanat, hogy szaván fogja az Urat — hogy mutassa jóakarátát . . .

Hősi önmehtagadással leugrott Ferenc lováról, a bélpokloshoz közeledett, akinek szájából és félig lerágott orrából a rothadás borzalmas szaga csapott feléje, odatette alamizsnáját a beteg előrenyújtott, félig összeaszott kezébe, gyorsan lehajolt hozzá és *megcsókolta* félig ájultan a beteg, sebekkel és kelésekkel borított ujjakat.

Amikor ismét lován ült, azt sem tudta, hogyan jutott oda. A lelkifelindulás teljesen hatalmába kerítette, szíve vert, nem tudta, melyik az út, amelyen tova nyargalt. De az Ur megtartotta szavát: Ferenc lelkébe édesség, boldogság és öröm áradt-áradt szüntelen, mint a forrás tiszta vize, mely előnti az edényt, de csak ömlik és ömlik, mindig tisztább és tisztább hullámokban . . .

A következő napon Ferenc már önként arra vette irányát, amelynek eddig még a tájékától is irtózott. Ott járt az úton San Salvatore delle Pareti felé. Amikor elérte annak kapuját, kopogott és amikor megnyitották, belépett. A kórháznak minden cellájából csak úgy hemzsegték kifelé a betegek. Jöttek félig összerágott arcukkal, megvakult, lobos szemükkel, csonka lábukkal, megdagadt, elrothadt karjaikkal és ujjatlan kezükkel. És ez a borzalmas csapat körülvette Ferencet, a tisztátalan torkukból kiáradó bűz oly erős lett, hogy Ferenc egy pillanatra önkéntelenül is befogta az orrát, hogy rosszul ne legyen. De ismét összeszedte magát, előkereste a teli tárcát, amelyet

magával hozott és kezdte szétosztani alamizsnáját. Minden egyes borzadályt keltő kezét, amely kinyúlott, hogy elvegye az ajándékot, ahogy tegnap tette, most is megcsókolta.

Igy vívta ki Ferenc a legnagyobb győzelmet, a diadalt önmaga felett.

De a lelkitusában még a legnagyobb győzőnek is ébernek kell lennie leghatalmasabb ellenségével szemben. Ferenc győzött a nagyban — ellensége most arra törekedett, hogy a kicsi dologban kerítse hálójába.

Amint ugyanis azelőtt, most is nap-nap után ellátogatott Ferenc a városon kívül fekvő sziklabarlang titkos kamrácskájába, hogy ott imádkozzék. Most többször megtörtént, hogy az úton kifelé öreg, púpos asszonnyal találkozott — egyikével azoknak az igénytelen, félszeg teremtményeknek, kik a déli vidékeken oly szívesen menekülnek a templomok félhomályába. Napközben ott lehet őket látni, amint morzsolják a rózsafüzért vagy alszanak egy sarokban; de ha közeledik egy idegen, felkötik a kendőt fejükre, kísántikálnak odujokból s keserves jajgatás között kitárt piszkos kézzel koldulnak: *Un soldo, signore! Un soldo, signorino mio!*

Egy ilyen nyomorult, öreg templombújó koldus volt tehát, aki nap-nap után az ifjú kereskedőgyermek útján végigkullogott. És ime megtörtént, hogy az imént megtért ifjú lelkében valami lázadás féle ébredt fel — valami kelletlenség ennek az öreg asszonynak piszkossága, nyomorusága fölött, valami felindulás annak gonddal teli és nyomott állapotán. Amint útján tovább haladt, a nap sütött körülötte, zöldeltek a rétek és kékes fény ömlött el a messze hegyek fölött, akkor egy hang súgta ezt neki: „És te mindezzel szakítani akarsz — te mindezt el akarod hagyni? te szakítani akarsz a fényességgel és a nappal, az étellel és az örömmel, a vidám ünnepekkel a nyílt szabad ég alatt — hogy bezárkozzál zord barlangba és elpocsékoljad ifjúságodat üres imádságokban,

hogy a végén öreg, imbolygó és reszkető bolond váljék belőled, aki nyomoruságosan kullog egyik templomtól a másikig és talán titokban sóhajtva, késő bánattal búsulva gondol eljátszott életére?”

Ezeket súgta a gonosz lélek a fiatal embernek. Voltak pillanatok, amikor Francesco ifjúsága, vidám lelkülete és lovas szive megtántorodott. De amikor a barlanghoz ért, mindig le tudta győzni magát — és minél keményebb volt a küzdelem, annál mélysegebb volt a békessége, öröme és vigasztalása, ha Urával, Istenével beszélt.⁴¹

VI.

„A jó Isten,“ — folytatja szent Ferenc, amint végrendeletében ifjúságáról beszél, „még olyan nagy hitet is adott és ragaszkodást a templomokhoz, hogy szívem egyszerűségében tudtam imádkozni és így szólottam: Imádunk Tégedet, Ur Jézus Krisztusunk, itt és minden templomodban, ahány csak áll a világon és áldunk Tégedet, mert a Te szent keresztet által megváltottad a világot!

A jó Isten későbbben olyan hitet és ragaszkodást oltott a szívembe a papok iránt, akik a római Egyház szellemében élnek, és ad most is, hogy ha még üldöznének is, hozzájuk menekülnék, azért, mert az Úrnak felszentelt szolgálói. És ha Salamon király bölcsességével rendelkezném és a plébániákon köröskörül csak szegény, igénytelen papok volnának, engedelmiük nélkül nem predikálnék. Minden papot tisztelni, szeretni fogok, mint az én uraimat, és nem akarok bűneikre tekinteni, mert Isten Fiát látom bennük és ők az én uraim. És ezt azért teszem, mert itt a földön nem látok mást a nagy Isten Fiából, mint legszentebb testét és legszentebb véréit, amelyet a papok magukhoz vesznek és kizárólag csak ők adhatnak másoknak is. Ezeket a százszor szent titkokat mindenek fölött akarom tisztelni, nagyrabecsülni és szentül megőrizni.“⁴²

Ime szent Ferenc utolsó éveiből a leghitelesebb bizonyítéka azon érzületnek, amellyel egész életén át az Egyházzal és a papsággal szemben viseltetett. Ezzel a bizonyítékkal, amelyet ő maga-magáról nyújt, teljesen talál mindaz, amit életrajzirói e kérdésben nekünk mondani tudnak.

Már fentebb elbeszéltük, hogy mennyire érdeklődött az Egyház ügyei iránt és hogyan iparkodott a szegény templomok méltó felszereléséhez hozzájárulni. Assisi körül még ma is sok félig omladozó kicsi templomot, útszéli vagy mezei kápolnát lehet látni. Gyakran zárva az ajtók, ritkán használják azokat. De ha be-betekintünk a mélyen fekvő kicsi ablakocskák egyikén, amelyek előtt néha térdeplők állanak, úgy látjuk, hogy az oltáron rongyos a terítő és félrelóg, favázák állanak rajta papírvirágokkal és fagyertyatartók, amelyek egykor aranyozottak voltak, most azonban töredezettek, fakószínűek és kopottak.

És mégis ezekben a magányos, elhagyatott templomokban van valami, ami különös áhitatra indít bennünket. Ha nyitva vannak és bemehetünk, falaikon félig elmosódott régi freskókat látunk, Giottonak, vagy Simone Martini tanítványainak a kezéből, akik a XIV. században az Apenninek kicsi városkáinak legelrejtettebb zugaiba is eljutottak. A szenteltvíztartó üres, tele van porral. Mialatt az ember imádkozik, hallja, mint zúg a szél odakünt a gesztenyefa erdőkben, vagy az ünnepi csöndben mint rohan tova a hegyi patak. Ilyen romladozó kápolna volt Francesco ifjú korában San Damiano,⁴³ valamivel a város előtt és alatt. Az oda vezető út az elmúlt hét évszázad alatt bizonyára nem változott sokat, elég hirtelen esik és szétszórtan fekvő, fehérre meszelt nagy, sárga, kosár alakú gabonacsűrőktől körülvevett házak mellett és olajfa kertek között vezet tova, ahol a gabona buján terem a csomós, görcsös olajfaágak és lombok finom, ezüstszürke szövedéke alatt. Egy negyedórai járás után

az ember eléri San Damianot, amely most a hatna ruháju barátok kolostora.

Szent Ferenc ifjú éveiben San Damiano csak kicsi, roskadozó mezei kápolna volt, melynek számottevő ékessége egy nagy bizanc feszület, a főoltár fölött. Ezen feszület előtt Ferenc gyakran imádkozott. Kevéssel a bélpoklosok meglátogatása után is egy nap San Damianóban a felfeszített képe előtt imádságba merülve térdepelt. Amióta hozzálátott ahhoz, hogy saját magát keresztrefeszítse, a keresztre feszítés kedvvel forgatott gondolata volt. Tekintetét esdőleg Jézus glóriás arcára emelve, a hagyománytól számunkra megőrzött következő imádságot mondotta:

„Nagy, dicsőséges Isten, én Uram, Jézus Krisztusom! Kérlek téged, világosíts fel engem és oszlasd szét lelkemnek sötétségét! Adj nekem igazi hitet, erős reménységet, tökéletes szeretetet! Oh add nekem, Uram, a kegyelmet, Téged úgy ismerjelek meg, hogy mindenben a Te felvilágosításod és a Te szent akaratoddal való egyetértésben cselekedjem!”⁴⁴

Attól a naptól kezdve, hogy az ifjú ember nem messze San Damianótól az országúton állott és a világot üresnek és lelkét sivárnak látta, minden törekvése ebben az egyszerű és mélységes imában merült el, találta meg összfoglatát. Hiszen amit minden bukás és tévelygés ellenére állandóan keresett és akart — a világosság volt, hogy lássa Isten akaratát és az erő, hogy aszerint cselekedjek. Attól fogva eddig a pillanatig egész élete nem volt egyéb, mint más és más formában, de mindinkább növekedő bensőségben megismételt: „beszélj Uram, mert a te szolgád hallgat!”

Ekkor történt, hogy Isten az ő szolgáját, Ferencet, méltónak találta arra, hogy hozzá szóljon. Megszólalt a feszület olyan szóval, amelyet csak a szív hallhatott és amit a hang mondott, ez volt:

— Hát menj, Francesco és építsd fel házamat, mert az közel áll ahhoz, hogy összeomljon!

És épen úgy, mint akkor Spoletoiban, ahol a parancsot vette, hogy hadbavonulását Apuliába feladja, rögtön készen áll, hogy az isteni parancsnak engedelmeskedjék. Amilyen szentül egyszerű volt és ahogy mindent szóról-szóra vett, mindjárt körülnéz a roskatag kápolnában és úgy találja, hogy az bizony közel áll végromlásához. És belemerengve a pillanat nagyságába, válaszol is a Felfeszítettnek, aki kegyes volt hozzá szólni.

— Uram, kész örömmel akarom tenni azt, amit Te óhajtasz!

Tehát végre meghallgatta Isten az ő imáját, végre munkát adott neki az Ur és amint mindig gyorsan készen áll mindenre, rögtön fölkel, hogy az Urnak a parancsát végrehajtsa. A templom kapuja előtt találja a helységnek a lelkészét, egy öreg szegény papot, amint ott ül egy kőpadon, hogy élvezze a napot. A fiatal ember tisztelettudóan közeledik feléje, kezét csókol, üdvözli, kiveszi pénztárcáját és tekintélyes pénzdarabot nyújt át a meglepett papnak, mialatt így szól:

— Kérlek, vedd el ezen a pénzen olajat, hogy odabenn a feszület előtt egy lámpában állandóan égjen egy mécses és légy szives szólj, ha a pénz már elfogyott, hogy újból gondoskodjam.

Még mielőtt az öreg pap ámulatából magához térhetett volna, Ferenc már eltűnt. Szive túlárad, lelke szárnyalt annak a nagy dolognak tudatában, ami vele történt. Mialatt ment, ismételten keresztet vetett magára és úgy érezte, mintha minden keresztvetéssel mind mélyebbre vésné szívébe a Felfeszítettnek képét. Felülmulthatatlanul helyesen és le nem fordíthatóan szépen mondja a legenda, hogy ettől az órától kezdve Francesco szive valahányszor a szenvedésre gondolt, olvadozni kezdett, úgy hogy mostantól kezdve és mindaddig,

amíg élet volt benne, az Úr Jézus szent sebeit szívében hordozta.⁴⁵

De ahhoz, hogy San Damiano teljesen helyre jöjjön, sokkal több pénz kellett, mint amennyivel Ferenc abban a pillanatban rendelkezett. Ő azonban sohasem jött zavarba, ha pénzt kellett előteremteni; amilyen gyorsan csak birták lábai, hazasietett, fölkapott az üzletben több vég elsőrendű posztót, felrakta egy lóra és Foligno felé vette útját, hogy ebben a nagyobb szomszédos városban értékesítse holmiját. Rövid idő múlva túladott a posztón is, a lovon is és már is ott volt a pénzzel San Damiano előtt. A két hely között alig van néhány mérföld. Az utat Ferenc lóháton tette meg.

Talán még ott ült a pap azon a kőpadon és sütkérezett még a napon, amikor Ferenc visszatért. Szóval a fiatalember ráakadt és miután újból tisztelettudóan köszönt, az egész tekintélyes pénzüsszeget a papnak az ölébe tette azzal, hogy a pénz szolgáljon a templom helyrehozására.⁴⁶

A pap az első kicsi alamizsnát elfogadta, de amikor Ferenc most ennyi pénzzel eléje állott és azt neki akarta adni, gyanut fogott és nem fogadta el. Talán az egész ismét egyike volt a fiatal élvezethajhászó egyéb sok bolond ötletének és az ajándékot nem lehetett komolyan venni. A pap mindenestre nem akart Pietro Bernardoneval élbe kerülni, ezért leghatározottabban kijelentette, hogy a dologról nem akar semmit sem tudni. Hiába ült Ferenc az öreg pap mellé, hiába volt minden szónoki képessége, hogy azt elhatározásában megingassa. Nem ment sehogy. Csak annyit ért el Ferenc, hogy a pap megengedte, hogy egy ideig San Damianonál lakjék, hogy zavartalanul adhassa magát az imának és valóságos gyakorlatainak.

Ettől kezdve ugyanis Ferenc elhatározta magában, hogy „vallásos életet,” — amint a középkorban mondani szokták — vagyis szerzetesi, vagy remete életet fog élni. Arra nem gondolt,

hogy kolostorba lépjen. Végrendeletében maga mondja, hogy senki őt rá nem vette arra, hogy *vita religiosa*-nak adja a fejét. Maga az Ur volt az, aki erre kioktatta. Jellemző azonban, hogy annak a változásnak a jelzésére, amely akkor lelkében véghez ment, végrendeletében épen azt a klasszikus kifejezést használja, amely a szerzetbe való lépést fejezi ki: „A világot elhagyni.“⁴⁷ „Exivi de saeculo.“ Azt az időt, amelyet San Damiano lelkészénél töltött, joggal nevezhetjük tehát noviciátusának — de olyan noviciátusnak, amely alatt Isten Lelke egyedül volt a tanítója, vezetője és nevelője.

A papnak a háza közelében egy sziklabarlang volt és szokásához híven Ferenc ezt az ő titkos kamrácskájának nevezte ki. Itt egész éjszakákat és nappalokat töltött imában és bőjtöléssel, könnyek és kimondhatatlan sóhajok között.⁴⁸

Amíg mindez így történt, Pietro di Bernardone ismét úton volt, hogy üzlete után nézzen. Haza jött és nem találta otthon fiát. Pica nem tudta, mi lett a fiából, vagy ha tudta is, nem akarta megmondani. De az öreg kereskedő mégis megtudta fiának rejtékhelyét. Odament, de nem találta Ferencet, mert barlangjába rejtőzködött. A templomnak a papja ellenben úgy látszik felhasználta ezt az alkalmat, hogy Pietro di Bernardonénak azt a pénzt, amit a fiú a vásáron szerzett, visszaadja. Ferenc a pénzt a templom egyik ablakfülkéjébe tette. Pietro di Bernardone látogatásának egyik oka természetesen az is volt, hogy eltűnt a posztó és a ló. Miután a pénzt megkapta, eléggé megnyugodva hazament és egy álló hónapig próbát sem tett, hogy elsőszülöttjével beszéljen. Sőt ez idő alatt, — bizonyára inkább az anyja akaratából — még ételt is vittek ki a barlangba.⁴⁹

Joggal állíthatjuk, hogy Ferenc ezt a hónapot azzal töltötte el, hogy mind jobban beleélje magát abba a nagy gondolatba, amelyet ezentúl a kereszténység lényegének tartott — hogy *Krisztus, a Felfeszített éljen minden egyes hi-*

vőben. Szent Pál levele a rómaiakhoz azok közé a szentírási helyek közé tartozik, amelyeket Ferenc a leggyakrabban idéz.⁵⁰ Épen ebből a levélből tűnik ki legjobban, hogy Pál nemcsak a nagy keresztény dogmatikus, hanem egyben a nagy keresztény misztikus is volt. Azt hiszem tehát, hogy nem tudományos feltevés, de nem is irodalmi cicoma, hanem valóság, ha a fiatal Ferenc érzületét, amely abban a próbaidőben San Damianonál lelkét átjárta, a rómaiakhoz írott levél VIII. fejezetének e szavaiban találom kifejezve: „Semmi kárhóztatásuk nincs tehát azoknak, kik a Jézus Krisztusban vannak, kik nem test szerint járnak. Mert a Krisztus Jézusban éltető lélek törvénye megszabadított engem a bűn és a halál törvényétől: hogy a törvény rendelése teljesedjék mibennünk, kik nem test szerint járunk, hanem lélek szerint... Mert ha a test szerint éltek, meghaltok, ha pedig a lélek által a test cselekedeteit megöldöklitek, élni fogtok. Mert mind, akik Isten lelkétől vezéreltetnek, azok az Isten fiai... Ha pedig fiai, örökösei is, az Istennek ugyan örökösei, Krisztusnak pedig örökös társai, de akkor, ha vele együtt szenvedünk, hogy együtt meg is dicsőíttessünk... Mert akiket eleve ismert, eleve is elrendelte azokat, hogy hasonlókká legyenek az ő Fia ábrázatához...“

Ebbe a hónapba, — amelyet Ferenc San Damiano mellett töltött — kell tennünk azt a legendát is, amely minden időpont megjelölése nélkül maradt reánk. Egy napon Assisi síkságán látták járni-kelni Ferencet, ama kicsi régi kápolna közelében, amelynek *Portiuncula* vagy *Santa Maria degli Angeli*, „az angyaloknak szent Szűz Máriája“ volt a neve. E kápolna körül járt, sóhajtozva és siránkozva, mintha valami nagy bánat ülne a lelkén. Egy arra járó hozzá ment és részvétellel kérdezte, mi történt vele, miért sir. Erre Ferenc így válaszolt:

— Sírok az Uram Jézus Krisztusom szenvedéseim és

nem szégyelném magamat, hogy bejárjam a nagyvilágot és sírjak miatta.

Amire a másik is annyira megindult, hogy könnyekben tört ki és ketten együtt sírtak.⁵¹

Igy kezdte assisi Ferenc azt az életet, mely nem a test, hanem a lélek szerint él, amely mind magasabbra vezet, amíg el nem éri azt a magaslatot, a legnagyobbat, amit ember csak elérhet, hogy hasonlóvá lesz a megfeszített Jézus Krisztus ábrázatához.

VII.

Az 1207. esztendő egyik áprilisi napján Pietro di Bernardone üzletében az asztala mögött állott. Egyszer csak az utca felől nagy lármát hall. A csöcselék ordítzik, gunyolódva kiabál és kacag. A lárma mind közelebb és közelebb jött. Most a legközelebbi sarokról verődik a fülébe. Az öreg kereskedő int egyik segédnek, szaladjon az ajtóhoz és nézze meg, mi baj van odakünn.

— *Un pazzo, Messer Pietro!* — jelentette megvető kézlegyintéssel a segéd. — Egy bolond az, aki után futnak a gyerekek!

A segéd egy pillanatig még ott állott — azután megfordult, arca halálsápadt lett. Meglátta és megismerte, hogy kicsoda az a bolond...

Néhány pillanat múlva már az ajtónál állott Messer Pietro és a kurjongató csöcselék között, amely most egészen közel volt házához — az ő fiát, az ő Ferencét, az ő elsőszülöttjét látta, akiről oly nagy dolgokat álmodott és akitől oly fényes jövőt várt... Most hát végre hazajött, gyalázatos fölvonulásban, sápadtan és lesóványodva, kúszált hajjal és sötét karikákkal a szeme alatt, a kődobálásoktól véresen, az utca sarától, mellyel a söprédek meghajigálta, piszkosan. Ez volt hát az ő Ference, szemefénye, öreg korának támasza, életének

öröme és vigasza — hát ennyire jutottunk, hát ennyire vitték átkozott, facsarodott ideái!

Pietro di Bernardone közel volt ahhoz, hogy a bánat, a szégyen és a harag megfojtsa. Az ordító és kurjongató csöcselék mind közelebb jött s kiméretlen kacagással kiáltotta fel a lépcsőre, ahol állott:

— Nézd csak, Pietro di Bernardone, itt hozzuk haza a te szépséges fiadat, a te büszke lovagodat — most jön vissza Apuliából, a háborúból, hol meghódította a hercegnő kezét és vele félkirályságot!

Az öreg kereskedő most már nem bírt magával. Dühöngenie kellett, hogy a sírás erőt ne vegyen rajta. Vadállatként rohant a csöcselék közé, kézzel-lábbal ütött és vágott maga körül, amíg a csöcselék szét nem ugrott és el nem oszlott. Szó nélkül megfogta azután a fiát és a karjaiba emelte. A düh óriási erőt adott az öreg embernek, sziszegve és fogait csikorgatva vitte Ferencet házának folyosóin és a végén mikor már maga is közel volt az összeeséshez, behajította a sötét pincébe, ajtaját lezárta. Remegve dugta a kulcsot övébe és ismét munkája után nézett.⁵²

Azt remélte Pietro di Bernardone, hogy német deáknyelven szólva, jó erős dózis *Carcer*-rel véget vet fia legújabb hóbortjának. A sötét börtönhöz azért még vizen és kenyéren szigorú diétát is csatolt, abban a hitben, hogy így hamarosan észretéríti őt, hiszen torkosságát jól ismerte előbbi éveiből.⁵³

Dehát az előbbi évek és a régebbi idők elmultak és Ferenc egészen más ember lett! Utban volt azon idők felé, amikor ízletes falataira hamut hintett, mialatt magyarázatul azt mondotta aszfaltársainak, hogy „hamunővér“ tiszta és szűzies.⁵⁴ Amikor néhány nap múlva Messer Pietronak ismét el kellett utaznia és Pica asszony a börtön ajtaját kinyitotta, hogy könnyeivel és könnyörgéseivel érje el azt, amit büntetés- és éhség nem tudott elérni, úgy találta, hogy fia nemcsak

hogy nem tört meg, hanem még örül annak, hogy meggyőződéseért szenvedhetett. Mivel látta, hogy Ferencnek nincs szándékában új életmódján változtatni, felhasználta férje távollétét és visszaadta a fogolynak szabadságát. Mint a fogságból kiszabadult madár a fészkére, úgy sietett vissza Ferenc is menedékhelyére San Damiano mellé.

A nemsokára hazatérő Pietro di Bernardone a kalitkát üresen találta. Ahelyett, hogy ismét felkereste volna fiát San Damianoban, most már birói útra terelte a dolgot. A város konzuljaihoz fordult azzal a kéréssel, fosszák meg örökségétől a kicsapongó fiut, vagy legalább száműzzék a városból.⁵⁵ Egyben visszakövetelte még azt a pénzt, amelyet Ferenc birtokában gondolt. Lehet, hogy az anya nem bocsátotta el a házból üres kézzel a fiut, lehetséges az is, hogy a folignoi vásárból hazahozott pénz nem térült meg egészen.

Pietro di Bernardone Mariano krónikásnak egy kifejezése szerint a városnak egyik legelőkelőbb jótévője „*reipublicae benefactor et provisor*“ — volt.⁵⁶ Egészen természetes tehát, hogy az előljáróság kedvében akart járni és heroldot küldött San Damianoba, hogy Ferencet a bíróság elé idézze. De ez megtagadta az engedelmességet és nem tett eleget az idézésnek ezzel az indokolással: „Isten kegyelméből szabad férfiuvá lettem és nem vagyok köteles a konzulok előtt megjelenni, mert én csak a nagy Istennek vagyok a szolgája.“ Sabatier ebből arra következtet, hogy Ferenc felvette már a kisebb rendeket és így az egyházi ítélkezés alá tartozott, különben ezt a feleletet nem lehetne megérteni. Sabatier ezt a megjegyzését valószínűvé teszi az, hogy Ferenc Assisi püspökével igen közeli viszonyban volt.⁵⁷

Az apa, úglátszik, megvárta a tanácsházban a küldönc visszaérkezését. A konzulok bizonyára mindjárt tudomására hozták, hogy nagy sajnálatukra az ügyben nem tehetnek semmit. De Pietro di Bernadone a megkezdett törvényes el-

járást nem akarta abbahagyni és csakhamar a város főpásztoránál, a püspöki palotában, a Piazza del Vescovadon emelt panaszt fia ellen. Ez az ügyet kezébe vette és a meghatározott időben a püspök előtt szembekerült egymással az apa és a fia.⁵⁸

Rögtön kitűnt, hogy a püspök kivel rokonszenvez. Az az indokolás, amellyel azt tanácsolta Ferencnek, hogy adjon vissza mindent, ami az apja pénzéből még nála van, nem lehetett épen Pietro di Bernardone inyére.

„Ha az a szándékod, hogy Istennek szolgálj, mondotta a fiatal embernek, akkor add vissza apádnak az ő mammonját, amelyet talán, igazságtalanul szerzett és azért nem is fordíthatod a templom céljaira.”⁵⁹

Ezek a szavak, melyeket a püspök nagy számu hallgatóság előtt mondott, mely kíváncsian hallgatta a város egyik legelőkelőbb férfiának feltűnést keltő perét megbolondult fiával, nem voltak alkalmasak arra, hogy az öreg kereskedőt szelidségre hangolják. Tekintetük most a fiura esett, aki a püspöknek másik oldalán ült drága skarlát ruhába öltözötten. És most valami rendkívüli történt — valami, ami eddig még nem fordult elő és nem is fog többé előfordulni a világtörténelemben, valami, amit századokon át fognak dicsőíteni a festőművészek, amiről dalolni fognak a költők és beszélni fognak a papok. Csöndesen, de ragyogó arccal állott fel Ferenc.

— Uram, — szólott a püspökhöz fordulva — nemcsak a pénzt, amely még az övéből nálam van, hanem a ruhát is szívesen adom neki.

Mielőtt bárkinek eszébe juthatott volna, hogy mit szándékozik tenni, eltűnt a tárgyalóterem mögött levő szobába s pár pillanat mulva teljesen *meztelenül* lépett ki, csak egy övvel ágyéka körül és ruhájával a karján. Önkéntelenül fölkelt mindenki. Pietro di Bernardone és fia Francesco szemben állottak egymással. És a lelkifelindulástól remegő hangon az ifjú így kiáltott fel:

— Halljátok valamennyien, hogy mi az én mondani-
valóm: eddig Pietro di Bernardonet atyámnak neveztem, most
visszaadom az ő pénzét és a ruhákat, amelyeket ő adott nekem,
úgy hogy e pillanattól többet nem fogom mondani: Pietro
di Bernardone atyám! hanem: Miatyánk, ki vagy a mennyekben!

Ferenc lehajolt és skarlát, finom lenruháját apja lábai
elé tette és arra egy csomó pénzt rakott. A jelenlevőkön ha-
talmos felindulás vett erőt, sokan könnyekben törtek ki. Még
a püspök szemében is könny csillogott. Csak Pietro di Ber-
nardone maradt kemény, olyan arccal, mintha kőből volna;
lehajolt, magához vett ruhát és pénzt és a haragtól sápadtan
szó nélkül távozott. Akkor a püspök oda lépett Ferenchez,
ráterítette palástját, beburkolta az ifjút abba és szívéhez szo-
rította. Ferenc ez időtől kezdve, ahogy azt különben már rég
óhajtotta, egészen az Isten szolgája és az Egyház férfia lett.

Az első felindulás elültével a püspök arra gondolt,
hogy a fiatal embernek ruhát szerezzen. A püspöki palotában
valahonnan egy öreg köpenyeget teremtettek elő; amely a
kertészé volt. Ezt Ferenc örömmel fogadta s mielőtt a püs-
pöki palotát elhagyta volna, a valahonnan előkerített mésszel
e nyomoruságos ruhadarab hátára a kereszt jelét írta.⁶⁰

Igy 1207. áprilisában⁶¹ Pietro di Bernardone fia szó-
szerint teljesítette az evangélium ama szavait, hogy mindent
elhagyjon, a keresztet magára vegye és Jézust kövesse. Április
hó Umbriában olyan, mint a május vagy talán még inkább
a június erre felé. A nap mindig tisztán és ünnepélyesen
ragyog le a kék égboltozatról. A levegő friss és egészséges,
a tél sok esőzésétől kristálytiszta. Az utak még nem poro-
sak, kemények, de jók, kitűnőek arra, hogy azokon járjanak.
A mezők olajfái alatt üdezölden áll a vetés, félig megnöve,
sok piros pipaccsal tele hintve. Itáliának legszebb évszaka
ez, sokkal szebb és jobb, mint az egészségtelen, rendkívül
meleg, lázzal telített ősz. Egy ilyen verőfényes, áprilisi reg-

gelen hagyta el Pietro di Bernardone fia a kopott öreg kerésszalasztal vállán Assisi püspöki házát, hogy kivándoroljon a nagy világba, mint egy azok közül az „idegenek és zarándokok“ közül, kikről a szentírás beszél. Minden egyes embernek az élete legbensőségebb akaratának a gyümölcse; azért érte el Ferenc is azt, ami után olyan régóta törekedett, — amit Rómában megpróbált és amiért az umbriai sziklabarlang magányában könyörgött: hogy meztelenül és szenvedve követhesse a meztelen és szenvedő Üdvözítőt . . .

Ferenc elszakadt gyermekségének szülőföldjétől, ifjúságának városától, apától, anyától, rokonától és barátoktól, egész multjától és minden emlékétől. Nem kereste fel ismét San Damianot, nem ment le a Portiuncula kápolnához. Vannak az emberi életben pillanatok, amikor a legnagyobb után sír az emberben a lélek, amit a természet csak nyujthat neki, vágyódik a hegyek után vagy a tenger után. Ferenc Assisiből azon kapu alatt vándorol ki, amely Monte Subasio felé fekszik, azon az úton, mely a hegyekbe vezet. Visszaemlékezve az evangéliumnak azon szavára, hogy aki kezét az eke szarvára teszi, az vissza ne nézzen, — bizonyára ő sem tekintett vissza mindaddig, amíg Assisi házai és tornyai háta mögött ködbe nem vesztek s nem ért fel a Monte Subasio magaslataira, a még lombtalan tölgyfaerdőkbe, a nagy terméketlen sziklatömbök közé. Innen a magaslatokról messze kilátás nyílik a nagy világba. — Spoleto völgye fehér utáival, fel-felcsillanó vizeivel, olajfákkal bevont földeivel, házaival és templomaival úgy terül el alatt, mint valami játékszer, amelyet az ember a magasból, valami léggömből néz. Assisi felől a tájat szegélyező hegyek alacsonyakká törpülnek és mögöttük mások emelkednek, magasabbak, halványabb kékek: a messze Apenninek.

Ferenc Gubbio felé vette útját. Ebben a városban, amely Assisitől egyenes irányban csak négy vagy öt mérföldnyire

fekszik, egyik régi barátja lakott, talán épen az, aki vele a „kincs keresés“-ben a barlanghoz szokott menni. De a hegyekben való barangolás sok időt vesz igénybe, már hanyatlóban volt a nap és Ferenc még nem volt túl azon az erdőkkel benőtt vad hegyhátan, amely Assisit Valfabbricatót elválasztja. Ennek ellenére vidám kedéllyel vándorolt és énekelt Isten dicsőségére franciául, ahogy azt életének legboldogabb pillanataiban tenni szokta. Ekkor hirtelen zaj támadt a száraz falevelek között, ágak és galyak töredezték, egy oduból rablóbanda tört elő, fenyegető hangon kiáltva: Állj, ki vagy?

Ferenc nyugodtan válaszolt:

— Én vagyok a nagy Király hirnöke. De hát különben mi közötök hozzá?

A rablók egy pillanatra végignézték ezen a csodálatos jelenségen, a meszes keresztel bevont, kopott paláston. Akkor elhatározták, hogy nem bántják, futni hagyják. Azonban éreztetni akarták vele, hogy megmenekülését csupán könyörületességüknek köszönheti, ezért kezénél-lábánál fogva behajították egy szakadékba, amelyből az áprilisi napsugár még mindig nem bírta felszívni a havat.

— Hát feküdj odalenn, te paraszt, aki a hirnököt akarod játszani, — így kiáltottak utána és tovább állottak. Ferenc csak nagy nehezen tudott kivergődni a hóval telt hegyszakadékból. Mintha mi sem történt volna, Isten dicséretét zengedezve vidám szívvél vándorolt tovább.⁶²

Még jó ideig kóborolt, amíg egy kicsi bencés kolostorra akadt, ahol szállást kapott annak fejében, hogy a konyhán segédkezett. Itt több napig tartóztatta az a remény, hogy hiányos öltözetét kopott barátcsuhával kiegészítheti. De épen csak, hogy ételt kapott és ahogy első életrajzírója mondja: „nem a haragtól űzve, hanem a szükségtől kényszerítve“ tovább ment Gubbio felé. Az, hogy a kolostor perjelje később, mikor Ferenc már nagy hírnévre tett szert — eljött és mentegetőzött, nagyon való-

szinűen hangzik. De épen olyan valószínű, hogyha Ferencből nem lett volna híres ember, az a jó perjel bizonyára egy pillanatig sem gondolt volna kemény eljárására. Pedig szent Benedek megparancsolja az ő rendi szabályzatában: „A vendéget úgy kell fogadni, mint Krisztust.”⁶³

Ferenc végül elérte Gubbiot és ráakadt barátjára, akitől megkapta az óhajtott ruhát, olyat, aminőt a remeték hordani szoktak, övvel dereka körül, cipőt és botot.⁶⁴ Egyéb baráti szolgálatot nem fogadott el. Az életrajzírók azt mondják, hogy Ferenc Gubbiban a kórházban lakott, ahol megmosta a bélpoklosok lábát, bekötözte sebeiket, kitisztította keléseiket, rendbe hozta azokat és gyakran meg is csókolta a gennyes daganatokat.⁶⁵

Tulajdonképeni feladata azonban Assisi mellett várt reá San Damianóban. Egy nap tehát megjelent ott, hogy hozzálasson a munkához, amelyet az Úr reá bizott: a templom újból építéséhez. Ugy látszik, távolléte alatt sokféle kósza hír terjedt el róla, mert a lelkész nem nagyon örült a látásnak és Ferencnek hivatkoznia kellett a püspök szavára, amelyből kiűnt, hogy az egyházi hatóság tetszését bírja.⁶⁶

Ami eddig Ferencet még sohasem foglalkoztatta, az most egyszerre teljes prózai aktualitásával ütötte fel a fejét t. i. a pénzkérdés. Honnan vegye ő az eszközöket, hogy San Damianot újból felépítse? Végső szükség esetében maga Ferenc ahhoz is értett, hogyan kell a meszes kanalat kezelni, de követ és meszet ingyen nem lehetett kapni.

Mégis az utóbbit kísérelte meg Ferenc először, azt, hogy a szükséges meszet és köveket ingyen megszerezze. Most kapóra jött, amit trubadur és zsonglőr éveiben tanult. Egy szép nap Assisi piacán megjelent remete ruhában, és énekelni kezdett, mint valami vándor joglár. Az éneknek végeztével a hallgatóság között ide-oda ment és koldult. — „Aki nekem egy követ ad, az egyszeres jutalmat kap az égben, — mon-

dotta — aki nekem két követ ad, kétszeres jutalmat, aki nekem három követ ad, háromszoros jutalmat kap az égben“. Sokan kinevették s ő is velük nevetett. Mások — mondja a legenda — „könnyekre fakadtak, amikor látták, hogy olyan nagy világiasság és hiúság után az Isten iránt való szeretetnek ilyen nagy ittasultságához tért.“

Tényleg sikerült Ferencnek szép mennyiségű követ gyűjteni, amit aztán a vállán hordott el. Ő maga végezte a kőműves munkát is. Az arra járó emberek hallották, hogy munka közben franciául énekelt. Ha valaki bámulva nézte őt, feléje kiáltott: Gyere inkább és segíts szent Damiano templomát ismét felépíteni.⁶⁷

Ilyen nagy buzgóság és ilyen nagy személyes áldozatkészség láttára meg kellett indulnia lélekben San Damiano papjának. Hogy Ferencsel szemben kimutassa háláját, esténként mindig megkínálta szegényes körülményeinek megfelelő valami kicsi étellel. Egy ideig jól ment ez is, amíg egy szép nap Ferenc meg nem kérdezte önmagát, vajjon mindenütt a világon számíthat-e ilyen figyelmes gazdára. Ez az élet — mondotta önmagának — nem az a szegény élet, amit én magamnak kívánok. Nem! Az igazi szegény házról-házra jár, tállal a kezében és gyűjti össze az emberek adományait. Ezután nekem is ezt kell tennem!

Következő nap alig kondult meg Assisiben a déli harang és alig ültek asztalhoz az emberek, Ferenc tállal a kezében körútra indult a városban. Mindenütt kopogtatott és kapott valamit — néhány kanál levest, jó nagy húsos csontot, darabka kenyeret, néhány levél salátát, minden lehető dolgot össze-vissza. Amikor koldulva bejárta útját, a tál tele volt minden elgondolható, étvágyat rontó egyveleggel. Kétségbeesetten ült le a fiatalember egy lépcsőre és nézett a tálba, amely leginkább olyasmihez hasonlított, amit a kutyák elé szoktak dobni. Közel ahhoz, hogy fölforduljon a gyomra, magához vette az első falatot.

És íme — a dolog ment, mint ahogy akkor is ment, amikor az első bélpoklost megcsókolta! Szíve egyszerre megtelt a Szentlélek minden édességével és úgy képzelte, hogy fölségesebb ételt még nem evett. Boldogan ment haza és azt mondotta a papnak, hogy jövőben maga akar gondoskodni saját ellátásáról.

Igy tehát Pietro di Bernardone fiából nyilvános koldus lett. Érthető, hogy az öreg dölyfös kereskedő ezt a csapást még jobban érezte mint valamennyi megelőzőt. Most már látni sem tudta fiát. Ha találkozott vele, vad átkozódásokra fakadt. Ferencet talán nem hagyta érzéketlenül ez a kifakadás — tény, hogy ez időtől kezdve valami Alberto nevű öreg koldust vitt magával koldulásához, és ha ketten együtt szembekeverültek Pietro di Bernardoneval, Ferenc letérdelt társa előtt és így szólt: Áldj meg engem atyám! Aztán az öreg kereskedőhöz fordulva így szólt: Látod, látod, Isten atyát adott nekem, aki te helyetted áld meg engem, te helyetted, aki átkot szórsz reám.⁶⁸

Angelo, Ferencnek egyik öccse is részt vett az önkéntes koldus és templomépítő üldözésében.⁶⁹ Egy hűvös reggelen Assisi egy templomában meglátta Ferencet, aki szegényes ruházatában szent misét hallgatott. Ekkor Angelo olyan hangosan, hogy a bátyja is hallhatta, így szólt társához:

— Menj oda és kérdezd meg Ferencről, nem adna-e el tenedek néhány fillérért transpirációt!

Ferenc meghallotta és franciául így felelt:

— Azt már nagyon előnyösen eladtam az én Uramnak és Üvöztömnek.

Közben a munka San Damianonál szépen haladt. Hiszen voltaképen csak javítás volt és nem új építkezés.⁷⁰ A munkának befejezéseképen az volt Ferenc terve, hogy a papnak jó adag olajat hagy hátra a templom lámpái számára, első-sorban az örökmécs számára a szentségoltár előtt. Körül-

járta Assisit azzal a szándékkal, hogy olajat kolduljon össze. Ekkor történt, hogy egy régebbi barátjának házába lépett, ahol épen vigan folyt a lakoma. Ekkor hirtelen őt, aki dacosan szállt szembe apjával és aki nem ijedt meg a rablóktól Monte Subasio tetején, cserben hagyta a bátorsága. Szégyelte magát, hogy régi bajtársai előtt mutatkozzék. Talán ő is érezte azt a néhány rövid, de kimondhatatlanul nehéz pillanatot, amit minden megtért ismer, amikor az elhagyott régi dolog tündöklő világosságában úgy áll előtte, mint a természetes, az igazi, az egyedüli okos, míg az új gondolatok és az új élet úgy tűnnek fel, mint önmagunkra erőszakolt mesterkélttség, amibe az ember sohase fogja magát egészen beleélni, amire mindig hiu törekvéssel fogja maga-magát rákényszeríteni. Lehet, hogy e pillanatban a szívesen hordozott remete ruha egyszerre nevetséges farsangi viseletnek látszott előtte és úgy képzelte, mintha ma kisebb volna, mint azokban a letűnt, vidám időkben, amikor a zsonglőrök kétszínű ruháját viselte . . .

Ez a lelki vívódás csak pillanatokig tartott. A legenda szerint alighogy a ház előtt néhány lépést elhaladt, rögtön megbánta gyávaságát, visszafordult és az egész társaság előtt megvallotta gyengeségét s kérte őket, hogy Isten iránt való szeretetből olajalamizsnát adjanak San Damiano lámpái számára.

Munkáját befejezve, hogy tétlen ne maradjon, egy másik munkát vállalt. Kijavította San Pietro Assisi régi bencés templomát, amely akkor a város falain kívül állott.⁷¹

Végül megkezdette annak a kicsi, régi mezei kápolnának újjáépítését, amely előtt egy nap Krisztus szenvedése fölött keservesen zokogott. Ennek a kápolnának *Portiuncula* vagy Santa Maria degli Angeli, „az angyalokról nevezett Miaszszonyunk” volt a neve. Ez is, akárcsak San Damiano, a Monte Subasio bencés apátságához tartozott és 352-ben a szentföld-

ről visszatérő zarándokok építették fel. Ferenc most hosszabb időre a kicsi templom közelében telepedett le.

Biztos, hogy Ferenc még mindig élete feladatának tartotta, hogy templomokat emeljen. Később is, 1213-ban, San Gemini és Porcaria között a szent Szűz tiszteletére templomot épített⁷² és 1216-ban Assisiben Santa Maria del Ves-covado templomának kijavításán buzgolkodott.⁷³ Mint minden alázatos lélek, ő is tudta, hogy nem az a lényeg, mit tesz az ember, hanem az, hogy miképpen teszi azt. Vonzódott az után, amit Verlaine sok évszázaddal később *la vie humble aux travaux ennuyeux et faciles*-nek nevezett, azután az élet után, amely épen az egyformasága miatt és nagy feladata hiányában annyi szeretetet követelt, annyi képességet ahhoz, hogy Isten végtelen akaratát meglássuk a kicsi, véges dolgok sorozata mögött, hogy a hétköznapiságban az ember megőrizze a vasárnapi hangulatot, *rester gai quand le jour, triste, succède au jour, être fort, et s'user en circonstances viles* . . .

Ferenc azokhoz az erős és vidám lelkekhez tartozott, akik erre képesek is voltak. Lelke előtt ott állott jövőendő életének perspektívája, amely két részre oszlik. Nappal kevés vagy talán semmi kenyérért durva kézi munka, másrészt csendes estéken az imádság, magányos reggeleken szentmise és szentáldozás a kápolnáokban, a templomokban, az utak mentén és a hegyek között . . .

Mert a szentmise, Jézus Krisztus életének és halálának vérnélküli áldozata, már akkor is középpontja volt Ferenc valóságos életének. Megtérésének mostani éveire vonatkozik végrendeletének e mondata: „Itt a földön a nagy Isten Fiából nem látok mást, mint legszentebb testét és véré; e százszor szent titkokat azért mindenen felett tisztelni és magasztalni fogom.”⁷⁴ Rendi testvéreinek szóló „intelmei,” *Admonitiones*, között a legrégebbek egyike hasonlóképp szól: „Mindazok, akik az Ur Jézus Krisztust látták a földön test szerint, de

nem látták őt lélek szerint az ő Istenségében és nem hitték, hogy ő valóságban Isten Fia, elkárhoztak. Hasonlóképp most is elkárhoznak mindazok, akik Krisztus testének szentségét, amely az Ur szavának erejében az oltárra száll, a pap keze által a kenyér és bor színe alatt látják, de nem látják lélekben, Istenségében és nem hiszik, hogy az valóban a mi Urunk Jézus Krisztusnak legszentebb teste és legszentebb vére.⁴⁷⁵

A XIII. század kezdetén nem volt általános bevett szokás, hogy minden katolikus pap mindennap misézzen. Szentmisét csak vasárnap, nagyobb ünnepeken vagy külön kívánságra szokták bemutatni. Minden ilyen alkalommal Ferenc visszatarthatatlanul jelen volt. San Damiano lelkésze azzal szerzett neki örömet, hogy korán reggel gyakran átment Portiunculába s ott az ujonnan helyreállított kápolnában istentiszteletet tartott.

Aki Itáliában élt és az olasz népnek vallásos életében résztvett, az tapasztalatból beszélhet arról a csodás varázsról, mely az ilyen korai istentisztelet alkalmával az ember lelkét elfogja. A hajnalhasadás derengő félhomályában, amelyet talán a letűnő félhold vagy valahol a hegyek mögött ragyogó csillag tör meg, az ember belép a templomba, ahol pirosas gyertyafény önti el az oltárképet. A pap világos ornátusában az oltár lábánál áll, nagy és ünnepélyes keresztet vet magára és félig hangosan kezdi a misét Dávid csodaszép zsoltárával. A minisztráns felel. Aztán gyorsan halad előre a szent ténykedés a templom mélységes csöndjében az üde reggeli békességben. Világosan hallhatók a pap suttogó szavai: *Hoc est enim corpus meum... Hoc est enim calix sanguinis mei...* és mialatt szól és újból szól a csengő, a térdeplők mélyen meghajtott feje fölött magasra emelkedik a hófehér ostya, a ragyogó kehely, Krisztus teste és Krisztus vére, melyet a pap keze mutat be, mint Isten Bárányát, ki elveszi a világ bűneit. Ilyen pillanatokban úgy érzi az ember,

hogy erős szárnyai nőnek, melyek emelik önmaga fölé és minden nyomorúsága fölé. Az ember betelik a hittel, kívánja, hogy Istent mindig szeresse, akaratát teljesítse, egyedül neki szolgáljon és hamis isteneket többé ne imádjon. Egy ilyen reggeli istentiszteleten a kicsi Portiuncula kápolnában, 1209 februáriusának egyik napján, Ferenc a szentírásnak azon szavait hallotta, melyek után úgy tűnt fel, mintha az Ur még világosabban rendelkezett volna neki, mint két évvel azelőtt San Damianóban, ami egész életére döntő hatással volt. Szent Mátyás apostol ünnepén, február 24-én a pap a következő evangéliumot olvasta fel (Máté X. 7-13):

„Elmenvén pedig, hirdessétek mondván: Hogy elközelgett mennyeknek országa. Betegeket gyógyítsatok, halottakat támasszatok fel, poklosokat tisztítsatok, ördögöket űzzetek ki; ingyen vettétek, ingyen adjátok.

Ne legyen aranyatok, se ezüstötök, se pénzetek övetekben, se táskátok az úton, se két köntöstök, se sarutok, se bototok; mert méltó a munkás az ő élelmére.

Amely városba vagy faluba bementek, kérdezzétek meg, ki a méltó abban és maradjatok ott, míg tovább nem mentek.

Bemenvén pedig a házba, köszönjete be, mondván: Békesség e háznak!

És ha méltó leszen az a ház, reája száll a ti békességetek: ha pedig nem leszen méltó, a ti békességetek visszatér hozzátok.⁴⁷⁶

Ha később Ferenc visszagondolt Portiunculában arra a Mátyás-napi szentmisére, a napi evangélium felolvasását egyszerűen isteni kinyilatkoztatásnak tekintette. Végredeleltében ez áll: „A magasságbeli Isten maga nyilatkoztatta ki nekem, hogy a szt. evangélium szerint éljek.“ És: „az Ur nyilatkoztatta ki nekem a köszöntést, hogy azt használjuk: az Ur adjon neked békességet.“⁴⁷⁷

Az életrajzírók elbeszélik, hogy Ferenc, e szavak és a pap értelemvilágosító magyarázatának hallatára lelkesen így kiáltott:

„Ez az, amit akarok, eszerint akarok élni minden erőmből!“⁷⁸ Mint valami jelenésből, megértette, mit kíván Isten azoktól, akik teljesen az ő tanítványai akarnak lenni, akik egészen az övéi akarnak lenni, akik Őérette akarják magukat feláldozni és csak neki akarnak szolgálni, hogy *apostolokká* legyenek, hogy minden fölöslegestől megszabadulva, minden földi gondtól mentesen, ujjongó lélekkel vonuljanak ki a világba azzal a régi, komoly, örvendetes hírrel és üzenettel: „Térjetelek meg, mert közel az Isten országa!“⁷⁹

A templomépítő és remete Ferenc ettől kezdve az apostol és evangélista Ferencé — a megtérés és békesség evangéliumának hirdetőjévé lett. Alig jött ki a templomból, levetette cipőjét, eldobta botját s köpenyegét, amely eddig a hideg ellen védte. Az öv helyébe kötelet kötött derekára, hosszú, szürkésbarna csuhát vett fel abból a fajtából, amelyet azon a vidéken a parasztok szoktak hordani; azután kámzsát húzott a fejére. Így tehát készen állott, hogy kivándoroljon a nagyvilágba, mezitláb, az apostolok módjára és vigye az Urnak békességét mindenkihez, aki az után áhitozik.

MÁSODIK KÖNYV.

Ferenc az evangélium hirdetője.

„Pacis et poenitentiae legationem amplectens.“

„Azt a küldöttséget vállalta magára, hogy békét hirdet és megtérést.“

Legenda Trium Sociorum.

Praeco sum magni regis, — „én vagyok a nagy Királynak hirnöke!“ Így felelt Ferenc az 1207. év ama bizonyos áprilisi napján Monte Subasio erdejében a rablóknak és ezzel mintegy megadta a jelszót egész jövőendő élete számára.

De csak a Portiunculában meghallgatott mise evangéliuma után lett világossá előtte, hogyan vigye keresztül ezt a hirnöki megbizást és most nem habozott egy pillanatig sem, hogy azt megkezdje.

Azért e naptól kezdve Assisi városának csodás látványosságban volt része. A város utcáin és terein majd itt, majd ott meg-megjelent egy alak a parasztok festetlen gyapjuból szőtt szürkés ruhájában, kámzsával a fején és kötéllel a dereka körül. Akivel találkozott útközben, azt mind így köszöntötte: „Az Ur adjon neked békességet“ és ahol nagyobb csoportokat látott, odament, meztelen lábaival egy lépcsőfokra vagy kőre állott és predikálni kezdett.

— Ez a különös férfit Pietro di Bernardone fia volt, aki így kezdette meg evangélista munkáját. Amit mondott, nagyon egyszerű és mesterkéletlen volt — tulajdonképen csak egy gondolat körül járt: a béke körül, mely az embernek legnagyobb kincse: békesség az Istennel, azzal, hogy parancsait megtartjuk, békesség az emberekkel, azzal, hogy becsületesen élünk, békességünk van önmagunkkal, ha nyugodt a lelkiismeretünk.¹

Az emberek még csak egy évvel azelőtt is gúnyos mosollyal fogadták Ferencet, ha nyilvánosan mutatkozott szülővárosában; a püspöki lakásban lefolyt jelenet után az elnémult.

Nagy figyelemmel, sőt tisztelettel hallgatták őt, és minden szava mint valami életerős mag hullott nem egy fogékony szívbe, hogy onnan az Istennel való egyesülés erős vágya hajtson ki.

Igy történt azután, hogy Ferenc rövidesen tanítványokra is tett szert. Elsőnek valami assisibeli jámbor és együgyű férfit emlegetnek,² akinek azonban sem a nevét nem tudjuk, sem az élettörténetét nem ismerjük. Hitelesen bebizonyítható első tanítványa Bernardo Quintavalle.³

Bernardo is kereskedő volt és valószínűleg nem sokkal idősebb Ferencnél. Nem tartozott azokhoz a körökhöz, amelyekhez Ferenc, inkább csak távolról kísérete figyelemmel a fiatal ember csodálatos viselkedését. Kezdetben bizonyára ő is, mint annyi sok más ember, Ferenc megtérését és templomépítéseit csak a fiatalember különködésének tekintette. De Ferenc kitartása Bernardo kételyeit a legnagyobb tiszteletté és csodálattá magasztosította.

Bernardo eddig is bizonyára egészen szabályszerű és polgárilag tisztességes életet élt. Ami most magával ragadta, az az érzés volt, amelyet Sabatier valahol nagyon szépen *la nostalgie de la sainteté*-nek, az *életszentség* után való hönvágynak nevez, ami a kereszténységnek legbensőbb lényege, ama bizonyos vágyakozás, mely túl akar adni mindenben, — amely miatt a lélek hasztalanul nyugtalankodik, töri magát — és csak az egyetlen szükségeset keresi. Megérlelődött tehát benne az elhatározás, hogy követi Ferencet: szegény lesz mint az, felveszi annak ruháját és folytatja annak életét. Az az ösztön, hogy kevéssel megelégedjék, az az ösztön, amely épen olyan mélyen természetfölötti, mint a tehetetlenség, mind erősebb és erősebb lett benne. Erről még sohasem beszélt Ferencsel; de talált valakire, aki vele lelkileg rokonszenvezett és akiben bízott: ez egy kanonok volt San Rufino székesegyházánál, Pietro dei Cattani, aki világi volt ugyan, de mint a

székeskáptalan ügyésze, a templom egyik alapítványát élvezte.⁴

Egy későbbi legenda elmondja, hogyan akart Bernardo, mielőtt még Ferencsel komolyan szóba állott volna, csel útján meggyőződni arról, vajjon Ferenc jámborsága komoly-e, vagy csak látszat. — Többször meghívta Ferencet, töltsé nála az éjszakát. Ferenc akiről nem igen tehető fel, hogy ez időben biztos szállása lett volna, szívesen elfogadta ezt. Egy este tehát Bernardo a saját hálószobájában vetett ágyat vendégének. A szobában a jobb körök szokása szerint éjszaka méces égett.⁵

„Hogy azonban életszentségét elrejtse,“ — így mondják el a *Chronica XXIV generalium* és a *Fioretti*, — „alig lépett a szobába Ferenc, az ágyra vetette magát és úgy tett, mintha aludnék; nemsokára Bernardone is lefeküdt és erősen horkolni kezdett, mintha mély álomba merült volna. Szt. Ferenc, aki azt gondolta, hogy Bernardo valóban alszik, felkelt és imádkozni kezdett. Felemelvén két kezét és szemét az égre, mélységes áhitattal és buzgalommal kiáltott fel: „Én Istenem és én mindenem!“ és így folytatta imádságát és könnyeinek ontását reggelig, mialatt állandóan megismételte: „Én Istenem és én mindenem!“ és mást nem is mondott.“⁶

Hogy ennek az elbeszélésnek háttére igaz történet, bizonyítja Tommaso a Celano rövidebb elbeszélése is: „(Bernardone) látta Ferencet az egész éjszakán imádkozni, virrasztani, Istent és Boldogságos Szent Szűzet dicsérni.“⁷

Virradatkor Bernardo elhatározása, hogy Ferencet követi, visszavonhatatlanul megszilárdult. Ezt az óhaját úgy fejezte ki Ferenc előtt, mintha egy lelkiismereti ügyében tanácsot akarna tőle kérni:

— Ha valaki — úgymond — urától valami tárgyat kapott megörzés végett, mellékes, kicsit-e vagy nagyot és azt sok éven át magánál tartotta, de most már túl akar rajta adni, hogyan foghat hozzá a legokosabban?

— Hogy visszaadja annak, akitől kapta, — volt szt. Ferencnek természetes felelete.

— De testvér, most úgy áll a dolog, hogy minden földi jót, amit a magaménak nevezhetek, az Istenemtől, az én Uram Jézus Krisztusomtól kaptam és most vissza akarom neki adni, ahogy ezt te a legjobbnak látod!

Erre Ferenc így szólt:

— Uram Bernardo! Amit itt beszélsz, olyan nagy és nehéz dolog, hogy tanácsért előbb a mi Urunkhoz Jézus Krisztushoz kell fordulnunk és kérnünk őt, tudassa velünk szent akaratát és oktasson ki bennünket, hogy minő módon hajtsuk végre a te jó szándékosdat. Épen azért még most reggel menjünk a templomba és lássuk az evangéliumos könyvben, mit parancsol az Úr az ő tanítványainak, hogy megtegyék.

Valószínűleg ez időben érkezett meg Pietro dei Cattani is — és ez a három férfiú valószínűleg együtt tette meg a rövid utat Assisi nagy piacán keresztül San Niccolo templomáig, amely a mai csendőrlaktanya helyén feküdt. A templomba beléptek, keveset imádkoztak. Ferenc azután az oltár lépcsőjén felment. Vette a misekönyvet, kinyitotta és a következő szavakra akadt: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid van és add a szegényeknek és kincsed lesz a mennyben.“⁸ Azután még kétszer felütötte a Szentírást és találta először: „Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye fel keresztjét és kövessen engem“ és azután: „És meghagyta nekik, hogy semmit se vigyenek magukkal az útra.“

Ferenc betette a könyvet, a két férfiúhoz fordult és így szólt:

— Testvérek, ez a mi életünk és ez a mi regulánk, de nemcsak ennyi: ez az élete és a regulája mindazoknak, akiknek az óhajtasuk, hogy velünk éljenek szent közösségben. Menjetek tehát és tegyétek meg, amit hallottatok!

Bernardo pedig San Giorgio piacán — mely most Piazza Santa Chiara — mindenét szétszította a szegények

között. Ferenc mellette állott és szívében magasztalta az Urat. Pietro di Bernardone helyett egy koldust választott atyjának és most az Isten sokkal jobb testvért küldött neki, mint amilyen Angelo volt.

Mialatt Bernardo és Ferenc így egymás mellett állottak és Pietro dei Cattani is elment, hogy mindenén túladjon, történt, hogy egy pap ment el arra, akitől Ferenc San Damiano temploma újjraépítéséhez köveket vásárolt. Ez a pap, akinek neve Szilveszter vala, talán a jó célra való tekintettel, a köveket olcsón adta Ferencnek. Mikor most látta, hogy itt pénzt osztogatnak, hozzájuk lépett és így szólt Ferenchez:

— Azokat a köveket, amelyeket annak idején vettél, nagyon rosszul fizetted meg.

Ferenc, akit a kapzsisága boszantott, hirtelen belemarkolt a rakás pénzbe — amelyet Bernardo palástja egy csücskében hordott — és abból, anélkül hogy a pénzt megszámlálta volna, egy marékkal dobott a pap kezébe, mialatt kérdezte:

— Hát most meg vagy-e elégedve, tisztelendő uram?

Szilveszterközönyösen mondott köszönetet és tovább állott.

Ahogy a legendák mesélik, ez a jelenet mégis arra szolgál, hogy az a pénzsóvár pap új életet kezdjen. Kezdette összehasonlítani saját kapzsiságát azzal a megvetéssel, amellyel az a két fiatal világi a pénz és vagyon iránt viseltetik és az a szó: „Senki sem tud két úrnak szolgálni,“ úgy csengett szívében, mintha eddig folytatott élete miatt ítéletre hívná. Később ő is Ferenchez járult és kérte, hogy vegye fel őt a testvérek közé.⁹

Az a három testvér, aki immár Krisztus követésében egymásra talált, miután Assisiben mindent elrendezett, elhagyta a várost és Portinculában töltötte el az éjszakát. Később ennek a templomnak a közelében faágakból és agyagból sátrat ütöttek össze, ahol az éjjelre fedél alá kerülhettek és napközben imádkozhattak.

Úgyancsak itt történt, hogy Bernardo megtérése után nyolc napra Assisiből egy Egidio nevű fiatalember kereste fel őket, hogy hozzájuk csatlakozzék. A gazdag Bernardo és a jogtudományban járatos Pietro tette, hogy mindenüket a nagy nyilvánosság előtt szétdobálták, az egész városban feltűnést keltett. Nappal a piacon, este a tűzhelynél, az ugynevezett *veglíanál* csak erről beszéltek. Egy ilyen vegliaestén, a borókarözse és gesztenyefa pattogó tűzénél, amelyre a hideg áprilisi estéken Assisiben bizony szükség van, Egidio hallotta, mit beszél a családja Ferencről és barátairól.¹⁰

Másnap reggel Egidio korán kelt, „tele aggodással a lelki-üdve iránt” — ahogy a legendák mondják. Április 23-ika volt, szt. György vértanu ünnepe. A fiatalember azért San Giorgio templomába ment, hogy szt. misét hallgasson. Innen egyenesen Portiuncula felé vette útját, mert tudta, hogy Ferenc ott tartózkodik. San Salvatore delle Paretj kórházánál elágazik az út és Egidio kérte az Istent, vezesse őt a helyes útra. Imáját az ég meghallgatta. Miután egy ideig vándorolt, egy erdőhöz ért s meglátta Ferencet, amint az erdőből kijött. Egidio azonnal Ferenc lábaihoz borult és kérte őt, hogy vegye fel a társaságba. Ferenc, amikor meglátta Egidio jámbor, fiatal arcát, felemelte és így szólt:

— Drága testvér, Isten nagy kegyelmében részesített! Mert lám, ha a császár Assisibe jönne és egy polgárt az ő lovagjává ütne, vagy kamarásává nevezné ki, ugyebár az a polgár nagyon megörülne. Hát mennyivel inkább kell neked örvendezned, aki Isten lovagjává és szolgájává választott ki, arra, hogy a szt. evangéliumi tökéletességet gyakoroljad.

És Ferenc elvitte magával arra a helyre, ahol a többi testvér tartózkodott és ezekkel a szavakkal mutatta be nekik:

Az Úr, ami Istenünk, új jó testvért küldött nekünk. Örvendezzünk tehát az Urban és fogyasszuk el szeretetben a mi ennivalónkat.

Amikor az étkezést befejezték, Ferenc és Egidio együtt felmentek Assisibe, hogy az új testvér ruhája számára a szükséges holmikát beszerezzék. Útközben egy öreg asszonnyal találkoztak, aki alamizsnát kért tőlük. Ekkor Ferenc Egidio testvérhez fordult, „egy angyal arcával nézett reá,“ és mondá:

— Drága testvér, Isten szerelméért adjuk oda ennek a szegény asszonynak a te palástodat!

Egidio testvér rögtön levette pompás palástját, odaajándékozta az asszonynak és úgy tűnt fel előtte — legalább így mondotta el egyszer később, hogy az alamizsna egyenesen az égbe szállott. Ő maga pedig kimondhatatlan örömet érzett szívében.¹¹

Most tehát már négyen voltak Portiuncula kunyhójában. De ezekben az első években nem igen volt szükségük házra és otthonra, mert legtöbb idejüket missziós vándorlásukon töltötték el. Amit Ferenc eddig egyedül tett, azt most már mind a négyen, vagy legalább kettesével vállalták. Maga mellé vette Egidiót, akit csakhamar annyira megszeretett, hogy az ő „kerék asztala lovagjának“ nevezett és együtt elmentek a szomszédos Ancona tartományába, az Apenninek és az Adriai tenger között fekvő vidékre. Hazatérésük után az az öröm érte Ferencet, hogy három új tanítvány csatlakozott hozzája — Sabbatino, Morico, és Giovanni, aki később a *de Capello* vagyis a „Kalapos,“ melléknevet kapta, mert ő volt az első, aki a rendi szabály ellenére kalapot hordott. Mind a heten ismét kivonultak a nagy világba. Ferenc ez alkalommal a Sabinok között fekvő Rieti völgyet választotta missziója helyéül.

A hivatalos egyházi szónoklással ellentétben Ferencnek és társainak predikációi rendkívül egyszerűek és együgyűek voltak. Ferenc beszédei inkább exhortáció-jellegűek voltak, mint kidolgozott beszédek. Mesterkéetlen szavai szívből fakadtak és szívhez szólottak. Predikációja mindig három fő-

pontra tért vissza: Féljünk az Istentől, szeressük az Istent, térjenek cselekedeteink rosszról jóra. Amikor elvégezte mon-dókáját, Egidio testvér mindig hozzátette:

— Amit ez itt mond, az a tiszta valóság! Hallgassátok meg őt és cselekedjete az ő szavai szerint.

Ezek a parasztruhás új prédikátorok mindenütt nagy feltűnést keltettek. Sokan úgy találták, hogy vadakhoz ha-sonlítanak.¹³ Közeledtükre az asszonyok elszaladtak. Mások szóba ereszkedtek velük és megkérdezték: milyen rendhez tartoznak és honnan jönnek. Ők azt válaszolták, hogy nem tartoznak semmi rendhez, csak „assisibeli férfiak, akik bűn-bánó életet folytatnak.“¹⁴ De bűnbánó voltuk ellenére nem adták fejüket búsulásnak. Jó példával járt elől Ferenc, aki franciául énekelt és a többivel dicsérte és magasztalta szüntelen az Istent azért a nagy jóságért, amellyel őket elá-rasztja. „Azért tudtak úgy örvendezni, — mondja az egyik életrajzíró“ — mert oly sokat hagytak el a világból. „Ha végigvándoroltak Ancona tartományának szőlőhegyein, sza-badon mint az ég madarai és élvezték a tavaszi napsugarat, nem is lehetett máskép: háálkodniok kellett a Mindenható-nak, aki szétszakította a hálót és a bilincseket, amelyekben mindazok, kik a világot szeretik, nyögnek és kínozzák magukat.“¹⁵

Mielőtt a hat tanítványt kiküldötte volna Ferenc, Por-tiuncula mellett egy erdőben, ahol gyakran imádkozni szok-tak,¹⁶ maga köré gyűjtötte őket. Sajátságosan szelíd, szívhez szóló modorában beszélt nekik az Isten országáról, amelyet az emberek szívébe akarnak vinni és arról, hogy a világot meg kell vetni, a saját akaratukról le kell mondani és a testet meg kell zabolázni.

— Menjetek hát édeseim és hirdessétek a békesség és a megtérés evangéliumát! Legyetek türelmesek a viszon-tagságokban, feleljetek mindenkinek, aki benneteket kérdez, alázatosságban, áldjátok meg azokat, akik üldöznek, háálkod-

játok azoknak, akik igazságtalanok veletek szemben és beneteket megrágalmaznak, mert mindezért nagy lesz a ti jutalmatok az égben! És ne féljete azért, mert tanulatlan férfiak vagytok. Nem magatoktól beszéltek, hanem a ti mennyei Atyátok szent lelke fog általatok beszélni. Nem egy olyan emberre akadtok, aki hívő, jó és békeszerető. Ezek titeket szívesen fogadnak és örömmel hallgatnak reátok. Ellenben lesznek többen, akik istenkáromlók. Ezek szembeszállnak veletek és ellenetek fognak beszélni! Legyetek azért készen, hogy mindent alázattal elviseljete!

Ezek után Ferenc „mint az anya az ő gyermekeit“ egyenkint megölelte, megáldotta őket és utra való gyanánt a szentírásnak ezen szavait adta velük: „Vesd minden gondodat az Urra, ő téged táplálni fog!“¹⁷

Kettesével kivonultak tehát a tanítványok a világba. Ahol templom vagy fészület mellett mentek el, vagy csak egy templom tornyát is látták a távolban, porbahullottak és elimádkozták azt a kicsi imádságot, amelyre Ferenc tanította őket: „Imádunk Téged Krisztus itt és az egész világ minden templomában és áldunk Téged, mert szent kereszted által megváltottál bennünket!“ Ha pedig elértek egy-egy kicsi városba, amely akkor ép úgy mint most, a hegyek csúcsain feküdt, falakkal és bástyákkal körülvéve, betértek a város kapuján, felállottak a piacon és elzengték Ferenc himnuszát, amely ekképen szólott:

„Féljete az Urat és tiszteljete Őt, magasztaljátok és dicsérjete az Istent.

Adjatok hálát az Urnak, a Mindenhatónak, és imádjátok Őt a Szentháromságu egy Istent, az Atyát, a Fiut és a Szentlelket, mindeneknek teremőjét.

Térjete meg és hozzátok a megtérés méltó gyümölcsseit, mert tudnotok kell, hogy hamar meg fogtok halni.

Adjatok, és akkor adatik nektek. Bocsássatok meg és akkor ti is megbocsátást nyertek.

De ha nem bocsátjátok meg az embereknek az ő bűneiket, az Ur sem bocsátja meg a ti ballépéseiteket.

Valljátok be bűneiteket.

Boldogok azok, akik a megtérés állapotában halnak meg, mert ők a mennyországba jutnak.

Jaj azoknak, akik nem a megtérés állapotában halnak meg, mert ők a ördögnek lesznek gyermekei, akiknek cselekedeteit cselekszik és az örök tűzre jutnak.

Vigyázzatok és őrizkedjete minden rossztól és tartassatok ki a jóban mindvégig!¹⁸

Nemsokára tapasztalhatták a testvérek, mennyire volt szükségük a türelemre, amelyre őket Ferenc intette. Sokan örülteknek tartották őket, az akkori idők szívtelen modorában gúnyt űztek belőlük és az utca sarával dobálták meg őket. Mások ruháiktól fosztották meg őket és ők, mint az evangélium igazi követői, nem védekeztek, hanem félmeztelenül tovább mentek. Ismét mások megfogták a testvéreket kámzsájuknál és a hátukra vették, mintha lisztes zsákok lennének. Mások ismét kockákat tettek kezükbe és felszólították, hogy játszanak velük. Sokan tolvajoknak tartották őket, azért nem akartak nekik éjjeli szállást nyújtani, úgy, hogy gyakran barlangokban, pincében vagy a házak és templomok előtt az oszlopcsarnokban kellett az éjszakát eltölteniök.¹⁹

Bernardo da Quintavalle — Tommaso a Celano szerint — Egidio testvérrel észak felé tartott és elérte Firenzét. Sokáig hasztalanul barangoltak a városban és kerestek éjjeli szállást. Végül egy ház előtt egy oszlopcsarnokot találtak. Kopogtattak és a ház asszonyától engedélyt kaptak, hogy az éjszakát ott tölthessék egy farakás mögött.

De alig kaptak erre engedélyt, már is hazajött a házura és pérelni kezdett a feleségével emiatt a szerény vendég-

szeretet miatt. De az asszornynak sikerült annyira lecsendesíteni az urát, hogy a testvérek ott maradhattak. — „Hiszen egyebet nem lohatnak, csak kicsi fát,“ mondotta az urának. De a két kóborlónak szánt takarót már nem nyujthatta ki, jóllehet tél volt és az éjszakák hidegek voltak.

Anélkül, hogy aludtak volna, Bernardo és kísérlője korán reggel a hidegtől dermedten s az éhség miatt félájultan hagyták oda barátságatlan szállásukat. Mihelyt reggeli misére harangoztak, betértek a legközelebbi templomba.

Ugyanebbe a templomba ment nemsokára a háziasszonyuk is. Mikor meglátta a testvéreket, ájtatosan imádkozásba merülve, azt gondolta magában: „Hogyha ezek az emberek tolvajok és rablók lettek volna, most nem volnának itt és nem vennének olyan ájtatosan részt az istentiszteleten.“ Amíg az asszony így elmerült gondolataiba, látta, hogy egy Guido nevű férfiú lép a templomba, aki minden reggel megjelent, hogy az ott összegyűlt szegényeknek alamizsnát adjon. Amikor körben járta a szegényeket, Bernardohoz és társához is eljutott. De ezek nem akartak elfogadni semmit sem. Csodálkozva kérdezte Guido:

— Hát ti nem vagytok szegények, olyan, mint a többi koldus, hogy nem akartok elfogadni semmit sem?

Bernardone felelé:

— Minden esetre szegények vagyunk mi is, de a szegénység nekünk nem teher. Szabadakarattól lettünk szegények, hogy az Isten tanácsának engedelmeskedjünk.

Még jobban elcsodálkozva tovább faggatta őket Guido és megtudta, hogy Bernardo igen gazdag ember volt, de mindenét elajándékozta, hogy gondoktól menten hirdethesse a békesség és megtérés evangéliumát.

Ebben a pillanatban az az asszony, akinek a háza előtt a testvérek az éjszakát eltöltötték, odalépett hozzájuk. Mivel látta, hogy Bernardo nem akar Guidotól pénzt elfogadni,

meggyőződött arról, hogy milyen igazságtalan volt ez idegekkel szemben.

Cristiani! — ezzel a még most is általánosan divatos megszólítással köszöntette őket, — keresztény férfiak, ha az én házamba vissza akartok térni, szívesen látlak benneteket! De amikor Guido hallotta, hogy nem tudtak tegnap este száláshoz jutni, rögtön magához hívta őket. Ezek megköszönték a jobb meggyőződésre tért asszony szivességét s Guido ajánlatát fogadták el.²⁰

Amint már fentebb jeleztük, Ferenc ez alkalommal a Rieti völgyét választotta missziója területéül. Ternitől követte a Velino folyó mentét, amely őt több nagyobb és kisebb városhoz vezette. Stroncone, Cantalice, Poggio Bustone, Greccio falai között — amint a legenda mondja — az istenfélelmet s az Isten iránt való szeretetet majdnem teljesen kihaltnak találta, járatlannak és megvetettnek a bűnbánat útját.²¹ Ellenben a széles út, a világ útja, amelyen a három rossz kívánság ragadja tova az embert, nagyon népes volt; a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet hiúsága majdnem korlátlanul uralkodott mindenütt. „A kívánságnak hamis és végeláthatatlan útját elzárni,“²² ez volt mindenütt Ferenc legfőbb feladata. Joggal tartják még ma is szent Ferenc akkori predikációját Rieti völgyében térítésnek a szó nemes értelmében — a pogányságból a kereszténységre való térítésnek.²³

Ezen munkája közben — mondják az életrajzírók, Ferenc biztosan megtudta, hogy bűnei meg vannak bocsájtva. E biztosíték nélkül — joggal mondhatjuk — az előtte álló munkát képtelen lett volna elvégezni.

Fönt a hegyek között ötszáz méternyire Poggio Bustone városától és ezer méternyire a síkság fölött fekszik az a barlang, amelybe Ferenc assisii szokásához híven imádkozásra vissza szokott vonulni. A nagy magányosságban és a némaságban, ahol csak itt-ott csicsereg egy-egy madár vagy zúg

a hegyi patak, órák hosszat térdelt a kemény kövön és pusztá sziklán Ferenc. Hogy igazán megértsük, el kell kísérnünk abba a barlangjába a hegyek között.

Ferenc nemcsak az evangéliumot hirdette, nemcsak misszionárius volt, hanem egyben remete is. Ahova csak lábát tette, mindenütt ott találjuk ezeket a sziklabarlangokat és odukat (olaszul *eremi* és *ritiri*), amelyekbe időnként annyira szeretett visszavonulni. Assisi mellett Carceri, San Urbano Narni mellett, Rieti mellett Fonte Colombo, Borgo San Sepolcro mellett Monte Casale, Cortona mellett Celle, Nottiano mellett le Coste, Chiusi mellett Sarteano, Casentino völgyében La Verna eléggé bizonyítják, hogy az assisii szent Ferencet éltető szellem lényegében nem volt más, mint az, amely az ókor végén nursiai szent Benedeket éltette s. amely az újkor kezdetén loyolai szt. Ignác fogja majd betölteni. Ferenc és Poggio Bustone vagy Fonte Colombo ugyanaz a kép, amelyet ott láttunk a Sagro Specoban Subiaco mellett szt. Benedekkel vagy Manresa barlangjában szt. Ignáccal. Mindhármuknak szólott ugyanaz a kettős szó: „Imádkozzál és dolgozzál“ (*ora et labora*). — Mindhármuknál életszükséglet volt, hogy a Márta elfoglaltsága közepette Mária csendes óráit is élvezzék.

Ilyen csendes Mária-órát a Felfeszített lábainál keresett és talált Ferenc Poggio Bustone barlangjában. Talán már akkor mondotta azt az imádságot, amely életének későbbi éveiből maradt reánk és amely a maga tömör tartalmasságával rövidre fogva így szól: „Ki vagy Te, édes Uram és Istenem és ki vagyok én, a Te semmi féreg szolgád? Szerelmes Uram, úgy szeretnék szeretni! Én Uram és Istenem, neked adom szívemet, neked a testemet és szeretném tudni a módját, hogy Teérted még többet tegyek!“

Foligno Angela így nevezte legalább: a kettős örvény volt az, amely megnyílt Ferenc előtt imádságának magányos óraiban — egyfelől a végtelen istenségnek jóssággal és ra-

gyogással teli örvénye, másfelől saját bűnének minden sötétséggel bevont örvénye. Mert ki volt ő, hogy emberek vezetésére és tanítványok példaképekül mert vállalkozni, ő, aki még egynéhány évvel azelőtt egyik legnagyobb világhi és egyik legnagyobb bűnös volt? Kicsoda volt ő, hogy predikálásra, mások vezetésére, buzdítására és korholására merészkedett, — ő, aki nem méltó arra, hogy Jézus Krisztusnak szent nevét tisztátalan, érzékies ajkaira vegye? Ha arra gondolt, hogy mi volt ő és mivé lehet Isten nélkül, ha arra gondolt, hogy minek nézik őt a tisztelői, a követői, akkor megborzadt, akkor nem tudta, hogy a szégyentől hová bujjék, akkor fülébe csengett az apostol szava: „Csak aztán én, aki másoknak predikálok, magam ne kerüljek az örök kárhozatba!”

Igy kegyetlenkedett lelkében az alázatosság, mint valami orozslán, amely nem hágy semmit sem zsákmányából, még a csontokat is megőrli. Egészen összetörve, teljesen megsemmisülve borul le Isten előtt, ki az eget és földet teremtette, ki maga a való igazság és a teljes szentség, kinek mindenhatósága előtt nem tud semmi sem megállni, csak a tiszta igazság és a tökéletes szentség. Ferenc lelátott a maga valójának mélységeibe. Láta, hogy az egész világon nincs nálánál nyomoruságosabb teremtmény, nagyobb bűnös, nincsen nálánál elkárhozattabb lélek és a gonosz kezébe esett és nyomoruságának mélységeiből felsírt az Istenhez: „Uram, légy irgalmas nekem, szegény bűnösnek!”

És ekkor abban a puszta sziklabarlangban Poggio Bustone fölött megtörtént a csoda, amely mindenütt megtörténik, ahol egy lélek az önmagával szemben való tökéletes bizalmatlanságban, hitben, reményben és szeretetben Istenébe kapaszkodik — megtörtént a *megigazulásnak* nagy csodája. „Az én gonoszságom miatt mindentől félek, a Te jóságodtól mindent remélek,” — ez volt Ferenc Istenhez küldött imádságának legbensőségesebb értelme. A felelet pedig az volt, ami ilyenkor

mindig szokott lenni: „Ne félj fiam — a te bűneid megbocsáttattak neked!”

Ettől az órától Ferenc lelke teljesen felkészült a rá váró nagy munkára: — behatolt a kereszténység lényegébe. Épen azért, mert mindenről lemondott, kellett megnyernie mindent. Mert nemcsak apát és anyát, házat és hazát, pénzt és vagyont hagyott el, hanem, ami a leglényegesebb annak érdekében, hogy az Isten az övé és ő az Istené legyen — *önmagát is egészen* odaadta. Egész igaz volta ettől kezdve abból állott, amelyet az apostol szava szerint Krisztus a hit révén nyújt — és ebből fakadt minden életszentsége. Azért minden történeti igazságnál mélyebb valóság, amit a *Fioretti* X. fejezetében olvasunk:

„Egy nap Marignano Masseo testvér így szólott szt. Ferenchez: „Csodálkozom, miért fut a világ inkább te utánad, mint más után és minden ember téged akar látni, téged akar hallani, neked akar engedelmeskedni? A te külsőd nem szép, nincs benned nagy tudomány, nem is vagy neimes származású — hát miért is fut te utánad az egész világ?”

„Amikor szent Ferenc ezt hallotta, lélekben nagyon megörült, égre emelte szemeit és sokáig így állott, mialatt lelke az Úrnál járt. Amikor pedig magához tért, letérdelt, hálát adott az Istennek, magasztalta az Urat és Masseo testvérhez fordulva nagy felindulással így szólt: Akarod tudni, hogy miért fut az egész világ én utánam? Én tudom. A Mindenható Isten, akinek szeme látja a jókat és a rosszakat az egész földkerekségén, megmondotta nekem. Mivel az Urnak legszentebb szeme sehol sem látott nálamnál nagyobb, nyomoruságosabb, szegényebb bűnöst; mivel az egész földkerekségén nem talált nálam nyomorultabb teremtetést, hogy végbe vigye azt a csodás munkát, amit el akar végezni, azért esett választása énreám, hogy így szégyenítse meg a világ nemeseit és nagyságát és szépségét és bölcsességét és hogy azzal

mindenki ismerje meg, hogy minden erő és minden erény tőle származik és nem a teremtménytől, hogy senki se gőgösködhessék színe előtt, hanem aki dicsekedik, dicsekedjék az Urban, mert az övé a tisztelet és a hatalom mindörökké.“²⁴

II.

Ferenc egy nap Guido püspök szobájában volt. Mint rendesen, most is ahhoz a férfiúhoz ment, akiben „a lelkek atyját“ látta,²⁵ hogy tőle tanácsot kérjen, s talán azért is, hogy alamizsnáért könyörögjön. Nehéz idők szakadtak ugyanis a testvérekre. Amikor hazatértek missziós körútjukról, még négy más testvér csatlakozott hozzájuk — Filippo Lange, Giovanni de San Costanzo, Barbaro és Bernardo a Vigilanzio. Maga Ferenc is egy ötödik testvért hozott magával Rietiből, — Angelo Tancredi nevű fiatal lovagot, akit Ferenc Rieti utcáin azzal nyert meg magának, hogy rákiáltott :

— Elég ideje már, hogy hordod az övet, a kardot és a sarkantyúkat ! Most már itt az ideje, hogy az övet kötéllal, a kardot Jézus Krisztus keresztjével, a sarkantyúkat pedig az utca porával és piszokjával felcseréljed. Kövess engem és én Krisztus seregében lovaggá ütlek !²⁶

Igy tehát már szép számmal voltak ahhoz, hogy mindennapi ellátásukról gondoskodás történjék. Kezdetben Assisiben az emberek csodálkoztak rajtuk, a testvéreknek bőven adtak alamizsnát, ha azok házról-házra jártak. De most már kezdték őket unni, sőt a testvérek rokonai még üldözték is őket.

— Ti oda adtátok azt, amitek volt és most idejöttök, hogy az idegenek jószágát pusztítsátok, felegyétek ?

Amikor számuk megszorodott, elhagyták a Portiuncula mellett fekvő kunyhójukat és körülbelül 20 percnyi távolságban egy másik omladozó viskóba költözködtek. Ez egy öblöcskében feküdt és a kicsi patak kanyargós folyása miatt *Rivo Torto* néven volt ismeretes. Az a kicsi házikó a San Salvatore

delle Pareti szerzetének volt tulajdona és mivel közülük Morico szent Ferenchez csatlakozott, valószínűleg ennek közbenjárása eszközölte ki számukra ezt az új lakást.²⁷

Ez a viskó vagy *Tugurium* Rivo Tortonál olyan kicsi volt, hogy Ferenc kénytelen volt a gerendára felírni minden egyes testvér nevét, hogy helyét megtalálja és rendetlenség ne legyen.²⁸ Templom vagy kápolna hiányában a testvérek a *Tugurium* elé állított nagy fakereszt előtt imádkoztak.²⁹ Ferencnek semmi kifogása nem volt a nagy szegénység ellen. Tetszett neki Rivo Torto is, mert ha az ember a folyó mentén tovább ment, könnyen elérte a Monte Subasion azt a néhány sziklabarlangot, ahol olyan jól lehetett imádkozni és amelyeket szűk voltak miatt Ferenc „az ő börtöneiknek“ (*Carceri*) nevezett el.

Minderről persze sokat beszéltek Assisiben, úgy hogy a püspök mindenről jól értesült. Most tehát, amikor Ferenc nála volt, titokban azon fáradozott, hogy — amint gondolta — őt túlzott ideáiról lebeszélje. Valamit csak elfogadhatnának tulajdonul, csak annyit, hogy a mindennapi kenyerük biztosítva legyen — gondolta a püspök. Főképen ellenszenves volt mind az ő, mind a rendezett viszonyok között élő emberek szemében folytonos koldulásuk.

De Ferenc e pontban megközelíthetetlen volt. Akárcsak Tolstoi Leo a XIX. században, ő is tisztán látta, hogy mi minden akadály hárul el az igaz keresztényi élet útjából, ha az ember lemond a pénzről és tulajdonról.

— Püspök uram, felelte Ferenc, — ha nekünk magántulajdonunk volna, védekező fegyverekre is szükségünk lenne. Mert ahol magántulajdon van, ott elkerülhetetlen a civakodás a szomszédal és a felebaráttal s ez az Isten és az emberek iránt való szereteten sok csorbát ejt. Hogy mi azt teljesen és sértetlenül megőrizzük, erős elhatározásunk, hogy e világban nekünk nem kell semmi.³⁰

A püspök, aki maga is birtokáért civakodott, mert perben

állott a crucigeri szerzetével épúgy, mint a Monte Subasio bencés apátságával,³¹ — lehajtotta fejét és hallgatott. Maga nem volt képes arra, hogy ilyen ideális légkörbe emelkedjék, de bátorsága nem volt ahhoz, hogy másokat abban megakadályozzon.

Különben a koldulás korántsem volt a testvéreknek kizárólagos vagy csak lényeges jövedelmi forrása. Ferenc végrendeletében a következőket mondja ezekről az első időkről:

„Miután az Úr nekem testvéreket adott, senkisémet mutatta meg nekem, hogy mit kell tennem. Maga az Úr azonban nyilvánítottatta nekem, hogy az evangélium szerint kell élnem. És akik hozzám jöttek és ezt az életmódot felkarolták, mindenüket a szegényeknek adták és megelégedtek egy kívül-belül foltos kabáttal, egy kötéllel és nadrággal, ennél több nem kellett nekik.

És mi, a klerikusok, az Officiumot imádkoztuk, ahogy azt más klerikusok is tették, a laikus testvérek pedig a Mi-
atyánkot imádkozták és szívesen tartózkodtunk a templomokban. Együgyűek (*idiotae*) valánk s mindenkinek alárendeltük magunkat. Én dolgoztam két kezemmel és dolgozni akarok továbbra is s azt akarom, hogy a többi testvér is becsületes foglalkozást űzzön. Akik nem tudnak valami munkát, tanuljanak, nem azért, hogy ebből hasznunk legyen, hanem hogy jó példát adjunk és ne henyéljünk. Hogyha munkánkért nem kapjuk meg a bért, akkor ahhoz az asztalhoz kell folyamodnunk, amelyet az Úr terített: házról-házra járunk és alamizsnát kérünk.“³²

Ebben a pár sorban, amelyet Ferenc sajátkezűleg írt, benne van a testvéreknek Portinculánál és Rivo Torto Tuguriumában követett életprogrammjuk. Ferenc csak azt akarta, amit a Názáreti Jézus akart: az embereknek minél kevesebbje legyen, saját kezükkel szerezzék meg az élethez szükséges dolgokat s forduljanak másokhoz segítségért, ha a munka

nem elegendő. Hiábavaló gondokkal lelküket ne terheljék s fölös javakat ne gyűjtsenek, hogy szabadok maradjanak mint a madár s ne engedjék, hogy a világ törbe csalja őket. Minden jóért, amit kaptak, hálás szívvvel mondjanak köszönetet s magasztalva az Istent, éljenek a földön boldogan. „Mint idegenek és zarándokok“, ez az a szó, amely minduntalan elhangzik assisii Ferenc ajakáról, ha eszményképének kifejezést akar adni. „Az volt óhaja, — mondja egyik életrajzírója, — hogy körülötte minden a számkivetésről énekeljen.“³³

Mindezzel összhangban van a következő néhány szokás és buzdítás, amelyeket Ferenc testvérei számára írt az első szabályokban:

„Azok közül a testvérek közül, akik mások házában szolgálnak vagy dolgoznak, egynek sem szabad kincstárnoknak, írónak vagy előljárónak lenni... Hanem legyenek alattvalók (sint minores) és mindenkinek legyenek alárendeltjei.“

„Azok a testvérek, akik értenek a munkához, dolgozzanak és gyakorolják azt, amiben jártasok, ha mindez nincs lelkük üdvössége ellen vagy nem erkölcstelen... Mert az apostol mondja: Aki nem dolgozik, az ne is egyék! és: Mindenki maradjon annál a hivatásnál, amelyre meghivatott!“

„És végzett munkájukért mindent elfogadhatnak, csak pénzt nem. Ha rászorulnak, menjenek koldulni, mint a többi testvér; lehet szerszámuk és megtarthatják mindazt, amire a munkánál szükségük van...“ (VII. fej.)

„Az Ur arra tanít az evangéliumban: Őrizkedjete attól, hogy szíveteket fösvénységgel, vagy a mindennapi kenyérért való aggódással megterheljétek! Épen azért bárhol jár is és bárhol legyen is, egyetlen testvér sem fogadhat el pénzt, sem engedélyt nem adhat ahhoz, hogy más azt elfogadhassa. Nem szabad pénzt elfogadni azért sem, hogy azon ruhát vagy könyveket vegyünk, vagy hogy az munkánk bére legyen, sem bárminő más okból, kivéve, ha egy testvér beteg és segít-

ségre van szüksége. Mert szemünkben a pénznek nem lehet több értéke, mint a kőnek... Azért nagyon ügyeljünk, nehogy mi, akik mindent elhagytunk, ilyen kicsi dolgokért a mennyországot kockára tegyük. Ha valahol pénzt találunk, azt olybá vegyük, mint az utca porát, amelyet taposunk... Ha azonban a poklosok bajban vannak, számukra a testvérek gyűjthetnek, de ők maguk nagyon óvakodjanak a pénztől.“ (VIII. fej.)

„Minden testvérnek arra kell törekednie hogy kövesse a mi Urunknak Jézus Krisztusnak alázatosságát és szegénységét, hogy megszívlelje az apostol mondását: ha táplálékunk és ruhánk van, azzal meg kell elégednünk. A testvérek örüljenek, hogyha igénytelen és megvetett emberek között, szegények és nyomorékok között, betegek, poklosok és koldusok között lehetnek. Hogyha szükséges, menniök kell, hogy alamizsnát kéregessenek. Nem szabad szégyenkezniök, hanem arra kell gondolniök, hogy a mi Urunk Jézus Krisztusunk, az élő, mindenható Istennek Fia, kőkeménnyé tette orcáját és nem szégyenkezett; szegény volt és idegen, alamizsnából élt ő épen úgy, mint a Boldogságos szt. Szűz és tanítványai. Hogy ha az emberek gyalázzák a testvéreket és nem akarnak nekik alamizsnát adni, adjanak hálát az Istennek és tartsák szem előtt, hogy a gyalázat nem azokat éri, akik azt elszenvedik, hanem azokat, akiktől az ered. Mert az alamizsna örökség és jogosság, amellyel az emberek a szegényeknek tartoznak, és amelyet a mi Urunk Jézus Krisztusunk szerzett nekünk.“ (X. fej.)³⁴

Ilyen és hasonló szavakkal lelkesítette bizonyára Ferenc az ő barátjait, hogy a maguk választotta szigorú és szegény életben kitartsanak. Majd a kórházakban szolgáltak, majd a parasztoknak segítettek a mezőn az aratásnál és sohasem volt más bérük, mint a mindennapi kenyér és egy korty hideg víz a közeli forrásból.³⁵

Gyakran megtörtént, hogy nem lehetett munkához jutni

és Assisiben, amint már jeleztük, az ajtót becsapták a testvérek orra előtt. Ilyenkor aztán nagyon reászorultak reményességük élesztésére és bizony elgondolható, hogy könnyen megkörnyékezte a csüggedés a szegény „assisii bűnbánókat“ Rivio Torto viskójában. A zordon, esős napokon, amikor a víz becsurgott a Tugurium fogyatékos tetején, amikor a sáros és hideg földtől iszonyodó meztelen lábbal és durva foltos csuhájukban egész nap nem kaptak semmi ennivalót és nem tudták, vajjon azok a testvérek, akik koldulni mentek, hoznak-e valamit haza; amikor nem volt tüzüük, hogy amellett melegedjenek, és nem volt könyvük, hogy olvassanak..., vajjon ilyen esős napokon, ilyen sötét, hideg órákon a rövid, de zord és barátságatlan umbriai tél idején nem támadt-e fel egyiknek vagy másiknak az a gondolata, hogy az egész csak örültség s legjobb, amit itt tenni lehet az, hogy hátat fordít ennek a rideg barlangnak, ezeknek a bolond lakósoknak, hogy visszatér a városba, abba a városba, ahol egyszer, oh igen, egyszer háza és kertje, pénze és birtoka volt, amiről oktanul lemondott és amiket a szegényeknek odadobott? Bizonyára voltak ilyen pillanatok, amikor nem egy testvér érezte, hogy a bűnbánat bátorsága nála csődöt mond. És mégis az első tanítványok közül csak egy lett hűtlen, Giovanni a Capella. A többi erős maradt és kitartott, ha mindjárt, amint a legenda mondja, kenyérhéjat, répát kellett is ennie.³⁶ Kitartottak és győztek.

A közvélemény is, mely sokáig ellenséges volt, lassan-lassan megváltozott velük szemben. A testvérek hajlíthatatlan kitartása csodálatot keltett, jámbor életmódjuk bizalmat ébresztett. Utasok, akik éjnek idején Rivo Torto Tuguriuma mellett elhaladtak, hallották a testvérek imádkozását. Látták őket, mint mentek nappal a kórházba vagy máshova, munkára, mihelyt csak valamihez jutottak.³⁷ Szegénységük ellenére mindig maradt valami fölöslegük annak számára, aki tőlük kért valamit, és hogyha nem volt egyebük, csuhájuk kám-

zsáját vagy egyik ujját adták oda. A pénzzel nem törődtek. Egy férfiú egyszer titokban a Portiuncula kápolna oltárára jelentékeny összeget tett le, nemsokára ott találta mammonját a szemétdombon künn az országúton.

Különösen azt láthatták az emberek, hogyan szeretik egymást. Kettőt közülük egyszer vándorlásuk alkalmából egy koborló őrült megtámadott és kövekkel hajigálta meg. És akkor láthatták az emberek, mint cserélgette a két testvér állandóan a helyét, hogy mindegyik arra az oldalra jusson, hol a kövek biztosan találtak. Így védték egymást saját testükkel. Ha a testvérek közül valaki meggondolatlan vagy heves szóval a másikat megsértette, nem nyugodott addig, amíg ki nem engesztelte és a sértőnek parancsára a megsértett lábát kénytelen volt azokra az ajkakra tenni, amelyek a szeretetlen szót kiejtették. Sohasem lehetett hallani, hogy valaki közülük nem illő, fölösleges vagy világi beszédet folytatott volna, és ha útközben asszony mellett mentek el, lesütötték tekintetüket és az égre emelték szívüket.³⁸

Hogy a világi hiuságnak és cifraságnak semmi értéke sincs előttük, azt tapasztalhatták az emberek, amikor 1209 szeptemberében braunschweigi Ottó Róma felé tartva, Spoleto völgyén vonult át, hogy Ince pápa őt császárrá koronázza. Assisi, Bettona, Spello, Isola Romanesca városából, a többi községből és faluból a hegyek és síkságok valósággal öntötték az embereket, akik a pompás felvonulást látni akarták. Csak Rivo Torto testvérei maradtak otthon — egynek kivételével, akit Ferenc azzal küldött ki, hogy lépjen Ottó elé és mondja meg neki: a földnek minden dicsősége mulandó és az ember ne bizzék abban! Ezt különben a császár csakhamar önmagán tapasztalhatta.³⁹

Közben Ferenc elhatározta, hogy maga is Rómába megy. Rivo Torto magányában, amint maga is mondja végrendeletében, rövid egynehány együgyű szóval leírta vagy leíratta

Carceri